

«Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарындагы гендердик теңчилик жана гендердик мамилелер

Чүй, Ош жана Нарын облустарынын
12 пилоттук муниципалитети менен
айылдарындагы «Эркектер жана
гендердик теңчилик (IMAGES)»
изилдөөсүнүн жыйынтыктары

Бишкек
2021

«Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарындагы гендердик теңчилик жана гендердик мамилелер

Чүй, Ош жана Нарын облустарынын 12 пилоттук
муниципалитети менен айылдарындагы
«Эркектер жана гендердик теңчилик (IMAGES)»
изилдөөсүнүн жыйынтыктары

УДК 396

ББК 66.74

Г34

«Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарындагы гендердик теңчилик жана гендердик мамилелер» басылмасы Чүй, Ош жана Нарын облустарынын 12 пилоттук муниципалитетинде жана айылдарында ишке ашырылып жаткан Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн, БУУнун жана Европа Биримдигинин «Теңдик нуру» демилгесинин алкагында жүргүзүлгөн «Эркектер жана гендердик теңчилик (IMAGES)» изилдөөсүнүн жыйынтыгы боюнча даярдалган. / Авторлор: **Илибеева Л.К., Карпович Е.И., Комиссарова С.Ю.**

Г34 «Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарындагы гендердик теңчилик жана гендердик мамилелер, – Б.: 2021. – 74 б.

ISBN 978-9967-9369-2-8

Азыркы тапта туруктуу өнүгүү жаатындагы максаттардын (ТӨМ) ичинен ТӨМ-5 түздөн-түз гендердик теңчиликке жана аялдар менен кыздардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө басым жасайт. Антсе да ТӨМ-5 көрсөткүчтөрү боюнча илгерилөөнүн ыргагы азырынча жай бойдон калууда. Буга байланыштуу эркектерди аялдарга карата зордук-зомбулукту түп-тамырынан бери жоюуга жана акы төлөнбөгөн кам көрүү ишин адилеттүүрөөк бөлүштүрүүгө тартуу өтө маанилүү зарылдык болууда.

Promundo жана Аялдардын абалы боюнча изилдөөлөрдүн эл аралык борбору (ICRW) тарабынан түзүлгөн жана координацияланган IMAGES изилдөөсү эркектер менен аялдардын гендердик теңчилик боюнча ой-пикирин жана ага болгон мамилесин жалпы камтуучу изилдөөлөрдүн бири болуп саналат. Изилдөөнүн жалпы максаты – гендердик теңчиликке жетүүгө жана зомбулукту азайтууга багытталган долбоорлор менен программалардын корутундулары менен сунуштамаларын практика жүзүндө колдонуу үчүн стандартташтырылган шаймандын жардамы менен «Теңдик нуру» Демилгесинин пилоттук жамааттары үчүн аялдар менен эркектердин жүрүм-турумун жана мамилесин баалоону өткөрүү болуп саналат.

Бул басылма «Демократиялык процесстерди изилдөө борбору» КФ тарабынан Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн, БУУнун жана Европа биримдигинин «Теңдик нуру» биргелешкен демилгесинин алкагында даярдалды.

ISBN 978-9967-9369-2-8

УДК 396

ББК 66.74

Изилдөөнүн жетекчиси:

Илибеева Л.

Изилдөөнүн эксперти-методолог:

Карпович Е.

Ассистент-котормочу:

Жумабаева Г.

Талаалык изилдөөчүлөр:

«Астерия» КФ

Баязитова Р.

Кучерявых Т.

Майтанов Э.

Джолдошкадыров Н.

Атубеков А.

«Рейнбоу» КФ

Амадалиева Ф.

Аманбаев Б.

Кадыров Б.

Касимов Т.

Санжарова Н.

Турсунов С.

«Ак-Байрак» Майыптарга социалдык колдоо көрсөтүү жана ишке орноштуруу борбору КУ

Омуралиева Д.

Осмонова Н.

Саргашкаев Б.

Сулайманов К.

Аймактык координаторлор:

Ермолаева Ирена

Кошокова Фатима

Бозгорпоева Бактыгүл

Досалиева Бакен

Өмүралиева Шайгүл

«Үй-бүлөнү пландоо боюнча кыргыз альянсы» КУ

Абдилазиз уулу Алишер

Асыранбекова А.

Бабаева Д.

Джурабаева А.

Жумабек уулу М.

Касымаханов Н.

Кенжеаханов Р.

Мирзаев Б.

Митягина Т.

Оморали уулу Шерзад

Тажобаев А.

Турдуева Г.

Эргешов А.

Эргешова Г.

«Аялдарга жардам берүү борбору» КУ

Аджиева Э.

Аманбаева Н.

Аманов А.

Кыскартуулардын тизмеси

ICRW	International Center for Research on Women
PSU	Primary Sampling Unit
АА	Айыл аймагы
БУУ	Бириккен Улуттар Уюму
ДПИБ КФ	Демократиялык процесстерди изилдөө борбору коомдук фонду
ЖААЖ	Жарандык абалдын актыларын жазуулар
ЖКК	Жеке коргонуу каражаттары
КМШ	Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештиги
КӨЭК	Калкты жайгаштыруу жана өнүгүү боюнча эл аралык конференция
КР	Кыргыз Республикасы
ТӨМ	Туруктуу өнүгүү максаттары
ЮНФПА	БУУнун Калк фонду

Мазмуну

1.	Киришүү	2
2.	Усулдук	4
3.	Тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү	9
	3.1. Сандык ыкма	10
	3.2. Сапаттык ыкма	13
4.	Гендердик ролдор жана мамилелер	14
	4.1. Гендердик теңчиликке болгон мамиле	19
	4.2. Гендердик теңчилик, нике жана ажырашуулар жөнүндө мыйзамдарды билүү	20
5.	Бала чактын тажрыйбасы	22
	5.1. Бала чактагы үй-бүлөнүн мүнөздөмөсү	23
	5.2. Бала чактагы гендердик динамика	24
	5.2.1. Чечим кабыл алуу	24
	5.2.2. Атасынын үй жумуштарына катышуусу	26
	5.2.3. Өздөрүнүн үй иштерине катышуусу	27
6.	Өнөктөш менен болгон мамиле	28
	6.1. Түгөйлөрдүн мүнөздөмөсү	29
	6.2. Үй чарбасында чечим кабыл алуу	30
	6.3. Эркектердин үй жумуштарына катышуусу	33
	6.4. Мамилелердин сапаты	35
	6.5. Никеге жана төрөткө болгон мамиле	36
7.	Балдарды тарбиялоо жана багуу	37
	7.1. Эркектердин төрөткө чейинки кам көрүүгө катышуусу	38
	7.2. Атасы үчүн бала багуу боюнча өргүү	39
	7.3. Эркектер менен аялдардын бала багууга катышуусу	40
	7.4. Атанын үй-бүлөдөгү ролу	43
8.	Жубайынын зомбулугу	45
	8.1. Бала чактагы зомбулук тажрыйбасы	46
	8.2. Зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге болгон мамиле	47
	8.3. Мамилелердеги көзөмөл	51
	8.4. Аялына/өнөктөшүнө карата зомбулук	53
	8.5. Бала чактагы зомбулук тажрыйбасынын зомбулук колдонуу практикасына тийгизген таасири	57
	8.6. Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар жөнүндө кабардар болуу	59
9.	Ар түрдүү жыныстагы балдарга, бойдон алдыруунун себептерине болгон мамиле	61
	9.1. Ар кандай жыныстагы балдарга болгон мамиле	62
	9.2. Бойдон алдырууга мамиле	63
10.	Корутунду	65
11.	Сунуштамалар	70
	1-тиркеме. Акыркы жылдагы жубайлык зомбулук жана качандыр бир мезгилдеги зомбулуктуу иш-аракеттердин түрлөрү боюнча маалыматтар	71

Таблицалардын тизмеси

1-таблица. Тандалманы ишке ашыруу жөнүндө маалыматтар	5
2-таблица. Тандалманын сандык мүнөздөмөлөрү	12
3-таблица. Сапаттык сурамжылоонун катышуучулары жөнүндө маалыматтар	13
4-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка мамиле	16
5-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка мамиле жаш курагына жараша	18
6-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка жаш курагына жараша мамиле	18
7-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка билим деңгээлине жараша мамиле	19
8-таблица. Гендердик теңчиликке болгон мамиле	20
9-таблица. Эркектер менен аялдардын нике жана ажырашуу жөнүндө мыйзамдар тууралуу пикирлери	21
10-таблица. Респонденттин атасы менен апасынын билим деңгээли	23
11-таблица. Эркек бир туугандардын үйлөнүшү жөнүндө чечим кабыл алуу	25
12-таблица. Респонденттердин бала чагында атасынын үй жумуштарына аралашуусу	26
13-таблица. Респонденттердин бала чагында үй жумуштарына аралашуусу	29
14-таблица. Учурдагы же акыркы мамилелердин мүнөздөмөсү	30
15-таблица. Акчаны чыгымдоо жөнүндө чечим	31
16-таблица. Никеге туруунун жана балалуу болуунун орточо курагы	36
17-таблица. Респонденттердин балдары	38
18-таблица. Эркектердин төрөткө чейинки кам көрүүгө катышуусу	38
19-таблица. Бала чагындагы (18 жашка чейинки) зомбулук тажрыйбасы	47
20-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндөгү мифтерге мамиле	48
21-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле жаш курактык топтор боюнча	48
22-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле билим деңгээлине жараша	50
23-таблица. Мамилелерге көзөмөл кылуу билим деңгээлине жараша	52
24-таблица. Жубайына/өнөктөшүнө карата зомбулук	54
25-таблица. Аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасоо эркектер менен аялдардын жаш курактык топтору боюнча	56
26-таблица. Аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасоо эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша	57
27-таблица. Эркектин аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасашы жана бала чагындагы зомбулук тажрыйбасы	58
28-таблица. Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө мыйзамдар боюнча айтылган нерселерге аялдар менен эркектердин пикири	61
29-таблица. Ар башка жыныстагы балдарга болгон мамиле	63
30-таблица. Ар кайсы жыныстагы балдарга эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша болгон мамиле	63
31-таблица. Бойдон алдырууга мамиле	64
32-таблица. Эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша бойдон алдырууга болгон мамиле	64

Диаграммалардын тизмеси

1-диаграмма. Аялдар менен эркектердин бирдей укуктары жана бирдей мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө мыйзам бар экендиги тууралуу маалымдуулук	20
2-диаграмма. Эркектер менен аялдардын алименттик мыйзамдар жөнүндө пикири	21
3-диаграмма. Үй-бүлө ичиндеги маселелер боюнча чечим кабыл алуудагы паритет	24
4-диаграмма. Бала чакта чечим кабыл алуудагы чечүүчү сөз	27
5-диаграмма. Үй жумуштарын бөлүштүрүү	34
6-диаграмма. Өз ара мамилени баалоо	35
7-диаграмма. Эркектер менен аялдардын мыйзамдар жөнүндө маалымдуулугу, балага кам көрүү өргүүсү (декреттик өргүү)	39
8-диаграмма. Аялдар менен эркектердин балага кам көрүү өргүүсүнө болгон теңдик жөнүндө пикири	40
9-диаграмма. Кичүү балага кам көрүүнү бөлүштүрүү	41
10-диаграмма. Атанын үй-бүлөдөгү ролу	44
11-диаграмма. Мамилелердеги көзөмөл	51
12-диаграмма. Үй-бүлөлүк зомбулук чөйрөсүндөгү мыйзамдар тууралуу маалымдуулук	59

Ыраазычылык билдирүү

IMAGES изилдөөсүнүн жыйынтыктары боюнча отчет «Демократиялык процесстерди изилдөө Борбору» коомдук фонду («ДПИБ» КФ) тарабынан аялдар менен кыздарга карата зомбулуктун бардык түрлөрүн жоюуга жана Туруктуу өнүгүү жаатындагы максаттарга (Максат №5) жетүүгө багытталган «Теңдик нуру» Демилгесинин алкагында даярдалган. Изилдөө Ош, Чүй жана Нарын облустарынын 12 пилоттук муниципалитетинде жана айылдарында жүргүзүлгөн.

IMAGES изилдөөсү Promundo жана Аялдардын абалы боюнча изилдөөлөрдүн эл аралык борбору (ICRW) тарабынан берилген усулдукту жана шаймандарды колдонуу менен жүргүзүлгөн жана эркектер менен аялдардын жүрүм-туруму жана гендердик теңчиликке болгон мамилеси тууралуу маалыматтарды топтоону көздөйт.

«ДПИБ» коомдук фонду Promundo өкүлдөрү болгон берилген кеп-кеңештер, ачыктык жана IMAGES изилдөөсүн жүргүзүү боюнча тажрыйбасын бөлүшүүгө болгон умтулуусу үчүн чын дилден ыраазычылыгын билдирет. Ушундай колдоонун аркасы менен изилдөөчүлөргө пландоо баскычында көптөгөн кыйынчылыктардан алыс болууга мүмкүнчүлүк түзүлдү.

«ДПИБ» коомдук фонду жумушчу топтун бардык мүчөлөрүнө, анын ичинде мамлекеттик органдардын, коомдук жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрүнө усулдукту, изилдөө шаймандарын ыңгайлаштыруудагы кеп-кеңештери жана алынган маалыматтарды интерпретациялоого көрсөткөн жардамы үчүн ыраазычылык билдирет. Изилдөө жүргүзүүгө аймактык координатор-

лор: И. Ермолаева («Астерия» КФ), Ф. Кошокова («Радуга» КФ), Б. Досалиева («Аялдарга жардам берүү борбору» КУ), Е. А. Ткачева («Шанс» кризистик борбору), Ш. Өмүралиева («Ак-Байрак» Майыптарды социалдык колдоо жана ишке орноштуруу борбору КУ), Б. Бозгорпоева (Үй-бүлөнү пландоо боюнча Кыргыз Альянсы) маанилүү салым кошушту.

«ДПИБ» коомдук фонду оор шарттарда талыкпай эмгектенип, изилдөөнүн эң түйшүктүү баскычын ийгиликтүү аяктаган бардык интервьючулардын, IT адистеринин, операторлордун жана көзөмөлдөөчүлөрдүн зор салымын чоң ыраазычылык менен белгилейт.

Изилдөө жүргүзүүдө жана отчет даярдоо учурунда БУУнун Калкты жайгаштыруу фондунун өкүлдөрү Н. Сатывалдиева, К. Эргешева, Н. Жээнбекова тарабынан баалуу эскертмелер жана комментарийлер берилген.

Талаалык иштердин координатору Э. Ташкуловага жана «ДПИБ» коомдук фондунун эксперти Г. Жумабаевага шыктандыруучу тренингдер жана изилдөө иштерин координациясы үчүн, ошондой эле И. Прокофьевага кесипкөй медиаколдоосу үчүн өзгөчө ыраазычылык билдиребиз.

«ДПИБ» коомдук фонду «Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарында жашаган 930 эркек менен аялдын изилдөөгө катышуу үчүн убактысын бөлүп, ачык-айрым, чын дилден барлашканы жана айтылган жакшы каалоо-тилектери үчүн ыраазычылык билдирет.

1. Киришүү

«Эркектер жана гендердик теңчилик» (IMAGES) эл аралык изилдөөсү гендердик өнүгүү жаатында кеңири маалымат топтоого багытталган «Теңдик нуру» Демилгесинин пилоттук жамааттарындагы тандалма изилдөө болуп саналат.

Бүткүл дүйнө жүзүндө саясатчылар, изилдөөчүлөр жана активисттер эркектер гендердик теңчиликке жетүүдө маанилүү роль ойноого тийиш деп белгилешет. Эркектердин зомбулукка, ден соолукка жана үй-бүлөлүк жашоого байланышкан адаттарын өзгөртүү жана ушул практикага шыктандырып, колдоп турган негизги факторлорду четтетүү глобалдык гендердик теңчиликке камсыздоо боюнча глобалдуу күн тартибинин жалпыга таанылган максаттары болуп калды. Көптөгөн өлкөлөрдө гендердик теңчиликке жетүү, негизинен, аялдар менен кыздардын катышуусу аркылуу демилгеленип, илгерилетип келинген. Бирок биринчи кезекте эркектердин иш-аракетинин натыйжасы болгон глобалдык адилетсиздикти жана теңсиздикти жоюу үчүн мындай демилгелерге аларды катыштыруу талап кылына тургандыгы түшүнүктүү болду. Анткен менен дүйнөдө да, Кыргызстанда да ушул маселелердин аялдар жана эркектер тарабынан тыкыр документтештирилген кабылдануусуна багытталган изилдөөлөрдүн саны өтө аз. IMAGES изилдөөсүнүн негизги максаты – ушул боштуктун ордун толтуруу болуп саналат.

1995-жылдагы Аялдардын абалы жөнүндө Пекин декларациясы «эркектерди теңчиликке багытталган бардык иш-аракеттерге толук кандуу катыштырууга шыктандыруу» боюнча чечкиндүүлүктү колдойт.

Пекин Иш-аракеттер платформасында жана кийинки беш жылдык баяндамаларда бүткүл дүйнөдөгү гендердик теңчиликтин жалпы максатына жетүү үчүн эркектер менен биргеликте

Бириккен Улуттар Уюму 20 жылдан ашуун убакыттан бери эркектер менен балдарды гендердик теңчиликке камсыздоого чакырып келет. 1994-жылдагы Калкты жайгаштыруу жана өнүгүү боюнча эл аралык конференция (КӨЭК, Каир) эркектерди сексуалдык жана репродуктивдүү ден соолукту жакшыртууга аралаштыруунун маанилүүлүгүн ырастап, эркектердин балдарды багууга катышуусун кеңейтүү зарылдыгын баса белгиледи. КӨЭК Иш-аракеттер программасы лидерлерди «эркектердин үй-бүлөлүк турмушка толук кандуу аралашуусуна жана аялдардын коомдун жашоосуна толук интеграцияланышына көмөктөшүүгө» жана бул аркылуу «эркектер менен аялдар теңдеш өнөктөш» болушун камсыздоого чакырат.

1995-жылдын мартында Копенгагенде кабыл алынган Дүйнөлүк социалдык өнүгүү боюнча саммиттин Иш-аракеттер программасында эркектер менен аялдардын ортосунда тең укуктуу өнөктөштүктү орнотуунун жана эркектерди үй-бүлөлүк турмушка жана үйдөгү милдеттерге, анын ичинде балдарды тарбиялоого жана үй жумуштарын аткарууга толук кандуу аралаштыруу зарылдыгы баса белгиленген.

жана тыгыз өнөктөштүктө иш алпаруу аркылуу гана көйгөйлөрдү чечүү боло тургандыгы баса белгиленген.

Азыркы тапта туруктуу өнүгүү жаатындагы максаттардын (ТӨМ) ичинен ТӨМ-5 түздөн-түз гендердик теңчиликке жана аялдар менен кыздардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө басым жасайт. Антсе да ТӨМ-5 көрсөткүчтөрү боюнча илгерилөөнүн ыргагы азырынча жай бойдон калууда. Буга байланыштуу эркектерди аялдарга карата зордук-зомбулукту түп-тамырынан бери жоюуга жана акы төлөнбөгөн кам көрүү ишин адилеттүүрөөк бөлүштүрүүгө тартуу маанилүү зарылдык болууда.

Promundo жана Аялдардын абалы боюнча изилдөөлөрдүн эл аралык борбору (ICRW) тарабынан түзүлгөн жана координацияланган IMAGES усулдугу эркектер менен аялдардын гендердик теңчилик боюнча ой-пикирин жана ага болгон мамилесин жалпы камтуучу изилдөөлөрдүн бири болуп саналат.

Изилдөөнүн жалпы максаты – стандартташтырылган шаймандын жардамы менен «Теңдик нуру» Демилгесинин 12 пилоттук жамааты үчүн көрсөткүчтөр топтомун түзүү жана баалоо болуп эсептелет.

Ушул изилдөөнүн алкагында аялдардын пикири менен катар эле эркектердин гендердик маселелерге мамилеси жана гендердик саясат; балдарды тарбиялоо практикасы; интимдик өнөктөш тарабынан зомбулук; бала чактагы бушаймандык; балдарга карата зомбулук; маданий үрп-адаттар сыяктуу темалар боюнча көз карашы менен практикасы изилденген.

IMAGES анкетасында гендердик теңчиликти илгерилетүү максатында маалымат берүү, программаларды иштеп чыгуу жана мониторинг кылуу үчүн пайдалуу болушу мүмкүн болгон гендер,

жашоо сапаты, гендердик зомбулук, үй-бүлө жана ата болуу маселелери боюнча далилденген жана кеңири колдонулган изилдөө шаймандарынын суроолору камтылган. Бүгүнкү күндө IMAGES усулдугуна таянган изилдөөлөр 40тан ашуун өлкөдө, анын ичинде КМШ өлкөлөрүндө да жүргүзүлгөн.

Кыргызстанда IMAGES усулдугу боюнча маалымат топтоо биринчи жолу 2013-жылы (ЮНФПА) жүргүзүлгөн, изилдөөдө сексуалдык-репродуктивдүү ден соолукка жана ата болууга басым жасалган. Бул изилдөөнүн максаты болуп көбүнесе зомбулук маселелерине тийиштүү болгон маалыматтарды топтоо эсептелинет.

«Демократиялык процесстерди изилдөө борбору» (ДПИБ) коомдук фонду аткаруучу агенттик болуп саналат жана ага изилдөө жүргүзүү менен аналитикалык баяндаманы даярдоо боюнча жоопкерчилик тагылган. Изилдөөнүн усулдугу менен шаймандарын ыңгайлаштырууга аялдар менен кыздардын зомбулуктан корголууга болгон укуктарын коргогон, аялдардын репродуктивдүү ден соолук маселелери, ошондой эле үй-бүлөлүк зомбулук жасаган адамдарды коррекциялоочу программалар менен алектенген мамлекеттик органдардын жана коомдук уюмдардын өкүлдөрүн камтыган жумушчу топ катышты. БУУнун Калк фонду (ЮНФПА) «Теңдик нуру» демилгесинин алкагында изилдөө жүргүзүүгө каржылык жана техникалык жактан колдоо көрсөткөн.

2. Усулдук

Promundo усулдугу жөнүндө жалпы маалымат

Изилдөө жүргүзүүдө гендердик теңчиликке жана социалдык адилеттүүлүккө жетүү максатында эркектик кайраттуулук жана гендердик теңчилик жөнүндө билим базасын түзүүгө багытталган Promundo¹ компаниясынын усулдугу колдонулган. Promundo усулдугу боюнча изилдөө дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө, анын ичинде КМШ өлкөлөрүндө да жүргүзүлгөн.

Promundo усулдугу эркектер менен аялдардын гендердик теңчиликке байланышкан маанилүү маселелердин кеңири чөйрөсү боюнча түшүнүктөрү менен практикасынын учурдагы абалын

изилдөөгө багытталган оригиналдуу сурамжылоону пайдаланган сандык жана сапаттык ыкмалардын айкалышына негизделген. Сандык ыкма жамааттарда жашаган аялдар менен эркектерди сурамжылоо аркылуу ишке ашырылат. Сапаттык маалыматтарды топтоо тереңдетилген интервью ыкмасын колдонуунун негизинде аялдар менен эркектердин катышуусунда жүргүзүлөт. Ал конкреттүү маселелердеги боштуктарды толтурууга жана эркектердин гендердик теңчиликке байланышкан ролу жөнүндө терең билимди аныктап алууга мүмкүндүк берет.

Тандалманын көлөмү жана сурамжылоо ыкмалары

Сандык изилдөө респонденттин үйүндө «бетме-бет» ыкмасын колдонуу менен 18 жаштан 59 жашка чейинки 600 эркек жана 300 аялды тандалма сурамжылоону камтыды. Сапаттык ыкмага расмий түрдө жана жарандык / диний никеде турган, балдары бар, 29дан 40 жашка чейинки 12 эркек менен 12 аял, ошондой эле тыкыр эмес түзүмдөштүрүлгөн интервью ыкмасын колдонгон эксперттик сурамжылоо камтылды.

Изилдөөнүн жүрүшүндө пропорционалдуу тутумдук туш келди тандоо ыкмасы колдонулуп, ал төрт этап менен ишке ашырылган. Биринчи этапта аялдар менен эркектерди сурамжылоо үчүн тандалманын көлөмүн бөлүштүрүү калктуу конуштар боюнча жүргүзүлгөн. Интервьюнун саны ар бир калктуу конуштагы аялдар менен эркектердин санына пропорционалдуу бөлүштүрүлгөн.

Экинчи этапта баштапкы тандоо бирдиктери (PSU) тандалып алынган, алардын көлөмү – шаарлардын калктуу конуштарында болжол менен

1 000 үй чарбасы, ал эми айыл жергесинде – 500 кожолук болуп тандалып алынган; PSUну тандоо туш келди негизде жүргүзүлгөн.

Үчүнчү этапта берилген PSUларда маршруттук тандоо ыкмасын колдонуу менен үй чарбалары тандалып алынган; бир PSUда 30дан ашык эмес үй чарбаларын сурамжылоо жүргүзүлгөн. Тандоонун акыркы, төртүнчү этабында туш келди сандардын таблицасын колдонуп, үй чарбасында сурамжылоо жүргүзүү үчүн бир респондент тандалып алынган. Эгер сурамжылоо үчүн тандалып алынган адам үйдө болбосо, интервьюер дарегин алмаштыруудан мурун ар кандай убакта ошол үй чарбасына жок дегенде үч жолу барган. Сапаттуу изилдөөнүн катышуучулары сандык сурамжылоо учурунда берилген изилдөө перспективасына ылайык тандалып алынган. Изилдөө перспективасына үй-бүлөлүк макам, жаш курагы, социалдык абалы, ишке орношуу макамы, балдары болушу, катышууга кызыкдарлык сыяктуу критерийлер камтылган.

¹ Promundo компаниясы 1997-жылы Бразилиянын Рио-де-Жанейро шаарында негизделген, ал камкордукту, зомбулук жасабоону жана адилеттүүлүктү жайылтуу менен алектенет. Promundo уюмдары АКШда (Promundo-US), Бразилияда (Instituto Promundo) жана Португалияда (Promundo Europe) катталган, уюмдун Руандада жана Конго Демократиялык Республикасында өкүлчүлүктөрү бар.

Пилоттук айылдарда жана муниципалитеттерде пандемиялык кырдаалдын өнүгүшүн эске алуу менен, сурамжылоо жүргүзүү ыкмалары колдо бар ресурстарды жана аралыктан байланышуу мүмкүнчүлүгүн эске алуу менен кайра каралган

учурлар болду. Талаалык кызматкерлер жеке коргонуу каражаттары (ЖКК) менен камсыздалды.

Изилдөө процессиндеги тандалма толугу менен ишке ашырылды.

Респонденттерди сурамжылоо үчүн тандоо критерийлери

Респонденттерди сурамжылоо паспортторду / документтерди талап кылбастан, үй шартында, ошондой эле каттоосу жана жашаган турак-жайга укугу бар-жок экендигине карабастан жүргүзүлгөн. Респонденттерди тандоо туш келди тандоо картасы боюнча ишке ашырылды.

Сурамжылоо жүргүзүүдө ар бир үйдөгү 18-59 жаштагы аялдар менен эркектер эске алынган:

- үй чарбасынын факты жүзүндө туруктуу жашап жаткан мүчөлөрү, ишке же окууга жөнөп кеткен адамдарды эске албастан;
- жарандыгы жок адамдар.

Текшерип чыгууда төмөнкү адамдар эске алынган жок:

- сурамжылоо учурунда командировкага, дарылоого, конокко барууга байланыштуу үй чарба-

сында убактылуу жок болгон үй чарбасынын мүчөлөрү;

- балдарга/улгайган адамдарга убактылуу кам көрүп жүргөн адамдар, мисалы, күндүз келип жүргөн бала баккыч/медайым;
- Кыргызстанда туруктуу жашаган чет өлкөлүк жарандар (б.а. чет өлкөнүн жараны болгон адамдар);
- ушул үй чарбасында убактылуу жашаган жана анын мүчөсү болбогон адамдар (конокко, дарыланууга келген ж.б. адамдар);
- иш-аракетке жөндөмсүздөр, оорулуулар, алкоголь ичимдигине же баңгизатка мас болгон абалдагылар;
- акыркы 6 ай ичинде кандайдыр бир сурамжылоолорго катышкан адамдар.

1.3. Изилдөөнүн географиясы

IMAGES изилдөөсү «Теңдик нуру» Демилгесинин Чүй, Ош жана Нарын облустарындагы 12 пилоттук муниципалитетинде жана айылдарында жүргүзүлгөн:

1-таблица: Тандалманы ишке ашыруу жөнүндө маалыматтар

Айыл аймагы	Айылдар	Аялдар тандалмасы	Эркектер тандалмасы	Бардыгы
Мырза-Аке	Мырза-Аке	40	78	118
Куршаб	Шагым	8	17	25
Кара-Суу шаары		74	153	227
Нариман	Нариман	23	46	70
Ленин	Ленин	39	48	87
Васильев	Виноградное	13	31	44
Сокулук	Сокулук	42	103	144
Жаңы-Пахта	Мирный	3	7	11

Айыл аймагы	Айылдар	Аялдар тандалмасы	Эркектер тандалмасы	Бардыгы
Кум-Дөбө	Кум-Дөбө	8	17	25
Кум-Дөбө	Шамшы	5	12	17
Семиз-Бел	Кара-Тоо	6	12	18
Семиз-Бел	Семиз-Бел	3	6	9
Ат-Башы	Ат-Башы	29	58	87
Талды-Суу	Талды-Суу	4	7	10
Талды-Суу	Биринчи Май	2	3	6
	БАРДЫГЫ	300	600	900

 600 300

Ведомстволор аралык жумушчу топ

Долбоорду натыйжалуу ишке ашыруу үчүн ведомстволор аралык жумушчу топ түзүлүп, анын курамына саламаттык сактоо, социалдык өнүгүү чөйрөсүнүн өкүлдөрү, ошондой эле коомдук, изилдөөчү уюмдардын өкүлдөрү, кризистик борборлордун психологдору жана гендердик эксперттер киргизилди. Жумушчу топ сурамжылоонун бардык негизги этаптарына: тандалманын моделин, суроолор камтылган анкетаны талкуулоого, отчеттун түзүмүн аныктоого, алынган жыйынтыктарды баяндоого катышты.

Анкета

Изилдөөнүн жүрүшүндө жумушчу топтун катышуусу менен жергиликтүү шарттарга ыңгайлаштырылган Promundo оригиналдуу анкетасы колдонулган. Сурамжылоо респонденттердин каалоосун эске алуу менен мамлекеттик, расмий, өзбек тилдеринде жүргүзүлгөн. Сандык ыкмада аялдарды сурамжылоону аял интервьюерлер, эркектерди - эркек интервьюерлер жүргүзгөн.

Пилоттук интервью алуу

Анкетаны пайдаланып көрүү, суроолорду кабылдоону жана түшүнүүнү аныктоо, которуунун сапатын жана интервьюнун узактыгын текшерүү үчүн негизги талаа жумуштарына чейин Бишкек менен Ош шаарларынын жаңы конуштарындагы 30 аял менен эркектен алдынала (пилоттук) интервью алуу өткөрүлгөн. Пилоттук сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча анкетанын суроолору такталып, кошумча иштелип чыккан.

30 { } Бишкек жана Ош

Талаалык кызматкерлер

Талаалык кызматкерлер катары мамлекеттик/расмий/өзбек тилдерин билген интервьюерлер жана жергиликтүү координаторлор тартылган. Сурамжылоого 40 интервьюер, анын ичинде - 15 аял жана 25 эркек катышкан. Изилдөөгө интервью алуунун татаалдыгын жана сезимтал маселелердин бар экендигин эске алуу менен аймактык кризистик борборлор, майыптыгы бар адамдар жана үй-бүлөнү пландоо чөйрөсүндө иш алпарган уюмдар тартылган.

Талаалык кызматкерлер үчүн тренинг

Талаалык иштерди баштоо алдында Ош, Чүй жана Нарын облустарындагы интервьюерлерди жана координаторлорду даярдоо жана окутуу боюнча эки күндүк үч тренинг өткөрүлдү.

Тренинг «ДПИБ» коомдук фондунун эксперттери тарабынан жүргүзүлгөн, окуу программасы төмөнкү темаларды камтыды:

- гендердик көйгөйгө жана изилдөөнүн актуалдуулугуна киришүү;
- изилдөөнүн максаттары жана милдеттери;
- талаалык кызматкерлердин, жергиликтүү координаторлордун ролу жана милдеттери;
- тандалма менен иштөө: маршруттук тандалма; үй чарбаларын тандап алуу; респондентти тандап алуу;
- баштапкы контакт: тааныштыруу жана кийиминин формасы;
- интервьюер менен респонденттин коопсуздугу;
- интервью алуунун купуялуулугу, этикалык жана психологиялык аспектилери;
- сурамжылоону жана документтерди толтуруу техникасы;
- зомбулуктан жабыр тарткандарга жардам берүү кызматтары жөнүндө маалымдоо;
- талаалык кызматкерлердин ишинин сапатына көзөмөл кылуу;
- иштин жыйынтыктарын тапшыруу.

Тренингде чакан лекция, топтук талкуу, жеке практикалык иштер, топтук жана жеке сурамжылоо сыяктуу окутуу ыкмалары колдонулду. Ишти баштоодон мурун ар бир талаалык кызматкер маалыматтарды топтоо үчүн зарыл болгон материалдар жана коштоочу колдоо каты менен камсыздалды.

Талаалык иштерди көзөмөлдөө

Изилдөөдө маалымат топтоонун, иштеп чыгуунун жана талдоонун бардык этаптарында жүзөгө ашырылган маалымат топтоонун сапатына көп баскычтуу көзөмөл кылынган.

Координаторлор тарабынан жүргүзүлгөн көзөмөл төмөнкүлөрдү камтыды:

- интервьюердин сурамжылоо жайындагы ишине көз салуу жана көзөмөлдөө;
- координаторго натыйжалуу интервьюлардын саны жөнүндө күнүнө маалымат берүү;

- маршруттук тандалманын, үй чарбасын жана респонденттерди тандап алуунун аткарылышынын сапатын текшерүү.

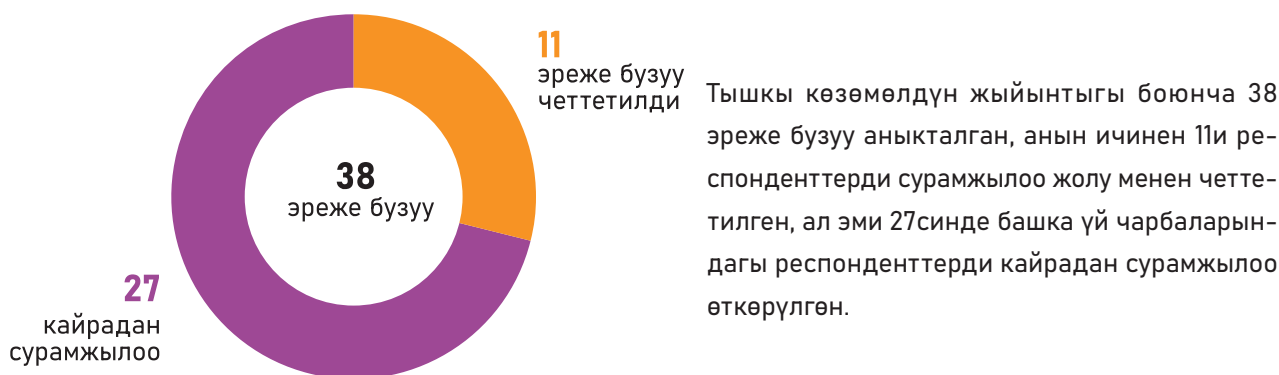
Иштин сапатын көзөмөлдөө чаралары төмөнкүлөрдү камтыды:

- сурамжылоону туура толтуруу;
- сурамжылоо учурунда жол берилген катачылыктарды оңдоо;
- толтурулган анкеталарды өз убагында тапшыруу.

«ДПИБ» коомдук фонду тарабынан тышкы көзөмөл төмөнкүлөрдү камтыды:

- ЖККны колдонуу;
- респондентти тандап алуу ыкмасы;
- сурамжылоонун узактыгы;
- сурамжылоону жүргүзүү ыкмасы;
- сурамжылоо учурунда жазма баракчаларды колдонуу;
- интервьюердин ишине респондент тарабынан эскертмелердин болушу.

1-сүрөт. Көзөмөлдүн жыйынтыктары

Маалыматтарды киргизүү жана иштеп чыгуу

Маалыматтарды киргизүү жана иштеп чыгуу процессине программисттер менен «карабай терүү» көндүмүнө ээ болгон маалымат киргизүүчү операторлор тартылган. Сандык изилдөө маалыматтарын киргизүү үчүн CSPro топтомун колдонуу менен киргизүүчү атайын программа иштелип чыккан. Программа маалыматтардын логикалык, арифметикалык көзөмөлүн, жоопторго жол берилишин текшерүүнү жана анкеталарды толтуруунун толуктугун камсыз кылды. Генерацияланган маалымат базасы анкета толтуруу боюнча талаптарга, толук кандуулукка жана тандалмага шайкеш келүүгө карата текшерүүдөн өткөрүлгөн. Маалыматтарды иштеп чыгуу жана жыйынтык таблицаларды түзүү SPSS статистикалык топтомун колдонуу менен ишке ашырылды.

Тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү

3. Тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү

3.1. Сандык ыкма

2 - таблицада сандык тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү берилген. Эркектер менен аялдардын жаш курагы боюнча бөлүштүрүлүшү болжол менен бирдей болгон, орточо курак эркектер үчүн 39,6 жашты, аялдар үчүн - 37,7 жашты түздү. Сурамжылоого катышкан респонденттердин салыштырмалуу көпчүлүгүнүн билими орто болгон (эркектер арасында - 40%, аялдар арасында - 44%). Аялдар эркектерге караганда 1,8 эсе көп учурда негизги жана андан төмөн билими бар болуп чыккан (аялдарда 27% жана эркектерде 15%).

Ошол эле учурда башталгыч билимге ээ аялдардын үлүшү эркектердин санынан 5 эсеге көп (11% жана 2%). Жогорку кесиптик билими

бар эркектердин үлүшү жогорку окуу жайынын диплому бар аялдардын үлүшүнөн 1,5 эсе жогору (19% жана 12%). Ошентип, изилденген жамааттарда эркектер аялдарга караганда көбүрөөк билимдүү болуп чыккан.

Аялдардын салыштырмалуу көпчүлүгү (30%) эч качан иштебегенин айтышкан. Эч качан иштебеген эркектердин үлүшү үч эсе төмөн - 9%. Формалдуу жана формалдуу эмес иште иштеген эркектердин үлүшү 65%, аялдардын үлүшү - 38% түзгөн. Эркектердин ишке байланышкан абалы (51%) аялдардыкына караганда туруктуу (38%), тийиштүү түрдө, кирешенин жетишсиздигинен улам аялдар (56%) эркектерге (43%) караганда көбүрөөк стресске же депрессияга кабылышат.

2-сүрөт. Респонденттердин жаш курактары жана билим деңгээлдери

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Негизинен жумуш туруктуу эмес, кардарлар жок болуп калган учурлар да болот. Расмий эмес негизде, келишим түзбөй эле иштейм. Кардарлар жок болуп калганда стресс болот, анткени үйгө акча алып бара албай калам. Иш көп болгондо, тескерисинче, жакшы - акча көбүрөөк болот. Азыр өзүм эле иштеп жатам, мен эле акча таап келем. Азырынча балдарым жаш, аялым аларды багып үйдө, иштей албайт» (Чүй облусу).

Кирешенин негизги булагы — апам жана мен. Апам да иштейт. Аялым иштебейт, каякта иштемек эле? Мен анын иштешине таптакыр каршымын, аял акча таба баштаса, үйдө талаш-тартыш, уруш-талаштар көбөйөт, андан көрө балдарды багып, үй жумуштарын жасап, үйдү тазалап, кир жууп, кийим үтүктөп, тамак-аш жасап отурсун. Мага, апам жакшылап кам көрсүн» (Ош облусу)

Тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү

Аялым бейтапканада санитарка болуп иштейт. Мен болсо сезон сайын курулуш иштери менен алектенем. Сезон учурунда мага иш табылып, ишим жүрүшө баштаганда акчаны да көбүрөөк таап калам, аялымдын жумушу болсо туруктуу, ошондуктан экөөбүз 50/50 киреше алып келебиз». (Нарын облусу).

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан:

Чогуу түтүн булатканыбызга жакында 20 жыл болот. Ал дагы, мен дагы орто мектепти эле бүткөнбүз. Мен дайыма үйдө отурчумун, иштеген эмесмин. Үйдө деле иш көп эмеспи. Үй-жайды карайм, бакчабызга жашылча-жемиштерди өстүрөм. Азыр жай мезгили, такай бакчаны карап, отоо чөптөрдөн арылтып, сугарып, белимди түздөбөй иштегенге туура келет. Кээде бирөөлөр бирдеме тигип беришимди же кийимдерин кыскартып-тууралап беришимди суранышат, бирок бир аз эле акча төлөшөт. Жолдошум болсо такай иштейт, негизинен, курулуш жагында ар кандай иштерди аткарат. Анын тпкан акчасына жашайбыз. Күндө, ал эмес алтынчы, базар күндөрү да эс албастан иштейт. Кээде жумушунда түнөп да калат. Бирок баары бир акча жетишпейт. Жашаган жерибизге ижара акысын төлөйбүз, балдарды мектепке даярдаш керек. Көп ооруйбуз, көп учурда дары-дармек керек болуп калат».

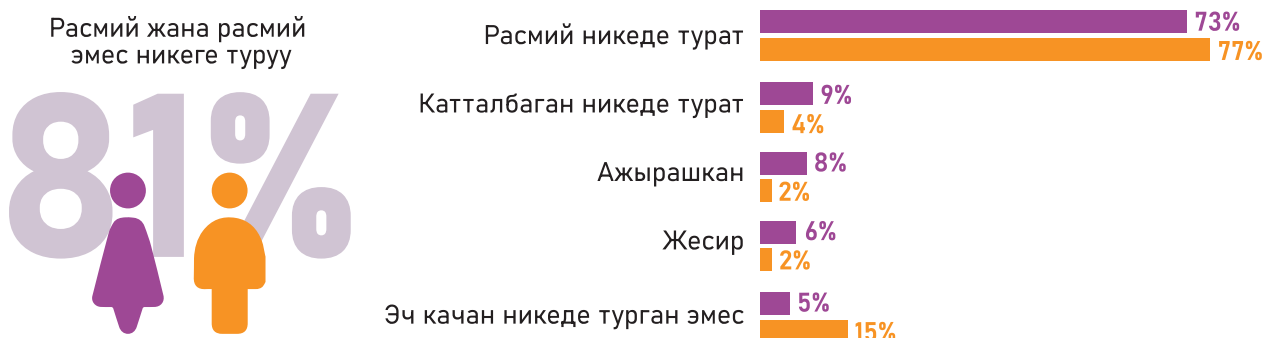

Үч балам менен кантип иштемек элем? Бала бакча жок. Мамлекеттен эч кандай жардам деле жок. Ооруканага барсаң, бардык нерсе үчүн акча төлөшүң керек. Жолдошум болсо көп иштейт. Жумушу оор. Үйгө чарчап, маанайы жок болуп келет. Кээде ага иштеген иши үчүн акысын бербей же убада кылгандан азыраак төлөп коюшат».

Сурамжылоого катышкан эркектер менен аялдардын болжол менен бирдей пайызы (81-82%) расмий же расмий эмес никеде экенин айтышкан. Ошол эле учурда, расмий түрдө никеге турган эркектердин үлүшү (77%) аялдардын үлүшүнөн (73%) жогору, мындай айырмаланып, никеси катталбаган аялдардын саны эркектерге караганда эки эсе көп (9% жана 4%). Сурамжы-

лоого катышкан аялдардын арасында ажырашкан аялдардын үлүшү ажырашкан эркектердин үлүшүнөн 4 эсеге көп (8% жана 2%), ал эми жесир аялдардын үлүшү жесир эркектерге караганда үч эсе көп (6% жана 2%). Ошол эле учурда үйлөнө элек эркектердин үлүшү (15%) турмушка чыга элек аялдардын үлүшүнөн (5%) үч эсе жогору.

3-сүрөт. Респонденттердин никеге туруу макамы

2-таблица. Тандалманын сандык мүнөздөмөлөрү

	Эркектер		Аялдар	
	N	%	N	%
Курактык топ, жаш				
18-24	70	11,7	37	12,3
25-34	160	26,7	95	31,7
35-49	217	36,2	117	39,0
50-59	153	25,5	51	17,0
Билиминин деңгээли				
Билими жок	1	0,2	2	0,8
Баштапкы билимдүү	9	1,9	28	11,1
Негизги жалпы (9-класс)	63	13,4	39	15,5
Орто жалпы (11-класс)	189	40,3	110	43,7
Баштапкы жана орто кесиптик (колледж, лицей)	119	25,4	43	17,1
Жогорку кесиптик (университеттин диплому, бакалавр, магистр даражасы)	88	18,8	30	11,9
Ишке орношуу макамы				
Эч качан иштеген эмес	54	9,4	87	30,2
Студенттер/окуучулар	24	4,2	7	2,4
Жумушсуздар	100	17,5	62	21,5
Формалдуу иште иштегендер	184	32,1	56	19,4
Формалдуу эмес иште иштегендер	189	33,0	52	18,1
Пенсионерлер	22	3,8	13	4,5
Декреттик же башка өргүүдөгүлөр			11	3,8
Ишке байланышкан жагдай негизинен туруктуу	264	51,1	75	37,9
Мен көп учурда кирешем жетишсиз болгондугунан улам стресс же депрессия болом	184	42,7	83	55,7
Үй-бүлөлүк абалы				
Эч качан никеге турган эмес	88	14,7	16	5,3
Расмий никеси бар (ЖААЖ)	462	77,0	218	72,7
Катталбаган никеси бар (нике/жарандык нике)	26	4,3	27	9,0
Ажырашкан	13	2,2	20	6,7
Жесирлер	11	1,8	19	6,3
БАРДЫГЫ	600		300	

Тандалманын демографиялык мүнөздөмөлөрү

3.2. Сапаттык ыкма

Сапаттык изилдөөнүн катышуучулары берилген изилдөө перспективасына ылайык сандык сурамжылоо учурунда тандалып алынган. Изилдөө перспективасы үй-бүлөлүк макамы, жаш курагы, социалдык абалы, иш менен камсыз болуу макамы, балдарынын болушу, катышууга кызыкдарлык сыяктуу критерийлерди камтыйт. Сапаттык маалымат респондент менен аз түзүмдөшкөн

интервью ыкмасына негизделип чогултулган жана ынанымдар менен кабылдоолор, чечим кабыл алуу, жубайлардын зомбулугу жана нике стратегиялары жөнүндө маалыматты топтоону көздөгөн. Бардыгы болуп сурамжылоого 21-40 жаштагы 25 адам, анын ичинде 13 эркек жана 12 аял, ошондой эле 5 эксперт катышкан.

3-таблица. Сапаттык сурамжылоонун катышуучулары жөнүндө маалыматтар

Жынысы	эркек	аял
Нарын облусу	5	4
Чүй облусу	4	4
Ош облусу	4	4
Билими		
Баштапкы	1	0
Негизги жалпы	1	0
Орто жалпы	9	8
Баштапкы жана орто кесиптик	0	1
Жогорку кесиптик	2	2
Үй-бүлөлүк абалы		
Никеси бар	13	9
Ажырашкан	0	2
Жесир	0	1
БАРДЫГЫ	13	12

Гендердик ролдор жана мамилелер

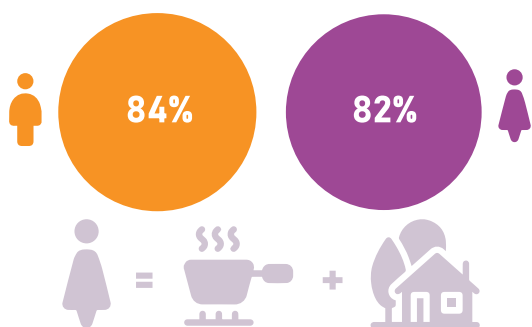

4. Гендердик ролдор жана мамилелер

Гендердик стереотиптер – бул эркектер менен аялдардын ортосундагы айырмачылыктар жөнүндө белгилүү бир мезгилде белгилүү бир коом үчүн туруктуу мүнөзгө ээ болгон түшүнүктөр.² Гендердик стереотиптер адатта «кадимки табигый көрүнүштөр» катары көрсөтүлөт, бирок чындыгында алардын артында гендердик теңсиздик жана басмырлоо турат. Аялдар менен эркектердин гендердик стереотиптерге болгон ыктуулугун изилдөө максатында сурамжылоого үй-бүлөдөгү гендердик ролдор чөйрөсүндө, ошондой эле сексуалдык жана репродуктивдик аспектилерде кеңири таралган гендердик стереотиптер киргизилген.

4-таблицада сурамжылоого катышкандардын гендердик ролдорго, гендердик жоопкерчиликке жана гендердик теңчиликке болгон мамилеси көрсөтүлгөн. Сурамжылоонун жыйынтыктары көрсөткөндөй, жалпысынан алганда, эркектер аялдарга караганда гендер жөнүндө салттуу стереотиптерге көбүрөөк макул болушат. Мисалы, сурамжылоого катышкан эркектердин 84% жана аялдардын 82% аялдын эң маанилүү ролу – үйүнө кам көрүү жана үй-бүлөсүнө тамак даярдоо деп эсептешет.

4-сүрөт. Аялдын эң маанилүү ролу

Ошол эле учурда эркектердин 20% жана аялдардын 15% ажырашкан аялдын баркы жок экенине макул болушкан.

Изилдөөнүн катышуучулары үй-бүлөдө чечим кабыл алуу маселелеринде стереотиптүү мамилени кеңири колдошот. Айталы, эркектердин

83% жана аялдардын үчтөн экиси (62%) өз үйүндө чечим чыгарууда акыркы сөз эркектики болушу керек деген пикирде, эркектердин 75% жана аялдардын 62% жакшы аял ал чечимге макул эмес болсо да эч качан эркектин чечимине каршы чыкпайт деп эсептешет.

Сурамжылоого катышкан эркектердин төрттөн үчү жана аялдардын үчтөн экиси кызга кырк үйдөн тыюу дегенге кошулат, ал эми эркектердин 67% жана аялдардын 63% аял күйөөсүнүн уруксатысыз үйдөн чыкпашы керек деп эсептешет. Бул аялга эркекке баш ийүү, анын тилин алуу, үй-бүлөгө кам көрүү жана тамак-аш жасоо сыяктуу сапаттар мүнөздүү экендигин билдирет жана аялдар да, эркектер да ушундай гендердик стереотиптерге ыктуу болушат. Антсе да аялдар азыраак ыктуу экендигин белгилеп коюу керек. Эркектик кайраттуулук анын акыркы чечимди кабыл алуудагы ордунан билинет.

Эркектер да, аялдар да балага кам көрүү иштерин бөлүштүрүүдөгү гендердик теңсиздикти колдогон стереотиптерди кеңири колдошот. Айталы, эркек респонденттердин 73% жана аял респонденттердин 70% баланын жалаягын алмаштыруу, жуунтуу жана тамактандыруу – эненин милдети экенине макул болушкан жана эркектердин жарымына жакыны (51%) жана аялдардын дээрлик үчтөн экиси (64%) эркектер балдарга кам көрө албайт деп эсептешет.

Аялдардын экономикалык теңсиздигин бекемдеген стереотиптик түшүнүктөр жетишээрлик деңгээлде кеңири тараган. Айталы, эркектердин 42% жана аялдардын 31% үй-бүлөдө 18 жашка чейинки балдар бар болсо, аялдар үйдөн тышкы жерде иштебеш керек дегенге кошулат.

Сурамжыланган эркектер (50%) жана аялдар (54%) эркектер үй жумуштарын аялдар менен бирге жасашы керек деп эсептешет, ал эми аял да, эркек да респонденттердин басымдуу

² 2008-жылдын 4-августундагы № 184 “Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөргө мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 1 – беренеси.

көпчүлүгү (эркектер - 90%, аялдар - 92%) балдарга күнүмдүк кам көрүү аларды каржылык жактан камсыздоо сыяктуу эле маанилүү экендигине кошулат.

Изилдөө көрсөткөндөй, респонденттер сексуалдык жашоо жана бала төрөө тууралуу стереотиптердин таасирине кабылышат, кээ бир учурларда аялдар менен эркектердин жүрүм-турумуна карата кош стандарттарды карманышат, мунун баары аялдарга карата зомбулуктун жана басмырлоонун болушуна көмөкчү катары кызмат кылат.

Мисалы, эркектердин (86%) жана аялдардын (83%) басымдуу көпчүлүгү аял никеге чейин кыз бойдон, таза болушу керек деп эсептешет, ошол эле учурда респонденттердин жарымынан көбү эркек никеге чейин эле сексуалдык мамиле курууга тийиш деп эсептешет (56-59%). Эркектердин (31%) жана аялдардын (29%) кыйла чоң бөлүгү "чыныгы аял" сөзсүз балалуу болу-

шу керек деген ынанымда болушат. Эркектер дагы, ошондой эле аялдар дагы эркек бир нече аял алса болот деп эсептешет, мындай пикир аялдарга караганда эркектердин арасында көбүрөөк кездешет (26% жана 15%).

Сурамжылоого катышкан эркектердин (86%) жана аялдардын (90%) басымдуу көпчүлүгү күйөөсү менен аялы балалуу болууну каалай-бызбы-жокпу деген маселени биргелешип чогуу чечиши керек дегенге макул болгонуна карабастан, респонденттер баланын жынысына карата стереотиптик ишенимди карманышат. Эркек баланын төрөлүшүнө артыкчылык берилет, мында эркектердин жарымы жана аялдардын үчтөн бир бөлүгү чыныгы эркек эркек бала төрөтүүгө жөндөмдүү болот деп ишенишет. Эгер аял эркек төрөп бере албаса, бул анын күнөөсү экендигине эркектер (9%) аялдарга (5%) караганда эки эсе көп ишенишет.

4-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка мамиле

Гендердик ролдор тууралуу айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

Гендердик ролдор жана мамилелер		
	Эркектер	Аялдар
Аялдын эң маанилүү ролу – үй-жайды карап, үй-бүлөсү үчүн тамак-аш даярдоо.	83,9	81,9
Кирешеси жок эркектин эч кандай баркы жок.	35,2	40,3
Кызга кырк үйдөн тыюу болушу керек.	74,5	66,8
Баланын жалаягын которуп, киринтүү жана тамактандыруу – эненин милдети.	73,0	70,1
Өз үйүндө чечим кабыл алууда эркектин сөзү акыркы сөз болууга тийиш.	83,4	61,7
Жакшы аял ал чечимге макул болбосо да күйөөсүнүн чечимине каршы чыкпайт.	74,5	62,2
Эркектер идиш-аяк жуумай, үй жыйнамай же тамак-аш жасамай сыяктуу үй жумуштарын аялдар менен бөлүшүп жасоого тийиш.	49,7	53,7
Ажырашкан аялдын баркы жок.	20,4	15,2
Эгер 18ге чыга элек балдары болсо, аялдар үйдөн тышкары жерде иштебеши керек.	41,5	30,8
Эркектер ымыркайларды бага албайт.	51,4	64,1
Эгер бардык балдарын окутуу үчүн акчасы жетишпесе, эркек балдарын окутууга жумшаганы жакшы.	32,4	22,9
Балдарга күнүнө кам көрүү аларды каржылык жактан камсыздоо сыяктуу эле абдан маанилүү.	89,6	92,3
Аял жолдошунун уруксатысыз үйүнөн чыкпашы керек.	66,6	63,3
Сексуалдык жана репродуктивдик аспектилер		
	Эркектер	Аялдар
Чыныгы эркек гана эркек бала төрөтө алат.	50,2	33,3

Гендердик ролдор жана мамилелер

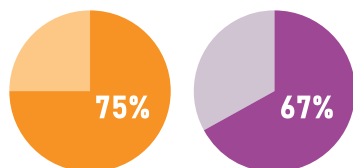
Аялы оюндагыдай болгон күндө да эркек башка аялдарга муктаж болот.	23,8	27,6
Эркек бир нече аял алса болот.	26,4	15,5
Балалуу аял гана чыныгы аял боло алат.	30,6	29,4
Жолдошу менен аялы экөө балалуу болууну каалайбызбы же каалабайбызбы деген маселени бирге чечиши керек.	85,9	90,2
Кош бойлуу болуп калбоо үчүн жоопкерчилик толугу менен аялда болушу керек	16,9	22,1
Аялзаты турмушка чыкканга чейин кыз бойдон калууга тийиш.	85,7	83,2
Эркектин үйлөнгөнгө чейин эле сексуалдык тажрыйбасы болууга тийиш.	56,2	58,7
Эгер аял эркек балалуу боло албаса, өзү күнөөлүү.	9,1	5,1

Эркектер менен аялдардын стереотиптик ой-пикирлерге кошулушу алардын жаш курагына да байланыштуу болот: айталы, жаштар гендердик ролдорго байланышкан стереотиптерге анча ыктуу болушпайт. 45 жаштан улуу эркектер жаш эркектерге (18-28 жаш) караганда кыздардын жүрүм-туруму жана аялдардын баланы багуу боюнча милдеттери жөнүндөгү стереотиптерге көбүрөөк кошулушкан: «кызга кырк үйдөн тыюу» (80% жана 66%), «баланын жалаягын алмаштыруу, киринтүү жана тамактандыруу – бул эненин милдети» (80% жана 63%), «кыз турмушка чыкканга чейин кыз бойдон, таза болушу керек» (89% жана 80%).

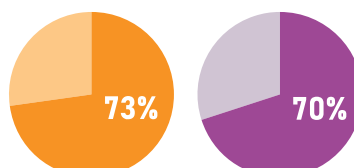
Аялдар дагы эркектер сыяктуу жашы улгайган сайын гендердик ролдорго карата стереотиптерди көбүрөөк колдоп башташат. Демек, кызга кырк үйдөн тыюу болуусу керек деген тыюу салууга 18-29 жаш курактарындагы аялдардын 63% макул болушса, 45 жаштан өйдөкү жаш курактагы аялдардын 67% макул болушат. Баланын жалаягын алмаштырууну, жуундурууну жана тамактандырууну бир гана аялдын милдети деп 18-28 жаштагы аялдардын 59% эсептешсе, а 45 жаштан өйдөкү жаштагы аялдардын 78% эсептешет.

5-сүрөт. Стереотиптик көз караштар менен макул болуу

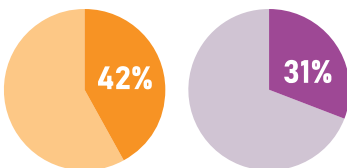
Кызга кырк үйдөн тыюу

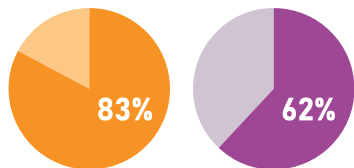
Баланын жалаягын алмаштыруу, киринтүү жана тамактандыруу – эненин милдети

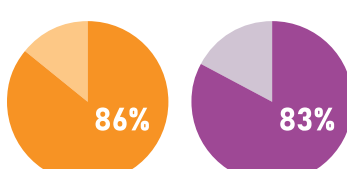
Эгер 18 жашка чейинки балдары бар болсо, аялдар үйдөн сырткары иштебеши керек

Өз үйүндөгү чечимдердин кабыл алынуусунда эркектин сөзү акыркы болуусу керек

Кыз турмушка чыкканга чейин кыз бойдон, таза болушу керек

5-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка мамиле жаш курагына жараша

Гендердик ролдор тууралуу айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын жаш курактык топтор боюнча катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Курагы (жаш)		
		18-28	29-44	45-59
Гендердик ролдор жана мамилелер				
Кызга кырк үйдөн тыюу	эркектер	66,4	73,3	80,4
	аялдар	62,9	68,6	67,0
Баланын жалаягын алмаштыруу, киринтүү жана тамактандыруу – энесинин милдети.	эркектер	62,6	71,7	80,4
	аялдар	59,2	70,1	77,9
Сексуалдык жана репродуктивдик аспектилери				
Кыз турмушка чыкканга чейин кыз бойдон, таза болушу керек	эркектер	80,2	85,5	89,3
	аялдар	78,9	82,1	88,5

Жаш курак өйдөлөгөн сайын айрым стереотиптерге жакын болуу өсүүдө. Демек, эгерде 18-28 жаш курактардагы аялдардын 23% аял анын баласы бар болгондо гана «чыныгы» болот деген стереотиптик көз карашка макул болсо, андан нары 45-59 жаш курактарга барганда бул көз ка-

рашты көбүрөөк карманып калышат -34%. 18-28 жаш курактагы аялдардын 14% кош бойлуу болуу үчүн бир гана аял жоопкерчиликтүү деген көз карашка макул болушса, а 45-59 жаш курактагы аялдардын 31% дагы ушундай деп ойлошот.

6-таблица. Гендердик ролдорго жаш курагынан көз карандылуу түрдөгү мамиле

Гендердик ролдор жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон ар кандай жаш курактык топтордогу аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Курагы (жаш)		
	18-28	29-44	45-59
Гендердик ролдору жана мамилелер			
Аялдын баласы болсо гана, ал чыныгы аял.	22,9	30,0	33,7
Сексуалдык жана репродуктивдик аспектилери			
Кош бойлуу болуп калбоо үчүн жоопкерчилик бир гана аялдын мойнунда болушу керек.	14,3	20,6	31,0

Респонденттердин билимине жараша маалыматтарды талдоо билим деңгээли жогору болгон эркектер менен аялдар гендердик стереотиптерге азыраак ыктуу болот деген жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк берет.

Гендердик ролдор жана мамилелер

7-таблица. Гендердик ролдорго жана сексуалдуулукка билим деңгээлине жараша мамиле

Гендердик ролдор жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын катышы билим деңгээли боюнча

(пайыз түрүндө)

	Жынысы	Билими			
		Негизги жалпы (9-кл.) жана төмөн	Орто жалпы (11-кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Гендердик ролдор жана мамилелер					
Жакшы аял аны менен макул болбогон учурда да жолдошунун чечимине эч качан каршы чыкпайт.	эркектер	87,3	77,8	63,8	63,6
	аялдар	60,3	66,1	65,1	37,9
Сексуалдык жана репродуктивдик аспектилер					
Эркек бир нече аял алса болот.	эркектер	44,4	25,4	15,5	12,5
	аялдар	20,6	14,8	11,6	10,0

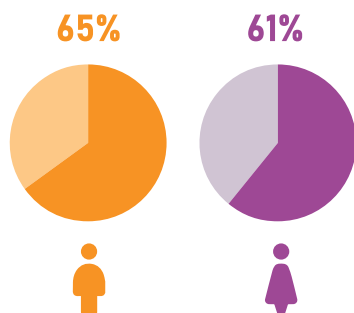
4.1. Гендердик теңчиликке болгон мамиле

Сурамжылоонун жүрүшүндө эркектер менен аялдардын гендердик теңчиликке болгон мамилеси да бааланды. Алардын көпчүлүгү Кыргызстанда аялдар менен эркектердин укуктары менен мүмкүнчүлүктөрү бирдей деп эсептешет (эркектердин 65% жана аялдардын 61%), бирок аялдар менен эркектердин теңчилигине жетүү үчүн мындан ары да иштөө зарыл экендигин айтышкан (72% эркектер жана 80% аялдар). Жалпысынан алганда, эркектер аялдардын укуктарын илгерилетүүгө аялдарга караганда

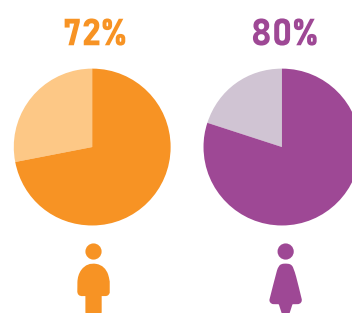
азыраак позитивдүү мамиле кылышат. Айталы, сурамжылоого катышкан эркектердин 16% аялдар укуктарга ээ болгондон кийин эркектердин укуктарын тартып алат деп эсептешет, ал эми сурамжылоого катышкан аялдардын ичинен 10% бул ырастоого макул экендигин билдиришкен. Аялдар иштесе, эркектердин жумушун тартып алат дегенге кошулган эркектердин саны 13%, аялдардыкы - 9% болду. Жооптордун тыкыр бөлүштүрүлүшү 5-таблицада берилген.

6-сүрөт. Гендердик теңчиликке карата мамиле

Сурамжылоого катышкандар Кыргызстанда аялдардын жана эркектердин укуктары жана мүмкүнчүлүктөрү тең укуктуу деп эсептешет

Кыргызстанда аялдардын жана эркектердин тең укуктуулугуна жетишүү үчүн мындан нары дагы иштерди улантуу зарыл

8-таблица. Гендердик теңчиликке болгон мамиле

Гендердик теңчиликке болгон мамиле жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Аялдар иштесе, эркектердин жумушун тартып алган болот.	13,2	9,0
Аялдарга укук берилсе, алар эркектердин укуктарын тартып алган болот.	15,5	10,3
Аялдарга укук берүү деген эркектер утулуп жатат дегенди билдирет.	16,0	12,8
Кыргызстанда аялдар менен эркектердин укуктары менен мүмкүнчүлүктөрү теңдеш.	65,1	60,5
Кыргызстанда аялдар менен эркектердин теңчилигине жетүү боюнча ишти улантуу зарыл.	71,8	79,5

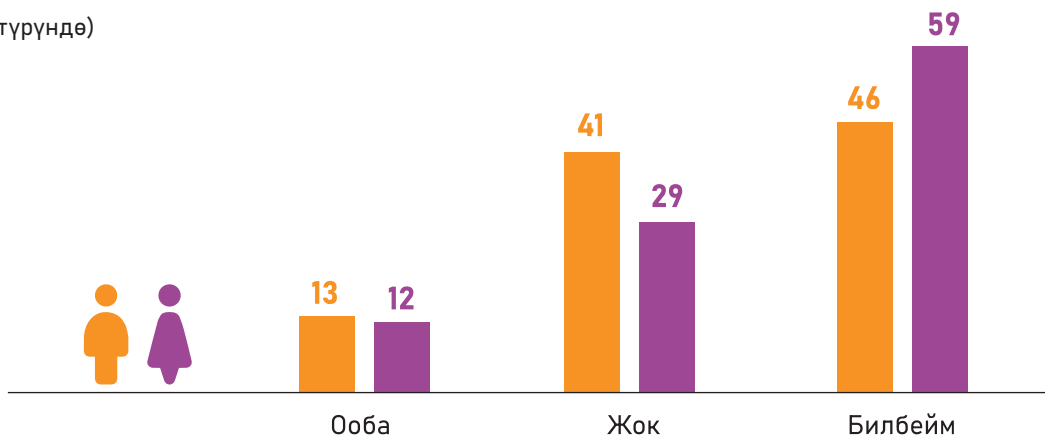
4.2. Гендердик теңчилик, нике жана ажырашуулар жөнүндө мыйзамдарды билүү

Жалпысынан, изилдөөдө аялдар менен эркектердин бирдей укуктары жана бирдей мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө мыйзам бар экендигин

аялдар менен эркектердин билүү деңгээли өтө төмөн экендиги аныкталган – 12–13%.

1-диаграмма. Аялдар менен эркектердин бирдей укуктары жана бирдей мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө мыйзам бар экендиги тууралуу маалымдуулук

(пайыз түрүндө)

Эркектердин жарымынан көбү (55%) Кыргызстандагы нике жөнүндө мыйзамдар эркектер менен аялдарга бирдей багытталган деп эсептешет. Мындай көз карашты карманган аялдардын үлүшү төмөнүрөөк – 41%. Ошол эле убакта нике мыйзамдарын билбейбиз деп айткан эркектердин (25%) жана аялдардын (35%) үлүшү чоң экендиги белгиленген.

Антсе да ажырашуу жөнүндө мыйзамдарды баалоодо аялдар менен эркектер мынчалык шайкеш көз карашта эмес экендиги аныкталган.

9-таблица. Эркектер менен аялдардын нике жана ажырашуу жөнүндө мыйзамдар тууралуу пикирлери

Нике жана ажырашуу жөнүндө мыйзамдар тууралуу айтылган нерселерге макул болгон аялдар менен эркектердин катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер				Аялдар			
	Эркектер	Аялдар	Бирдей	Билбейм	Эркектер	Аялдар	Бирдей	Билбейм
Кыргызстанда нике жөнүндө мыйзамдар көбүнчө эркектердин же аялдардын пайдасына багытталган деп эсептейсизби?	7	13	55	25	13	11	41	35
Кыргызстанда ажырашуу жөнүндө мыйзамдар көбүнчө эркектердин же аялдардын пайдасына багытталган деп эсептейсизби?	4	24	40	32	19	14	26	41

Айталы, эркектердин салыштырмалуу көпчүлүгү (40%) Кыргызстанда ажырашуу жөнүндөгү мыйзамдар эркектер менен аялдарга бирдей багытталган деп эсептешет, 24% ажырашуу жөнүндөгү мыйзамдар көбүнчө аялдардын укуктарын коргоого басым жасайт деп ишенишет. Мындан айырмаланып, аялдардын салыштырмалуу көпчүлүгү ажырашуу жөнүндө мыйзамдарды билбей тургандыгын айтып, суроого жооп бере алышкан эмес. Ажырашуу жөнүндө мыйзам ме-

нен тааныш аялдардын пикири эки ача болду: 19% аял бул мыйзамдар эркектерге көбүрөөк багытталган деп эсептешет, 14% - аялдарга багытталган деп, ал эми 26% - аялдар менен эркектерге бирдей багытталган деп белгилешкен. Буга чейинки учурдагыдай эле ажырашуу тууралуу мыйзамды билбеген эркектердин (32%) жана аялдардын (41%) үлүшү чоң экендигине көңүл буруу зарыл.

2-диаграмма. Эркектер менен аялдардын алимент тууралуу мыйзамдар жөнүндө пикири (пайыз түрүндө)

Эркектердин (40%) жана аялдардын (36%) салыштырмалуу көпчүлүгү алимент жөнүндө мыйзамдарды жакшы билбегендиктен улам өз пикирин айта алышкан эмес. Бул суроого жооп берген эркектердин 38% мыйзамдар эркектер менен аялдарга карата бирдей адилеттүү деп эсептешет, ал эми эркектердин болжолдуу саны

мыйзамдар эркектерге (10%) жана аялдарга (13%) адилетсиз деп эсептешет. Аялдар ажырашуу жөнүндөгү мыйзамдар эркектерге да, аялдарга да бирдей адилеттүү деген пикирди анча колдобойт (26%) жана ажырашуу жөнүндө мыйзамдар аялдарга адилетсиз деп эсептешет (27%).

Бала чактын тажрыйбасы

5. Бала чактын тажрыйбасы

Бала чактын тажрыйбасы адамдын инсан катары өнүгүүсүнө, анын ичинде гендердик стереотиптерге, гендердик теңчиликке, үй-бүлөдөгү, бийликтеги жана эмгектеги гендердик ролдорду бөлүштүрүүгө мамиле сыяктуу аспектилерге чоң таасирин тийгизет. Үй-бүлөдөгү маанай адамдын социалдашуусуна, жүрүм-турумуна, баалуулуктарына жана бойго жеткен курагындагы гендердик маселелерге карата көз карашына таасир эте алат.

Бул бөлүмдө респонденттердин үй-бүлө, бала чактагы тажрыйбасы, чечим кабыл алуусу жана ата-энесинин үйүндөгү мамилелер жөнүндө жопторунун жыйынтыктары берилген. Бала чактагы тажрыйба менен улуу курактагы зомбулуктун ортосундагы өз ара байланыш жөнүндө тыянактар «Жубайлык зомбулук» бөлүмүндө берилген.

5.1 Бала чактагы үй-бүлөнүн мүнөздөмөсү

Респонденттердин басымдуу көпчүлүгү чоңойгонго чейин ата-энеси менен чогуу жашашкан (эркектердин 93% жана аялдардын 84%), аялдардын 10% жана эркектердин 5% апасы менен гана жашаганын айтышкан, ал эми сурамжылангандардын 1%дан азыраагы гана атасы менен гана жашаганын айткан.

10-таблицада респонденттердин ата-энелеринин билими жөнүндө маалыматтар берилген. Сурамжыланган эркектер менен аялдар көп учурда ата-энесинин экөө тең орто билимдүү экендигин

билдиришкен, эркектердин 38% жана аялдардын 42% апасы орто билимдүү, ал эми эркектердин 37% жана аялдардын 38% атасынын орто билими бар деп айтышкан. Аялдарга салыштырмалуу эркектер апасынын жогорку билими бар экендиги тууралуу азыраак айтышкан. Апасынын билими жок экендиги же баштапкы гана билими бар экендиги туурасында эркектердин 9% жана аялдардын 8% билдирген. Ал эми атасынын билими жок же башталгыч билимге ээ экенин эркектердин 8% жана аялдардын 5% айткан.

10-таблица. Респонденттин атасы менен апасынын билим деңгээли

(пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Сиздин апаңыздын эң бийик билим деңгээли кандай?		
Билими жок	2,5	3,0
Баштапкы билими бар	6,8	5,0
Негизги жалпы (9-класс)	20,5	14,4
Орто жалпы (11-класс)	38,1	41,8
Баштапкы жана орто кесиптик (колледж, лицей)	14,2	16,7
Жогорку кесиптик (университеттик диплом, бакалавр, магистр даражасы)	12,7	15,4
Билбейм	2,8	2,3
Тиешеси жок	2,3	1,3
Сиздин апаңыздын эң бийик билим деңгээли кандай?		
Билими жок	1,7	3,3
Баштапкы билими бар	5,9	1,7
Негизги жалпы (9-класс)	15,3	9,4
Орто жалпы (11-класс)	37,1	37,8

	Эркектер	Аялдар
Баштапкы жана орто кесиптик (колледж, лицей)	17,3	18,7
Жогорку кесиптик (университеттик диплом, бакалавр, магистр даражасы)	15,9	15,7
Билбейм	3,0	10,0
Тиешеси жок	3,9	3,3

Сурамжылоонун катышуучуларынан бала чактагы кыйынчылыктары жөнүндө сурашканда, эркектер (20%) менен аялдардын (19%) бештен бир бөлүгү чоңойгонго чейин тамак-аш жетишсиз болгондугун айтышкан. Респонденттердин

басымдуу көпчүлүгү 18 жашка чейин ар кандай үйлөрдө жашоого аргасыз болушкан, бирок эркектердин 11% жана аялдардын 14% ушундай көйгөйгө туш болушкан.

5.2. Бала чактагы гендердик динамика

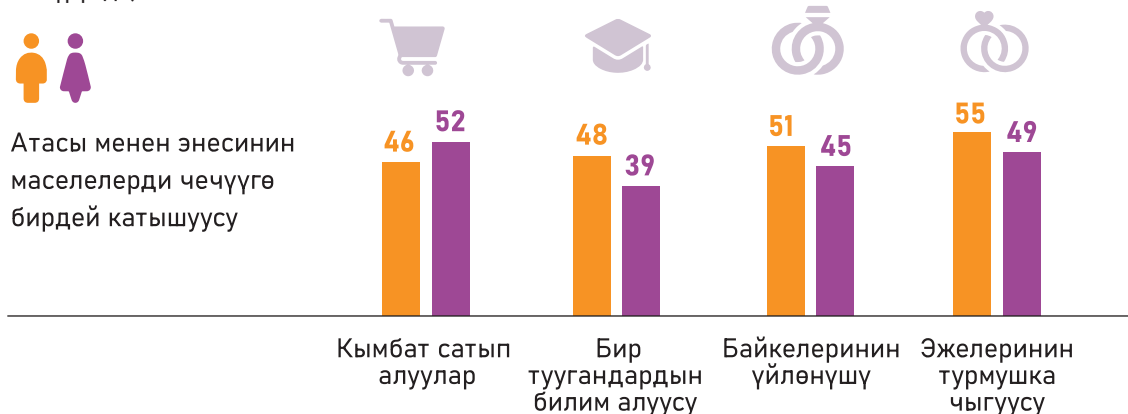
5.2.1. Чечим кабыл алуу

Изилдөө суроолорунун атайын бөлүгү респонденттердин ата-энелеринин үйүндөгү үй-бүлөлүк маселелерди чечүүдөгү гендердик теңсиздикти изилдөөгө багытталган.

3-диаграммадан көрүнүп тургандай, үй-бүлөлүк маселелер боюнча чечим кабыл алууда эркектер менен аялдардын ата-энелеринин үйлөрүндө атасы менен апасынын ортосунда билим берүү маселелери, балдарды үйлөндүрүү-турмушка берүү маселелери боюнча паритет болгон эмес.

3-диаграмма. Үй-бүлөдөгү ички маселелер боюнча чечим кабыл алуудагы паритет

(пайыз түрүндө)

Бардык маселелер боюнча чечим кабыл алууда, анын ичинде кымбат нерселерди сатып алууда, билим тандоодо жана балдарын үйлөнтүүдө-турмушка берүүдө эркектер аялдарга үстөмдүк кылганы анык (4-диаграмма). Эркектер менен аялдардын жоопторундагы айырмачылыктар үстөмдүк даражасы боюнча гана байкалган: эркектер көбүнчө атам чечим кабыл алган деп, ал эми аялдар апам кабыл алган деп айтышкан. Айталы, эркектердин жоопторуна

ылайык, кымбат буюмдарды сатып алууда (46%), балдарга билим берүүдө (42%), эркек балдарын үйлөндүрүүдө (36%), кыздарын турмушка узатууда (30%) акыркы чечимди атасы кабыл алган. Аялдардын жоопторуна ылайык, айталы, кымбат буюмдарды сатып алууда (33%), балдарга билим берүүдө (34%), эркек балдарын үйлөндүрүүдө (28%), эжелерин турмушка узатууда (21%) акыркы чечимди атасы кабыл алган. Бул маселелерде эненин пикири чечүүчү болгон-

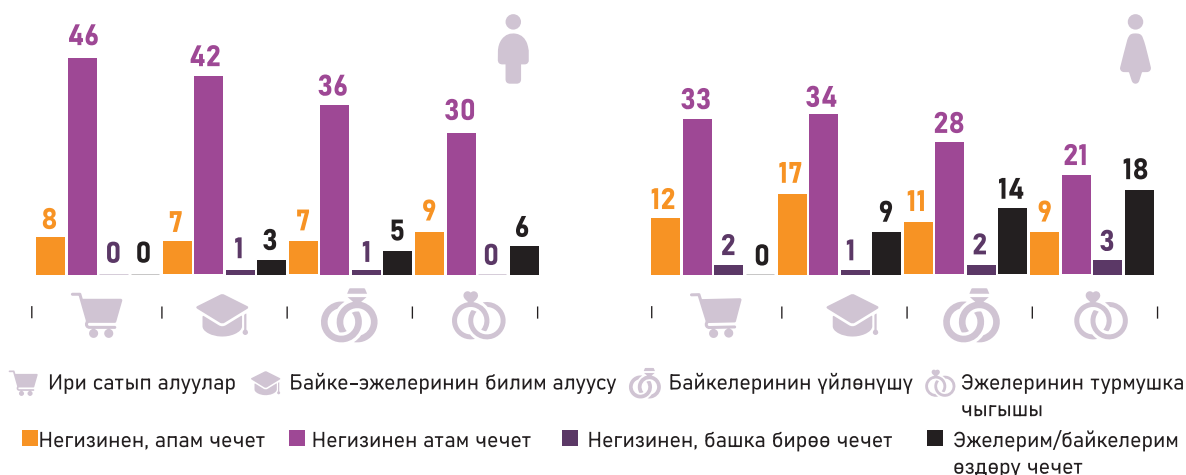
Бала чактын тажрыйбасы

дугун 7-9% эркек, 12-17% аял айткан. Эркектер уулдарын үйлөнтүү маселесине караганда кыздарын турмушка берүү маселесинде азыраак үстөмдүк кыла турганы маанилүү болуп саналат. Белгилей кетүүчү нерсе, үйлөнүү/турмушка чыгуу маселесин чечүүгө балдардын өздөрү ан-

чейин катышпайт – эркектердин пикири боюнча, эркек бир туугандардын 5% жана кыздардын 6% үйлөнүү/турмушк чыгуу боюнча өз алдынча чечим кабыл алышкан, ал эми аялдардын пикири боюнча – эркек бир туугандардын 14% жана кыздардын 18% өздөрү чечим кабыл алышкан.

4-диаграмма. Бала кезде чечим кабыл алуудагы чечүүчү сөз

(пайыз түрүндө)

Бул маселеде регионалдык көз карандылык байкалат. Айталы, эркектер менен аялдардын жоопторуна таянсак, үйлөнүү жөнүндө чечимди эркек бир туугандар өздөрү кабыл алган учурлар, негизинен, Чүй облусунда белгиленген. Ош жана Нарын облустарынын пилоттук жамаатарында эркек бир туугандардын үйлөнүшү

жөнүндө чечимди көпчүлүк учурда ата-энеси бирге же болбосо атасы кабыл алган. Мында Нарын облусундагы аялдардын уулдарын үйлөнтүү жөнүндө чечим кабыл алууга катышуусу Ош облусундагыларга караганда кыйла жогору болгон. Кыздарын турмушка узатуу маселесинде да ушундай эле тенденция байкалган.

11-таблица. Эркек бир туугандардын үйлөнүшү жөнүндө чечим кабыл алуу

Улуу эркек бир туугандардын үйлөнүшүнө байланышкан чечимдерди кабыл алуу практикасы жөнүндө

маалымдаган эркектер менен аялдардын катышы

(пайыз түрүндө)

	Эркек бир туугандардын үйлөнүшүнө байланышкан чечим кабыл алууда акыркы чечимди ким чыгарды эле?					Бардыгы
	Негизинен, апам	Негизинен, атам	Экөө бирдей деңгээлде	Негизинен, башка бирөө	Байкелеримдин өздөрү	
Эркектер						
Ош	6,9	43,6	48,8	0,3	0,3	100
Чүй	5,3	22,5	54,4	2,4	15,4	100
Нарын	7,1	34,5	55,8	0,9	1,8	100
Аялдар						
Ош	9,3	40,7	47,9	1,4	0,7	100
Чүй	8,6	15,7	32,9	1,4	41,4	100
Нарын	16,4	12,7	54,5	1,8	14,5	100

Аялдар менен болгон интервьюлардын материалдарынан

Мен турмушка чыгуу жөнүндө чечим кабыл алган эмесмин – мени ала качып кетишкен, мен аны таанычу эмесмин, ал коңшу айылдан болчу. Мен муну каалаган эмесмин, бирок ата-энем мени кайра кабыл албайбыз, бул уят жана барган жеримде таштай катып, суудай сиңип калышым керек дешти, эми ал менин жолдошум болуп калды». (Нарын облусу)

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Колуктуну ата-энем тапты, алдын-ала кудалашуу аркылуу үйлөнгөнбүз, бизди аралыктан эле тааныштырып, үйлөндүрүп коюшту. Бизде колуктуну өзүнө өзү тандап алган учурлар аз». (Ош облусу)

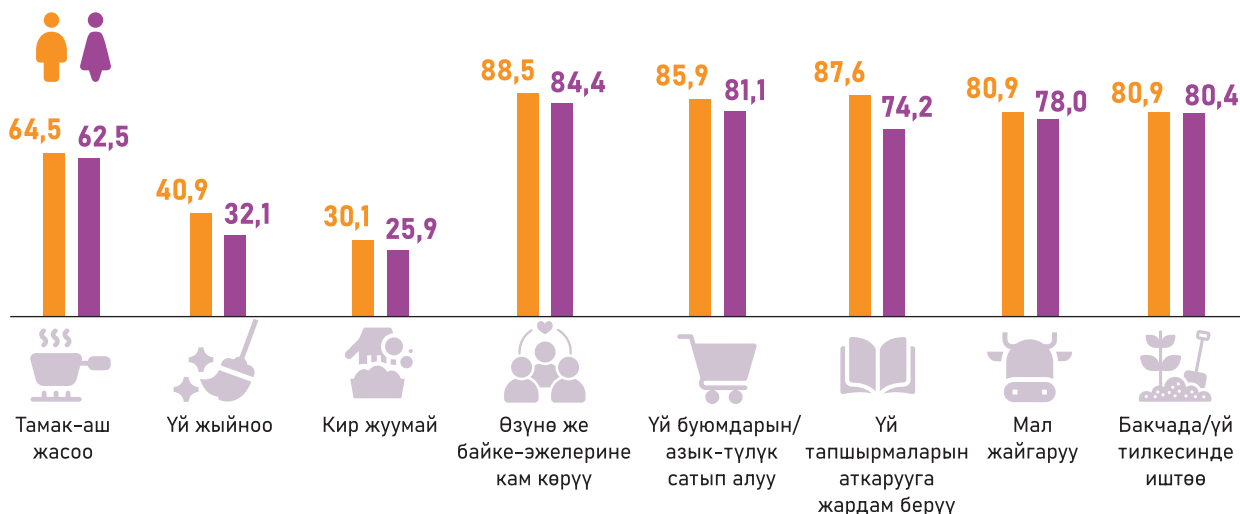
5.2.2. Атасынын үй жумуштарына катышуусу

Сурамжылоонун жыйынтыктары боюнча, жалпысынан, респонденттердин көпчүлүгүнүн атасы ар кандай деңгээлде үй жумуштарына аралашат. 12-таблицада көрсөтүлгөндөй, аял да, эркек

да респонденттердин аз гана бөлүгү атасы кир жуумайга (эркектер – 30%, аялдар – 26%) жана үй жыйноого (эркектер – 41%, аялдар – 32%) аралашканын белгилешкен.

12-таблица. Респонденттердин бала чагында атасынын үй жумуштарына аралашуусу

Атасынын үй жумуштарына аралашканы жөнүндө маалымдаган эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

Изилдөөнүн катышуучуларынын баалоосу боюнча, атасы алар же алардын бир туугандары жөнүндө кам көрүүгө аралашат (89% эркектер жана 84% аялдар), аларга үй тапшырмаларын жасоого жардамдашат (88% эркек жана 74% аял). Сурамжыланган аялдар менен эркектердин

үчтөн биринен ашыгы атасы, ар кандай даражада, үйгө керектүү буюмдарды/азык-түлүктү сатып алууга, мал багууга жана бакчада иштөөгө аралашкан, ал эми 65% эркек менен 63% аял тамак-аш жасоого атасы катышкандыгын айтышкан.

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан:

Атам мага дайыма үй-бүлөдө сен башчы болушуң керек деп айтчу. Биздин үй-бүлөбүз мусулман болгондуктан каада-салтыбызга ылайык, эркек – үй-бүлө башчысы, аялы ага толук баш ийиши керек деген эрежени карманып жашашыбыз керек. Көп учурда дасторкон үстүндө отурганда атам менен апам мага бышык, үйгө карамдуу аял керек, ал бардык жактан сага жардам берип турушу керек деп айтышчу. Улуу байкемдин аялын мисалга келтиришчү. Анан дагы сүйүү – бул эң негизгиси эмес дешчү, берилгендик, күйүмдүүлүк сыяктуу башка сапаттарды да эске алуу керек». (Ош облусу)

5.2.3. Өздөрүнүн үй иштерине катышуусу

Сурамжылоо учурунда респонденттерге алардын өздөрүнүн бала чагында үй иштерине катышуусу жөнүндө айтып берүүнү суранышкан. Алынган маалыматтарга ылайык, бала чагында эле кыздар тамак-аш жасоого (эркек балдар – 64%, кыздар – 91%) жана үй жыйноого (эркек балдар – 94% жана кыздар – 64%) эркектерге караганда жигердүүрөөк аралашат. Мындан айырмаланып,

эркек балдар кыздарга караганда үйгө керектүү буюмдарды сатып алууга (эркек балдар – 70%, кыздар – 46%), ошондой эле мал багууга (эркек балдар – 81%, кыздар – 58%) жана бакчада иштөөгө (эркек балдар – 83% жана кыздар – 73%) көбүрөөк аралаша тургандыгы белгиленген. Жооптордун тыкыр бөлүштүрүлүшү 13-таблицада берилген.

13-таблица. Респонденттердин бала чагында үй жумуштарына аралашуусу

Бала чагында үй жумуштарына аралашкандыгын билдирген эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

Эркек катышуучулар көбүнчө бир туугандарына кам көрүү жана башкаларга үй тапшырмаларын аткарууга жардам берүү менен алектенгендигин айтышкан (эркектердин 87%). Эркектердин азчылыгы (45%) кир жууганга кол кабыш кылгандыгын айтышкан, бирок аялдардын 90% алардан айырмаланып, 18 жашка чыкканча кир жуумай менен алектенгендигин белгилешкен.

Жалпысынан, үй жумуштарына эркек балдарды аралаштыруу менен алардын атасынын үй иштерине катышуусунун ортосунда параллель жүргүзсө болот (жогорудагы таблицаларды карагыла). Эки учурда тең эркектерди аялдардын салттуу ишине (тамак-аш жасоо, кир жуумай) аралаштыруу мал багууга, бакчада иштөөгө караганда азыраак деңгээлде болуп саналат.

Өнөктөш менен болгон мамиле

6. Өнөктөш менен болгон мамиле

Бул бөлүмдө респонденттердин түгөйлөрдү үйдөгү милдеттерди бөлүштүрүү, маанилүү чечимдерди кабыл алуу жана өнөктөш менен болгон мамилелерди баалоо сыяктуу аспектилерде мүнөздөгөн учурдагы же акыркы мамилелери жөнүндө жооптору топтолгон.

Жалпысынан алганда, алынган маалыматтар сурамжыланган эркектер менен аялдар көбүнчө бийлик менен эмгекти бөлүштүрүүнүн салттуу гендердик моделдерин карманышарын жана аларга үйдөгү милдеттердин ушундайча бөлүштүрүлүшү жага тургандыгын көрсөткөн.

6.1. Түгөйлөрдүн мүнөздөмөсү

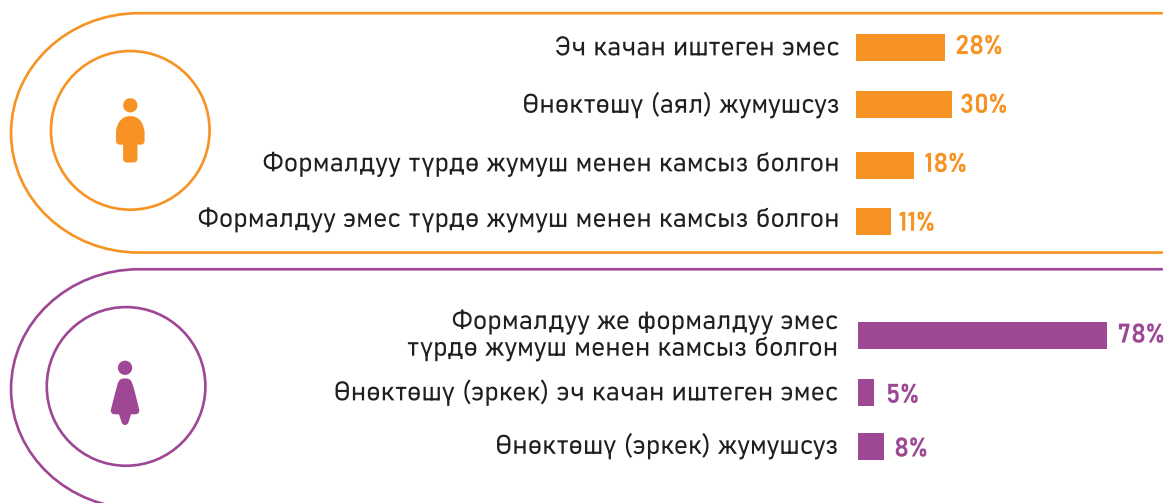
14-таблицада өнөктөш-респонденттердин мүнөздөмөлөрү берилген. Жалпысынан алганда, эркектер өнөктөштөрүнөн улуу болушат. Эркек өнөктөшүнөн 1-4 жаш улуу экенин эркектердин 55% жана аялдардын 48% билдирген; эркек 5-9 жаш улуу экенин эркектердин 28% жана аялдардын 32% билдирген. Ошол эле учурда эркектердин 8% жана аялдардын 11% эркек аялы/өнөктөшү менен бир куракта экенин, же аял улуу экенин айтышкан. Эркек да, аял да респонденттердин көпчүлүгү өнөктөшү (кыз/эркек) менен билим деңгээли бирдей экендигин белгилешкен, ал эми бештен бир бөлүгүнө жақыны эркектин билим деңгээли жогору экенин айтышкан.

тердин 28% анын эч качан иштебегенин белгилеп, 30 пайызы өнөктөшүнүн жумушсуз экендигин, 18 пайызы - өнөктөшү формалдуу иштей турганын, 11 пайызы өнөктөшү бейформал (формалдуу эмес) чөйрөдө иштей тургандыгын билдиришкен. Ошол эле учурда аялдардын 78% өнөктөшү формалдуу же формалдуу эмес иште иштей тургандыгын, 5 пайызы - өнөктөшү эч качан иштебегенин, 8 пайызы - өнөктөшү жумушсуз экенин айтышкан. Ошентип, эркектердин баалоосу боюнча, алардын өнөктөштөрүнүн 58 пайызынын сурамжылоо учурунда иштеген иши болгон эмес. Мындан айырмаланып, аялдардын баалоосу боюнча, иштебеген эркектердин үлүшү 13% түзгөн.

Изилдөөдө аялдар менен эркектердин өз өнөктөштөрүнүн ишине байланыштуу берген жоопторунда байкалаарлык дал келбестиктер бар экендиги аныкталды. Айталы, өнөктөшүнүн ишине байланышкан суроого жооп берип жатып, эркек-

Ошондой эле, аял да, эркек да респонденттердин көпчүлүгү (60%) алардын үй-бүлөсүндө эркек көп акча табат деп жооп беришкен, мында эркектердин 6% жана аялдардын 9% аял көбүрөөк киреше табаарын айтышкан.

7-сүрөт. Өнөктөштөрдүн (аял/эркек) иш менен камсыз болуу макамы

14-таблица. Учурдагы же акыркы мамилелердин мүнөздөмөсү

Жаш курагы, билим деңгээли, ишке орношуу макамы жана өз үй-бүлөлөрүндө акча табуусу жөнүндө маалымат берген эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Жаш курагындагы айырмачылык		
Ошол эле курактагы эркек же жашы улуу аял	8,4	10,5
Эркек 1-4 жашка улуу	55,1	47,9
Эркек 5-9 жашка улуу	28,3	31,8
Эркек 10 же андан ашык жашка улуу	8,2	9,7
Билиминин деңгээлиндеги айырмачылык		
Биздин билим деңгээлибиз бирдей	62,7	53,7
Эркектердин билим деңгээли жогорураак	19,7	21,4
Аялдын билим деңгээли жогорураак	14,3	21,8
Билбейм	3,4	3,2
Өнөктөштүн ишке орношуу макамы		
Эч качан иштеген эмес	27,7	4,9
Студент /Окуучу	4,7	0,7
Жумушсуз	29,9	8,0
Формалдуу иши бар	18,3	29,9
Формалдуу эмес иши бар	10,5	48,3
Пенсияда	2,8	4,9
Окуйт жана иштейт	0,4	0,7
Декреттик өргүүдө	3,0	0,0
Билбейм	2,8	2,8
Акча табуу		
Биз бирдей суммадагы акча табабыз	17,4	14,0
Эркек көбүрөөк акча табат	59,7	60,1
Аял көбүрөөк акча табат	5,9	9,1
Билбейм	2,5	4,2
Колдонууга мүмкүн эмес	14,6	12,6

6.2. Үй чарбасында чечим кабыл алуу

Катышуучуларга үй чарбасындагы ар кандай маселелер боюнча ким чечим кабыл алат деген суроого жооп берүү сунушталган.

Эркектердин көпчүлүгү (56%) кымбат нерселерди сатып алуу тууралуу чечимди өздөрү кабыл ала тургандыгын, үчтөн бири (33%) аялы/өнөктөшү менен бирге чечим кабыл ала тургандыгын айтышкан. Мындан айырмаланып, аялдардын

40% кымбат нерселерди сатып алуу жөнүндө чечим жолдошу/өнөктөшү менен, 31% - жубайы/өнөктөшү менен кабыл алынарын, 10% - мындай чечимдерди өз алдынча кабыл аларын белгилешкен.

Эркектердин айтымында, тамак-ашка жана кийимге акча коротуу жөнүндө чечимди алар өз алдынча (39%) же жубайы/өнөктөшү менен

бирге (39%) кабыл алышат. Тамак-ашка жана кийимге акча коротуу чечимин жубайы/өнөктөшү өз алдынча кабыл алаарын 16% эркек билдирген. Мындан айырмаланып, аялдардын 39% тамак-ашка жана кийимге акча коротуу боюнча өз алдынча чечим кабыл аларын, 31 пайызы жубайы/өнөктөшү менен бирге чечээрин айтышкан, ал эми 22 пайызы мындай чечимди жубайы/өнөктөшү кабыл ала тургандыгын белгилешкен. Ошол эле учурда мындай чечимди башка бирөө кабыл ала тургандыгын билдирген аялдардын үлүшү (5%) тамак-ашка жана кийимге акча коротуу боюнча башка адам чечим кабыл алат деген эркектердин үлүшүнө (1%) караганда 5 эсе жогору болгон.

Респонденттерден алардын үйүндө бойго бүтүрбөөчү каражаттарды сатып алуу жөнүндө чечимди ким кабыл алат деп сураганда эркектер (31%) жана аялдар (39%) көбүнчө мындай маселелерди өзүбүз чечебиз деп айтышкан, ал эми эркектердин бештен бир бөлүгү жана аялдардын үчтөн бир бөлүгү бул суроого жооп берүүдөн кыйналабыз, анткени бойго бүтүрбөөчү каражаттарды сатып албайбыз деп жооп беришкен.

Жооптордун тыкыр бөлүштүрүлүшү 15-таблицада берилген.

15-таблица. Акчаны чыгымдоо жөнүндө чечим

Тамак-ашка, кийим-кечекке, бойго бүтүрбөөчү каражаттарга, гигиеналык каражаттарга жана кымбат буюмдарга акча сарптоо жөнүндө чечим ким тарабынан кабыл алына тургандыгы жөнүндө маалымат берген аялдар менен эркектердин катышы (пайыз түрүндө)

	Эркек	Аял	Бирге	Башка бирөө	Эркек башка бирөө менен бирге	Аял башка бирөө менен бирге	Тиешеси жок
Тамак-аш менен кийим-кечекке чыгымдар							
Эркектер	39,4	15,6	38,5	0,6	3,9	-	2,0
Аялдар	21,8	39,1	30,6	4,9		2,1	1,4
Контрацептивдерди сатып алуу							
Эркектер	31,1	23,6	22,2	1,4	0,4	-	21,3
Аялдар	14,2	38,7	13,8	0,4	-	0,0	33,0
Аялдардын гигиеналык каражаттарын сатып алуу							
Эркектер	21,3	59,4	11,6	0,2	0,4		6,1
Аялдар	8,8	79,2	6,3	0,7	-	0,0	4,9
Автомобиль, үй же тиричилик буюмдары сыяктуу ири сатып алууларга акча чыгымдоо							
Эркектер	55,5	3,9	32,7	1,6	2,0	-	4,3
Аялдар	30,9	10,3	39,7	4,3	-	3,9	11,0

Көпчүлүк эркектер менен аялдар аялдардын гигиеналык каражаттарын сатып алуу жөнүндө чечимди аял кабыл алат деп жооп беришкен, ошол эле учурда бул маселе боюнча чечимди

эркек кабыл алат деп эсептеген эркектердин саны (21%) аялдардыкына (9%) караганда 2 эсе көп болгон.

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Мен акчаны аялыма берем, анан ал кандай азык-түлүк алуу керектигин өзү чечет. Апам менен бирге эмнелерди сатып алуу керектигин макулдашып алышат. Ал эми ири сумма сарптала турган нерсени сатып алуу керек болсо, мисалы, үй алганда ата-энебиз менен бирге баарыбыз чогуу отуруп, кеңешип, талкуулайбыз. Эгер аялым кымбат баалуу бир нерсе сатып алгысы келсе, менден уруксат сурайт, анткени бир жолу менден сурабай эле кымбат буюм сатып алган экен, менин болсо ошол учурда ишим жакшы жүрүшпөй жаткан болчу, анан ушундан улам ортобузда уруш-талаш чыккан» (Чүй облусу).

Аялымдын айлык акысы туруктуу болгондуктан, насыяны ал төлөйт. Мен болсо үйгө керектүү азык-түлүк жана башка нерселерди алып келем. Биз аялым экөөбүз мен үй-бүлөгө керектүү нерселерди камсыздайм, ал эми анын айлыгы насыяны жапканга кетет деп сүйлөшүп алганбыз. Айлыгымды алганда бардык акчаны аялыма берем, ал болсо аны азык-түлүк алганга жана башка керектүү нерселерди сатып алууга жете тургандай кылып бөлүштүрөт, бирок мунун алдында, албетте, эт алабызбы же башка нерсеге жумшайбызбы деп талкуулап, макулдашып алабыз» (Нарын облусу).

Аялым менен апам акчаны кайда жумшасак деп бирге талкуулашат, бирок акыркы чечимди мен кабыл алам. Мисалы, машине алаарда аялым бул марка мага жакпайт дегени менен акыркы чечимди өзүм кабыл алып, өзүмө жакканын алып алдым. Аялым кандай азык-түлүк алыш керек, үйдү ыңгайлуу кылуу үчүн эмнелерди алуу керек экендигин жакшы билет, ошон үчүн буларды өзү алат. Бирок кымбатыраак нерсе алаарда чогуу талкуулап, чечебиз. Мен болсо каалаган нерсемдин бардыгын сатып ала берем (күлүп). Албетте, 20 жылдан бери чогуу жашап, башыбыздан далай нерселер өттү го, кээде уруш-талаш болот дегендей, туура эмес иштерди жасаса же жөн эле акчаны корото берсе, урушам. Өтө ашыкча кетип баратса чаап жиберим да мүмкүн. Аял кишини эркелетип да, муштум менен да тарбиялап туруш керек. Биздин аялдар темпераменттүү келишет, такай тил угуп, таяк жегенге ыктуу болушат» (Чүй облусу).

Биз акчаны кандай чыгымдоону бирге чечебиз, апамдын да пикирин угабыз. Мен үйдө жок болгондо алар акчаны өздөрү азык-түлүккө жана башка зарыл нерселерди алууга жумшашат, эгер кошумча дагы бир нерселерди алыш керек болсо же бир нерселер үчүн төлөш керк болсо, аялым мага телефон чалып, менин макулдугум менен акчаны сарптайт» (Ош облусу).

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан

Жолдошум мага үйгө керектүүлөрдү алуу үчүн акча берет, мен болсо эмнелерди алыш керектигин өзүм чечем. Мына, балама бут кийим түтпөйт, кайра-кайра эле сатып беришке туура келет. Өзүмө көптөн бери эч нерсе ала элекмин. Жолдошум кээде өзүнө бир нерселерди алып алат. Кээде аракка

да акча жумшайт. Албетте, менин буга жиним келет, ансыз деле акча жетпей жатса деп, бирок аны деле түшүнсө болот да. Такай иштен колу бошобойт, кээде эс алып, көңүл ачсынчы дейсиң. Үй оокатына байланышкан нерселердин баарын өзүм чечем. Дүкөнгө, базарга өзүм барам. Бирок жолдошума бир нерсе алыш керек болсо, мисалы, кандайдыр бир шайман же аспап алам десе, өзү чечет» (Чүй облусу).

6.3. Эркектердин үй жумуштарына катышуусу

Үй-бүлөсүндөгү үй жумуштарынын бөлүштүрүлүшүн аныктоо максатында респонденттерге алардын үй-бүлөсүндө ар кандай үй жумуштарын ким аткара тургандыгы жөнүндө суроолор берилген. Көпчүлүк учурда милдеттер салттуу бөлүштүрүлө тургандыгы белгиленген (5-диаграмма). Аялдардын басымдуу көпчүлүгү кир жуумай – алардын гана жеке жоопкерчилиги деп айтышкан, эркектердин 73 пайызы да ушундай пикирге экендигин белгилеп, 9% эркек гана кээде өздөрү кир жууй тургандыгын белгилешкен.

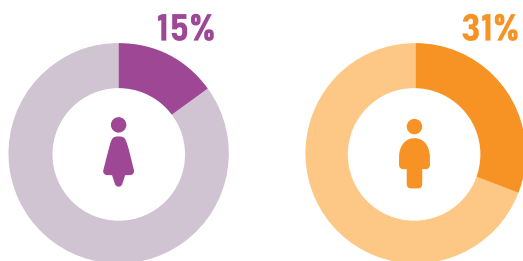
Үй жумуштарынын тамак-аш жасоо жана үй жыйноо сыяктуу түрлөрү боюнча жооптор да ушундай эле нукта жайгаштырылды. Аялдардын 91 пайыздан ашыгы алардын үй-бүлөсүндө аялдар гана тамак жасап, үй жыйнай тургандыгын айтышкан, ал эми мындай пикирге макул болгон эркектердин саны кыйла аз болуп чыкты – 72% жана 75%. Мында эркектердин 11 пайызы кээде

үйдү өздөрү тазалай тургандыгын, 12 пайызы кээде тамак жасай тургандыгын айтышкан.

Эркектердин үчтөн экиси (69%) үйдү өздөрү гана ремонт кылаарын, ал эми 15 пайызы үйдү ремонттоо ишин аялы/өнөктөшү менен бирдей деңгээлде жасаарын айтышкан. Мындан айырмаланып, аялдардын 29 пайызы гана ремонт иштерин жолдошу/өнөктөшү гана жасай тургандыгын белгилеп, 32 пайызы үйдү ремонттоого экөө тең бирдей катыша тургандыгын айтышкан. Аялдардын төрттөн бири (24%) ремонтту өздөрү жасай турганын, ал эми эркектердин 8 пайызы гана буга макул экендигин билдиришкен. Сурамжылоого катышкан эркектер (31%) тамак-аш азык-түлүгүн өздөрү гана сатып ала тургандыгын аялдарга (15%) салыштырмалуу эки эсе көп жолу айтышкан, ошол эле учурда эркектерге (25%) салыштырмалуу эки эсеге көп аял (46%) тамак-аш азык-түлүгүн сатып алуу – аялдын гана милдети деп жооп берген.

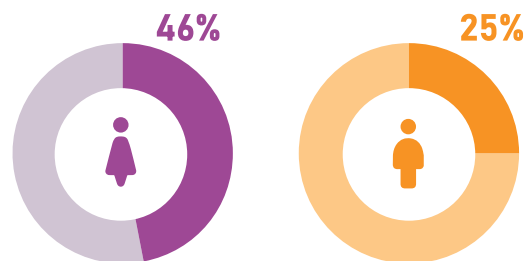
8-сүрөт. Тамак-аш азык-түлүктөрүн сатып алууга катышуу

Эркектер тамак-аш азык-түлүктөрүн сатып алуу ишин аткарабыз деп айтышкан

Эркектер менен аялдар малды кароого жана бакчада иштөөгө аралашуусун да ар кандай баалашкан. Малы жана бакчасы бар эркектер бул иштерди дайыма эркектер аткарышат деп эсеп-

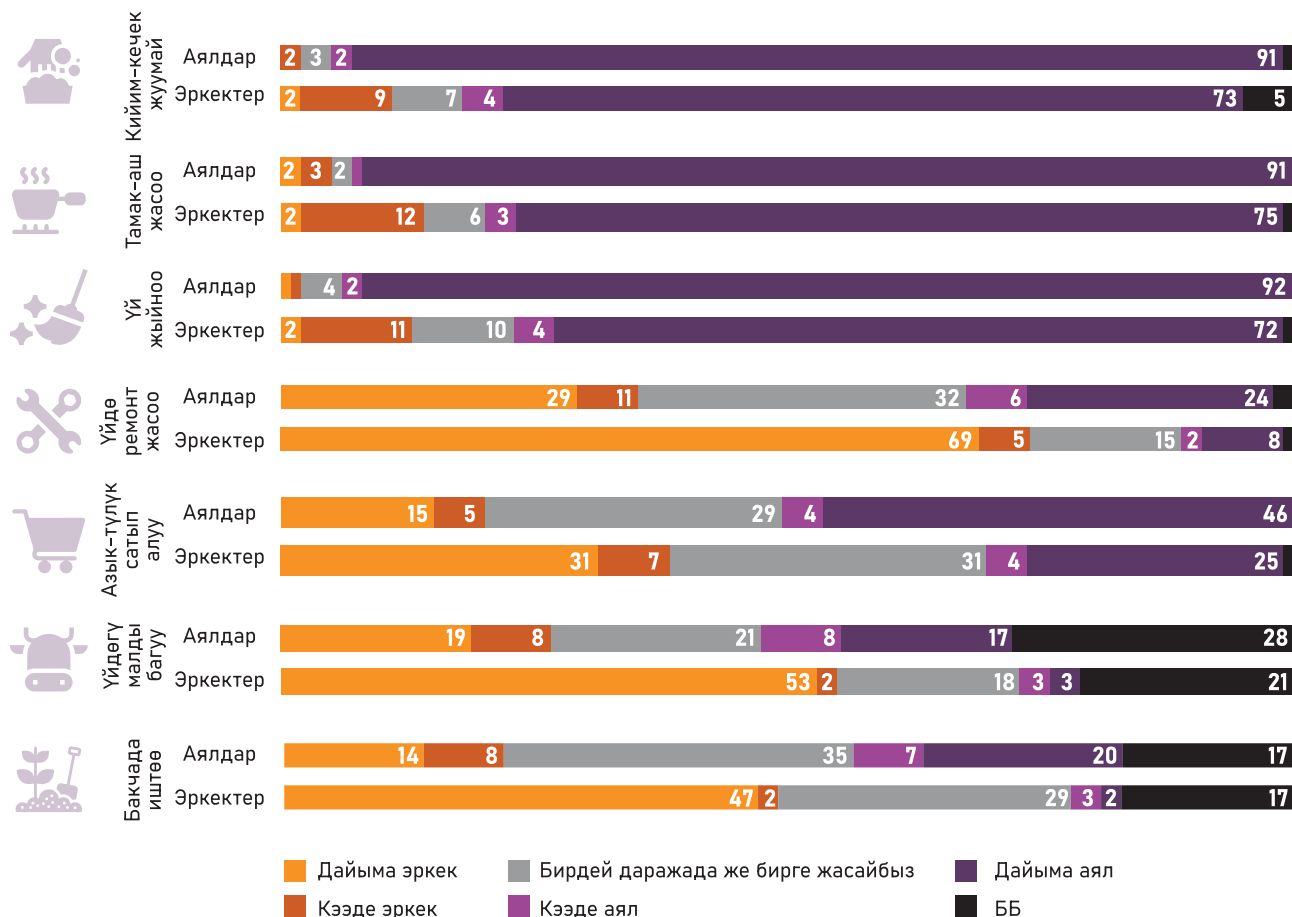
Аялдар тамак-аш азык түлүктөрүн сатып алуу – бул бир гана аялдын милдети деп айтышкан

тешет. Аялдар болсо буга макул эмес, анткени алар деле эркектерден калышпай бакчада да иштешет, малды да карашат жана бул иштерди өздөрү эле бүтүрүшөт.

5-диаграмма. Үй жумуштарын бөлүштүрүү

(пайыз түрүндө)

Ошентип, үй жумуштарынын жети түрүнүн ичинен үчөөсү көпчүлүк үй-бүлөдө аялдарга жүктөлгөн.

Респонденттерден үйдөгү милдеттердин бөлүштүрүлүшү жөнүндө ойлору кандай экендигин сураганда эркектердин 64 пайызы жана аялдардын 39 пайызы милдеттер бирдей бөлүштүрүлгөн деп, ал эми аялдар-

дын үчтөн бир бөлүгү (32%) жана эркектердин бештен бир бөлүгү (20%) аялдар үй жумуштарын көбүрөөк жасашат деп белгилешкен. Эркектер (94%) менен аялдардын (87%) көпчүлүгү үй жумуштарынын учурдагы бөлүштүрүлүшүнө ыраазы, аял да, эркек да респонденттердин 95 пайызы өнөктөшү милдеттердин ушундай бөлүштүрүлүшүнө канааттанат деп эсептешет.

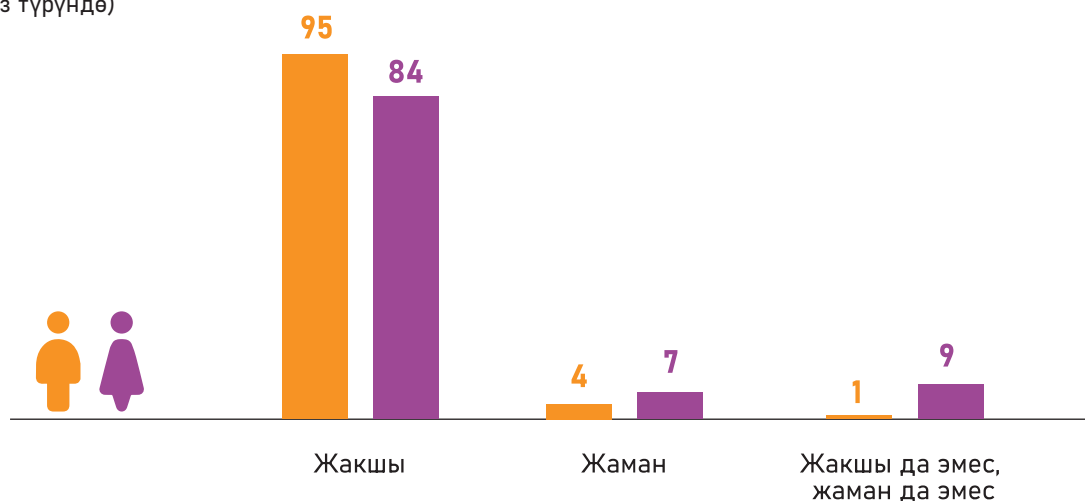
6.4. Мамилелердин сапаты

Респонденттерге учурдагы же эң акыркы түзгөн мамилелерин баалоо сунушталган. Көпчүлүк эркектер (95%) жана аялдар (84%) өз ара мамилелерин жакшы деп мүнөздөшөт. Аялдарга ка-

раганда эркектер алардын мамилеси жаман да, жакшы да эмес экенин азыраак айтышкан (эркектердин 1 пайызы жана аялдардын 9 пайызы).

6-диаграмма. Өз ара мамилелерди баалоо

Жубайы/жолдошу менен болгон мамилесинин сапатын жакшы, жаман, жакшы да эмес, жаман да эмес деп баалаган эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

Баарлашуу жана жашоодогу көйгөйлөр менен кыйынчылыктарды талкуулоо, албетте, үй-бүлөлүк жашоонун маанилүү бөлүгү болуп саналат жана жубайлардын ортосундагы мамилелердин сапатына таасирин тийгизет. Изилдөөнүн маалыматтарына ылайык, эркектер менен аялдар күнүмдүк көйгөйлөрүн сейрек талкуулашат. Мисалы, эркектердин жарымы гана (50%) жана аялдардын 56 пайызы ушул жумада өнөктөшү менен көйгөйлөрүн талкуулагандыгын билдирген, ал эми эркектердин 12 пайызы жана аял-

дардын 11 пайызы өнөктөшү менен 2-3 жума мурун көйгөйлөр тууралуу сүйлөшкөнүн айтышкан. Ошол эле учурда, эркектердин 18 пайызы жана аялдардын 7 пайызы аларда эч кандай кыйынчылык болбогондугун белгилешкен.

Өнөктөшү менен жашоодогу кыйынчылыктарды талкуулоо же көп убакыт мурун болгондугун же такыр болбогондугун сурамжылоого катышкан аялдардын 13 пайызы жана эркектердин 4 пайызы айткан.

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Жалпысынан, менин көз карашымда, биздин жашообуз гармониялуу десем болот. Мен бактылуумун. Аялым деле бактылуу деп ойлойм, болбосо алигече кетип калмак, же болбосо кетүүгө аракет кылмак... Албетте, кээде бири-бирибизди тилдеп, жаман-жакшы айтышып калабыз, кээде колум тийген учурлар деле болот» (Чүй облусу).

6.5. Никеге жана төрөткө болгон мамиле

Сурамжылоонун катышуучулары ошондой эле эркектер менен аялдардын кайсы курагы үй-бүлө курууга жана балалуу болууга эң ылайыктуу деп эсептей тургандыгы тууралуу суроого да жооп беришкен. 16-таблицада көрсөтүлгөндөй,

жалпысынан алганда, эркектер менен аялдардын жооптору окшош болгон, экөө тең, орточо эсеп менен, аял биринчи ирет турмушка 20 жашында чыгып, 21 жашында биринчи балалуу болсо жакшы деп эсептешет. Эркектин үйлөнүү

үчүн эң ылайыктуу жаш курагы – 22–23 жаш, ал эми биринчи баласынын төрөлүшү үчүн 23–24 жаш туура деп эсептешет.

Аялдар менен эркектердин бул суроолорго берген жоопторунун айырмачылыгы анча чоң эмес. Респонденттер аялдар сексуалдык мамиле курса

болот деп сунуштаган курак дээрлик нике курагына дал келген. Эркектердин сексуалдык мамиле курса боло турган орточо курагы 20 жаш деп белгиленген, т.а., аларга никеге турууга чейин сексуалдык мамилелерде болууга уруксат берилет.

9-сүрөт. Үй-бүлө куруу жана биринчи баланын төрөлүүсүн күтүү үчүн сунуш кылынган жаш курак

Күйөөгө
20 жаш
курагында чыкса болот

Биринчи баласын
21 жаш
курагында төрөсө болот

22–23 жаш
курагында үйлөнсө болот

23–24 жаш
курагында биринчи жолу балалуу болсо болот

16-таблица. Никеге туруунун жана балалуу болуунун орточо курагы

Эркектер менен аялдардын никеге туруу, сексуалдык мамилени баштоо курагы жөнүндө маалымат берген эркектер менен аялдардын катышы (жыл боюнча)

	Эркектер (жыл)	Аялдар (жыл)
Эркектер кайсы куракта биринчи жолу үйлөнүүгө тийиш?	22,0	23,1
Аялдар кайсы куракта биринчи жолу турмушка чыгуусу керек?	19,7	20,2
Эркек кайсы куракта биринчи ирет балалуу болууга тийиш?	23,2	24,2
Аял кайсы куракта биринчи баласын төрөөгө тийиш?	21,0	21,2
Эркек кайсы куракта аял менен сексуалдык мамилени баштаса болот?	19,7	20,0
Аял кайсы куракта эркек менен сексуалдык мамилени баштаса болот?	19,4	19,4

Балдарды тарбиялоо жана багуу

7. Балдарды тарбиялоо жана багуу

Бул бөлүмдө респонденттердин балдары менен болгон өз ара мамилеси, ошондой эле балдарды тарбиялоого жана аларга кам көрүүгө болгон мамилеси тууралуу маалыматтар берилген. Аталардын балдарынын жашоосуна катышуусу баланын жыргалчылыгына оң таасирин тийгизет жана эркектердин балдарды тарбиялоодогу

жана окутуудагы ролу жөнүндө коомдук пикирди чагылдырат. 17-таблицада көрсөтүлгөндөй, эркек респонденттердин төрттөн үч бөлүгүнүн жана аял респонденттердин 92 пайызынын биологиялык балдары бар. Эркектердин балдарынын орточо саны - 2,98, аялдардыкы болсо - 3,03.

17-таблица. Респонденттердин балдары

	Эркектер	Аялдар
Биологиялык балдарынын болушу	75,2%	91,6%

7.1. Эркектердин төрөткө чейинки кам көрүүгө катышуусу

18-таблицада балалуу эркектер аялына/өнөктөшүнө төрөткө чейинки кам көрүүгө канчалык деңгээлде аралашкандыгы жөнүндө маалыматтар берилген.

Жалпысынан алганда, кош бойлуу аялга кам көрүүдө эркектердин ролу пассивдүү экендиги белгиленген, көпчүлүк эркектер аялды дарыгерге чейин коштоп баруу менен гана чектелишет, алардын көпчүлүгү дарыгердин кабыл алуусуна кошо киришпейт жана өнөктөш төрөткө катышпайт. Эркектердин жарымынан көбү (51%) жубайын ал дарыгерге барган сайын коштоп жүргөнүн айтышкан, ошол эле учурда аялдардын 24 пайызы гана ушинтип жооп беришкен. Аялдар (34%) көбүнчө күйөөсү аларды кээде гана дарыгерге барганда коштоп баргандыгын же таптакыр коштоп барбагандыгын (31%) айтышкан.

Аялын дарыгерге коштоп барган эмесмин деген эркектердин саны 8 пайыз гана болгон.

Респонденттерден кош бойлуу аялы дарыгерге барган учурда эркек киши кайда болгондугун сурашканда, аялдардын 50 пайызы жана эркектердин 52 пайызы эркек аялын кире беришке чейин жеткирип, анан сыртта күтүп турганын айтышкан. Акыркы баласы төрөлгөн учурда эркек кайда болгон деген суроого аялдар да, эркектер да ал медициналык мекемеден сырткары жакта болгондугун айткан жооп көп кездешти (эркектер - 47%, аялдар - 46%). Тереңдетилген маектешүүдө эркектер өздөрүн ыңгайсыз сезишкендиктен жана алардын чөйрөсүндө аялы тууралуу өз камкордугун мындай көрсөтүү орун алган эмес болгондуктан дарыгерге кирүүнү камалашпай тургандыктарын айтышты.

18-таблица. Эркектердин төрөткө чейинки кам көрүүгө катышуусу

Эркектердин аялдарды кош бойлуу кезинде дарыгерге коштоп барышы, төрөткө катышуусу жана балалуу болууну каалоосу жөнүндө маалымат берген эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Эркектин акыркы же учурдагы кош бойлуулук мезгилинде дарыгерге коштоп барган учурларынын саны		
Ар бир жолу	51,2	23,9
Кээ бир учурларда	35,2	34,3
Бир жолу	4,7	9,3
Бир дагы жолу коштоп барган эмес	7,6	31,3

	Эркектер	Аялдар
Ал дарыгерге барып турчу беле, билбейт экенмин	1,3	0,0
Ал дарыгерге барчу эмес	0,0	1,1
Дарыгерге барган учурларда сиз адатта кайсы жерде турчуңуз эле?		
Аны кире беришке чейин жеткирем же сыртта күтүп турам	52,3	49,7
Күтүү бөлмөсүндө отурам	34,7	33,1
Бир аз убакытка болсо да дарыгердин кабыл алуусуна чогуу кирем	7,6	14,4
Башкасы	5,4	2,8
Акыркы балаңыз төрөлгөн учурда сиз кайда элеңиз?		
Аялым кайда болсо, ошол жерде эле	7,6	10,8
Ошол эле медициналык мекемеде, бирок башка бөлмөдө	34,7	22,7
Медициналык мекемеден тышкары жакта	47,0	45,7
Башкасы	10,7	20,8
Акыркы жолу кимиңер балалуу болууну кааладыңар эле, силер качан балалуу болдуңар же бала асырап алдыңар?		
Негизинен, мен өзүм	3,2	6,5
Негизинен, аялым/өнөктөшүм	4,3	2,3
Экөө тең бирдей	90,0	79,3
Бул пландалбаган иш болуп калды	2,5	11,9

Дээрлик бардык эркектер (90%) жана аялдардын азыраак бөлүгү (79%) акыркы балалуу болуу жөнүндө каалоо экөөндө тең болгондугун маалымдашкан. Ошол эле учурда аялдардын 12

пайызы кош бойлуулук пландалган эместигин айтышкан. Аялдар, негизинен, акыркы баласын төрөөнү өздөрү каалашкандыгын эркектерге караганда эки эсе көп жолу белгилешкен.

Эркектер менен маектешүүнүн материалдарынан

Мен аялымды консультациядан кийин дайыма машинеде күтчүмүн. Бизде эркек адам кош бойлуу аялы менен чогуу дарыгерде жүрүүсү жана анда чогуу олтуруусу кабыл алынган эмес. Мындан сырткары бөлмөнүн жанында башка аялдар болуулары мүмкүн, бул бир башкача ыңгайсыз. Мен эмнени билишим керек болсо, аялым айтат» (Чүй облусу).

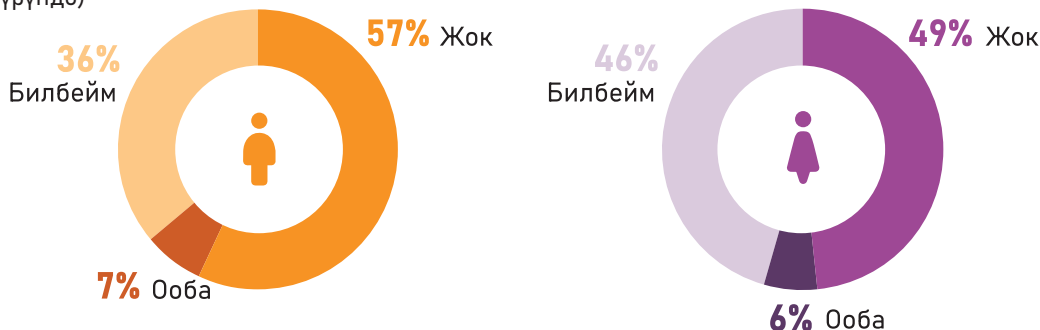
7.2. Атасы үчүн бала багуу боюнча өргүү

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексине ылайык, эркек баласы үч жашка чыкканга чейин бала багуу боюнча өргүү алууга укуктуу жана мында анын жумушчу орду сакталат. Изилдөөнүн жүрүшүндө эркектер менен аялдардын эркектин декреттик өргүү алууга болгон укугу жөнүндө жетиштүү деңгээлде маалыматы жок экендиги аныкталды – болгону эркектердин 7

пайызы жана аялдардын 6 пайызы гана ушундай мыйзамдын бар экендигин билишет. Ошол эле учурда эркектердин жарымынан көбү (57%) жана аялдардын жарымына жакыны (49%) мындай мыйзам Кыргызстанда жок экенин айтышкан, эркектердин 36 пайызы жана аялдардын 46 пайызы бул суроонун жообун билбей тургандыгын белгилешкен.

7-диаграмма. Эркектер менен аялдардын мыйзам жөнүндө маалымдуулугу, балага кам көрүү өргүүсү (декреттик өргүү)

Кыргызстанда аталарга декреттик өргүү деп аталган балага кам көрүү өргүүсүн кепилдеген мыйзамдын бар экендиги жөнүндө суроого жооп берген эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

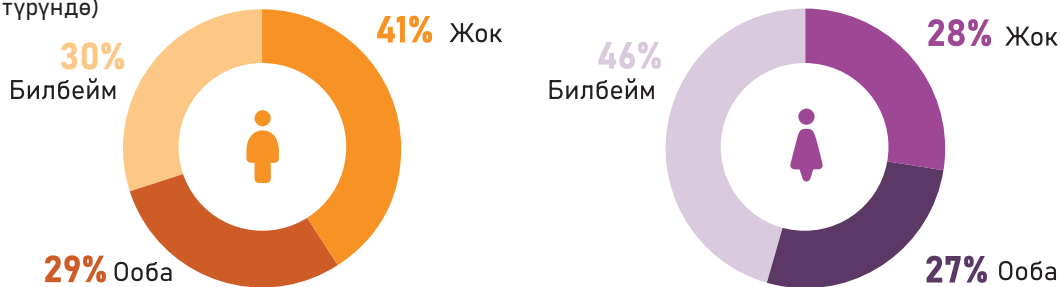
Болгону 17 эркек гана аталар үчүн декреттик өргүүнүн узактыгы жөнүндөгү суроого жооп бере алган жана анын жарымынан көбү туура эмес жооп беришкен. Бул суроого жооп берген аялдардын 52 пайызы туура жоопту (үч жылга чейин) берген.

Эркектер балага кам көрүү үчүн аялдар менен бирдей сандагы өргүү күндөрүн алууга тийиш

эмес деп эркектер (41%) аялдарга караганда (28%) 1,5 эсе көп айтышкан. Дээрлик бирдей сандагы эркектер (29%) менен аялдар (27%) эркектер бала багуу боюнча өргүү алууда аялдар менен бирдей укуктарга ээ болушу керек деп эсептешет. Белгилей кетчү нерсе, эркектердин (30%) жана аялдардын (46%) кыйла көп бөлүгү бул суроого жооп бере алышкан жок.

8-диаграмма. Эркектер менен аялдардын балага кам көрүү боюнча өргүүдөгү теңчилик жөнүндө пикирлери

Эркектер менен аялдарга балага кам көрүү өргүүсү узактыгы бирдей болуп берилиши керекпи деген суроого жооп берген эркек менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

Эркек респонденттерге кайрылып, балага кам көрүү үчүн өргүүгө чыктыңар беле деген суроо берилгенде 4% (23 адам) мындай өргүүгө чыкканын айтышкан, мында өргүү күнүнүн эң азы 1 күндү, эң көбү – 90 күндү түзгөн.

Ошондой эле респондент аялдардан алардын жубайы бала багуу үчүн өргүү алды беле деп сурашканда катышуучулардын 7 пайызы жубайы мындай өргүүгө чыкканын, өргүү күнүнүн эң азы

7 күндү, эң көбү – 183 күндү түзгөндүгүн белгилешкен.

Тереңдетилген интервьюларда баланы багуу үчүн өргүү алган эркектер болгон эмес. Ошол эле учурда эркектер, айрыкча – жаш жигиттер бала төрөлгөндөн кийин өргүү ала баштаганы белгиленген, бирок мында эркектер миграциядан кайтып келген, эмгек өргүүсүнө чыккан учурлар жөнүндө гана сөз болуп жатат.

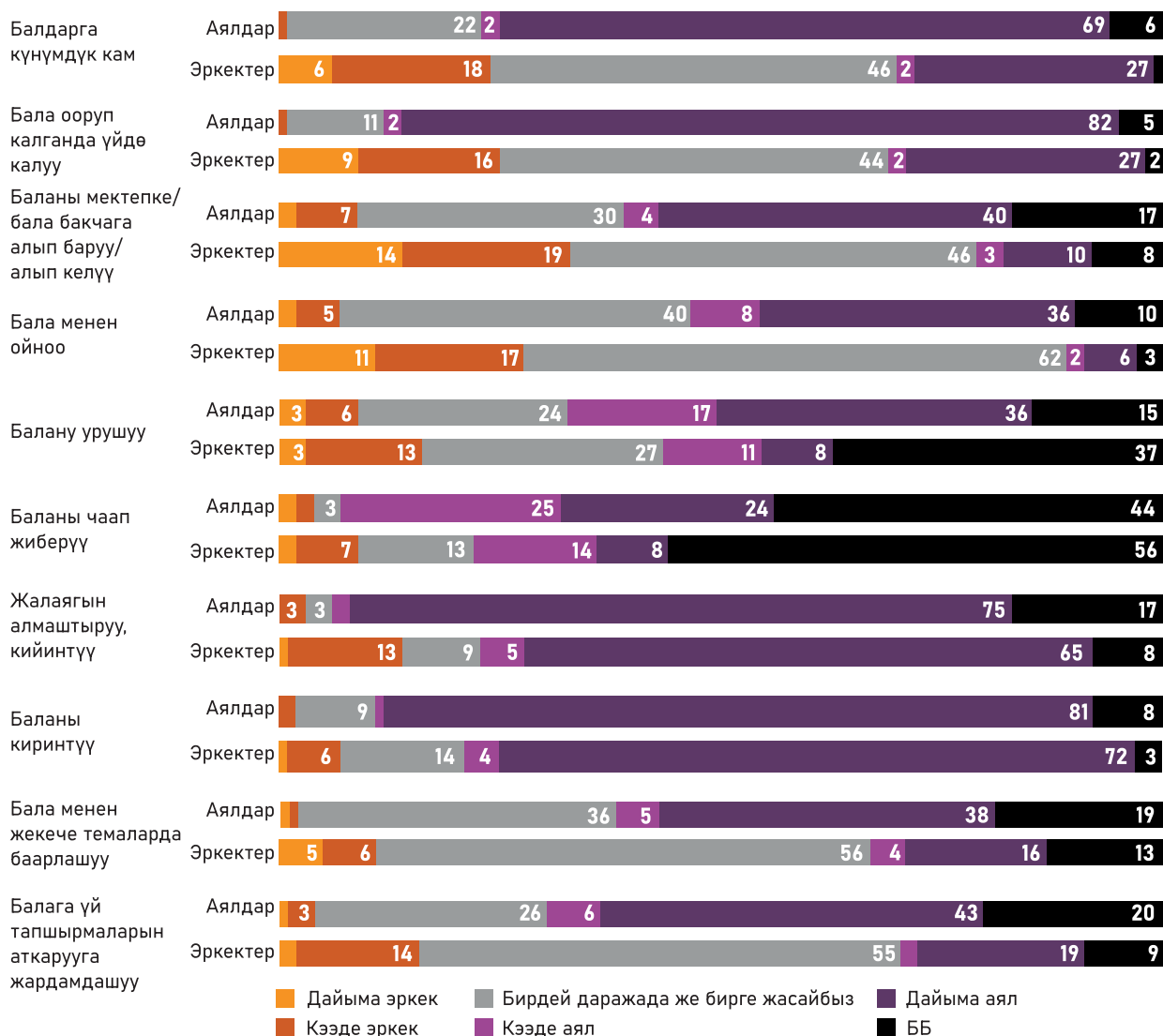
7.3. Эркектер менен аялдардын бала багууга катышуусу

Андан кийин респонденттерге балдарды кароого байланышкан милдеттер жубайлардын ортосунда кандайча бөлүштүрүлө тургандыгы жөнүндө суроо берилген. Изилдөөгө ылайык, балдарды багуунун бардык түрлөрүнө эркектердин катышуусу аялдарга караганда кыйла төмөн, бирок эркектер бул жаатка кошкон салымын аялдарга караганда жогорураак баалашат. Эркектер кайсы бир милдетти аялдары менен бирдей деңгээлде аткара тургандыктарын аялдарга караганда көбүрөөк белгилешкен, антсе да аялдар бул милдеттерди көбүнчө өздөрү гана аткарып жатышкандыктарын айтышкан.

9-диаграммада берилген маалыматтар эркек да, аял да респонденттердин көпчүлүгү бала-

ны жуунтуу, жалаягын алмаштыруу жана кийим кийгизүү иштери менен аял гана алектене тургандыгын көрсөтүп турат. Аялдардын көпчүлүгү (69%) балага күнүмдүк кам көрүү иши алардын гана мойнунда экендигин белгилешкен, ал эми 22 пайызы гана балдарга күнүмдүк кам көрүүнү жубайы менен бирдей деңгээлде аткара тургандыгын айтышкан. Мындай айырмаланып, бул милдетти алар жубайы менен бирдей деңгээлде аткара тургандыгын болжол менен 2 эсе көп эркектер (46%) айтышкан. Ал эми бештен бир бөлүгү гана аялдары балдарга күнүмдүк кам көрүү менен алектене тургандыгын белгилешкен. Бала ооруган мезгилде үйдө аны менен ким калат деген суроого берилген жоопторду бөлүштүрүүдөгү абал да ушундай эле жагдайга окшош.

9-диаграмма. Кичүү балага кам көрүүнү бөлүштүрүү

Эркектердин жарымынан көбү (56%) баласы менен жеке темаларда сүйлөшө тургандыгын жана үй тапшырмаларын аткарууга аялы менен теңдеш эле жардам бере тургандыгын (55%) айтышкан. Аялдар болсо бул иштер менен өздөрү гана алектенип жатабыз деп эсептешет. Мисалы, 38% аялдар балдары менен жеке темалар боюнча өздөрү гана сүйлөшөрүн айтышкан, ал эми 36% аялдар бала менен жеке мүнөздөгү нерселер

жөнүндө сүйлөшүү – жубайы экөөнүн биргелешкен милдети экенин белгилешкен.

Тереңдетилген маектешүүлөрдө эркектер менен аялдардын жооптору айырмаланды. Эркектер көбүнчө балдары, аялы ооруп калган учурларда же болбосо аялы бир жакка кеткенде балдарга кам көрүүгө аралашкандыгы жөнүндө айтышты

№2 кыстырма. Эркектердин балдарды тарбиялоого аралашуусу.

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Ушундай учурлар болгон. Аялым ооруп калып, дарыланып жаткан учурда кичүү кызымды өзүм бактым, балдарыма апа катары эле болдум. Аялыма да кам көрдүм, дарыгерди үйгө чакырып, ийне сайдырдык, болжол менен бир жумадай, он күндөй ушундай абалда жашадык».

Балдарга кам көрөм, албетте, ооруп калганда ооруканага алпарып, дары-дармек алып берип, аларды өзүм карагам. Мындай учурлар көп эле жолу болгон. Мисалы, аялым жумушка кетип, балдарды алып калчумун».

Кечинде балдардын сабагын даярдашам, эмне кылып жатышканына, эмне менен алектенгенине көз салам».

Балдарды кийинтүү, багуу, кийимдерин жууп берүү, сабагын даярдашуу – мунун баарын аялым жасачу. Мектепке мен алып барчумун, чогулуштарга да сөзсүз өзүм барчумун».

Бала бакчага, мектепке өзүм же аялым алып барчу. Балдар менен ойночумун, сабак даярдаганга жардамдашчумун, өзгөчө – улуу балдарыма. Мага балдарым менен чогуу болуу абдан жакчу. Алар – биздин келечегибиз да» (Ош облусу).

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан

Мен балам менен ооруканада жатканда башка балдарымды жолдошум карачу. Бирок ал ишке барбай калса, ага эч ким акча бербейт да. Ошондуктан, негизинен, балдарым ооруп калганда мен аларды өзүм карайм. Жолдошум болсо андан көрө иштеп, акча тапсын. Бул үй-бүлөбүз үчүн жакшыраак».

Жолдошум үйдө болгондо баланы ойнотот, баламдын бир айлык мезгилинен баштап аны баккан, мен жумушта болгондо жалаяктарын алмаштырып, киринтип, жакшы карачу. Эгер ал иштесе, мунун баарын жасайт беле же жокпу – билбейм. Азыр балабыз бала бакчага барат, кимибиз бош болсок, баланы алып барып, алып келип турабыз».

Жолдошум балдарымды тарбиялоо, багуу иштерине дээрлик катышкан деле жок. Ал Россияга көп каттайт. Бир да жолу балдар менен ойноп койбойт, сейил бакка алпарбайт, жөн эле сейилдеп да келбейт» (Ош облусу).

7.4. Атанын үй-бүлөдөгү ролу

Маалыматтар көрсөткөндөй, балдарды багуудагы атанын ролу дээрлик материалдык жыргалчылыктарды берүү менен гана чектелет, алар балдарына жетиштүү убакыт бөлбөйт жана үй-бүлөсү бузулган учурда балдары менен байланышы үзүлбөйт деген ишенимде боло алышпайт.

10-диаграммада балалуу эркек респонденттердин үй-бүлөдөгү өз ролу тууралуу суроолорго берген жооптору камтылган. Эркектердин абсолюттук басымдуу бөлүгү үй-бүлөнү камсыздоого биринчи кезекте жооптуумун деп эсептешет

(96%). Сурамжылоого катышкан эркектердин көбү (91%) балдарды багуудагы ролу, негизинен, акча таап келүүдө турат деп эсептешет, ал эми эркектердин 72 пайызы өздөрүн балдарды багуудагы жардамчыбыз деп эсептешет. Эркектердин жарымынан көбү (53%) иштегендиктен улам балдарына жетиштүү убакыт бөлө албай жаткандыгын мойнуна алышкан. Эркектердин дээрлик үчтөн экиси эгер үй-бүлөлүк мамилеси бузулса, балдары менен байланышы үзүлүп калышы мүмкүн деп кооптонушат.

10-сүрөт. Аталардын балдары менен сүйлөшүүсү

53%

Жумушка байланыштуу балдары менен абдан аз убакыт өткөрүшөт

10-диаграмма. Атанын үй-бүлөдөгү ролу

Атанын балдардын жашоосундагы ролу жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектердин пайыздык үлүшү

Интервьюга ылайык, аялдардын басымдуу көпчүлүгү эркек-атанын башкы ролу – үй-бүлөнү материалдык жактан камсыз кылуу деп эсептешет. Каттышуучулар белгилегендей, алардын жолдоштору бул ролду аткара албай жатышат, бул болсо көп учурда анын психологиялык жактан канааттанбашынын себеби болуу менен зомбулукка алып келет.

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан

Жолдошум дайыма каяктан акча тапсам деп иш издейт, мен аны качан акча алып келет деп күтөм, акча жетишпейт. Акчанын тартыштыгынан улам үйдө дайыма көйгөйлөр көп болот, жолдошум бизди жакшы бага албаганына кыжырданып, жини келип, жинин менден чыгарат, балдарына кыйкырат. Канткен менен биз акча сурап жатабыз да. Ошондуктан биз бактылуу эмеспиз. Экөөбүз тең бактысызбыз го деп ойлойм. Ортодо сүйүү деле калган жок го, балдарыбыз үчүн жашайбыз». (Чүй облусу)

Жубайынын зомбулугу

8. Жубайынын зомбулугу

Жубайы / өнөктөшү тарабынан зомбулук жасалышы үй-бүлөлүк мамилелердеги теңсиздиктин эң оор көрүнүштөрүнүн бири болуп саналат, бул көптөгөн эркектер тарабынан аялдарды көзөмөлдөө жана аларды башкаруу максатында жасалат.

Бул бөлүмдө зомбулукка болгон мамиле, башынан өткөн дене бойлук, сексуалдык, эмоционалдык жана экономикалык зомбулук, ошондой эле бала чагында башынан өткөргөн зомбулуктун улуу куракта зомбулук жасоого болгон таасири жөнүндө маалыматтар берилет.

8.1. Бала чактагы зомбулук тажрыйбасы

Жалпысынан алганда, аял да, эркек да респонденттер сексуалдык зомбулукка сейрек дуушар болушкандыгын айтышкан, сурамжылоонун катышуучулары көбүнчө дене бойлук зомбулукту башынан өткөргөндүгүн, ал эми аялдар эркектерге караганда психологиялык зомбулуктун тажрыйбасы жөнүндө көбүрөөк сөз кылышкан.

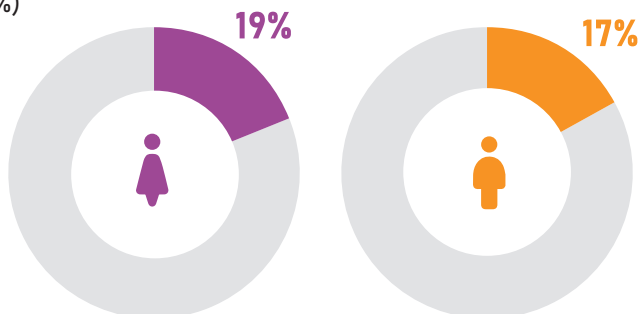
19-таблицадагы маалыматтар көрсөткөндөй, респонденттер бала чагында үй-бүлөдө да, мектептеги мугалимдерден да зомбулуктуу иш-аракеттердин бардык түрлөрүнө дуушар болушкан. Айталы, аялдар (19%) менен эркектердин (17%)

дээрлик бештен бир бөлүгү бала чагында аларды үйүндө жаакка чаап, башка жерлерине бир чапкан учурлар болгондугун айтышкан. Үйүндө катуу нерсе менен чаап жиберген учурлар болгондугун эркектердин 13 пайызы жана аялдардын 12 пайызы белгилеген.

Аялдардын да, эркектердин да 5 пайызы көгала болгучакты катуу ур-токмокко алынгандыгын айтышкан. Аялдар (25%) эркектерге (10%) караганда 2,5 эсе көп ирет атасы апасын уруп-сабаган учурларга күбө болушкан.

Бала чакта уруп-чапчу же жаакка чабууну башынан кечиришкен

Бала чагында сексуалдык зомбулукка кабылгандыгын (кимдир-бирөө жамбашын же жыныс мүчөсүн сылап-сыйпаганы, өздөрүнүн жыныс мүчөсүн кармалаганга мажбурлаганы) эркектер менен аялдардын 3 пайызы билдирген. Аялдар (2%) эркектерге (0%) караганда 2 эсе көп ирет алар 18 жашка чыкканга чейин аларды коркутуп, күч менен мажбурлаган бирөөлөр менен жыныстык катнашта болгонун айтышкан.

Ата-энелердин бири же экөө тең өтө көп иштегендиктен, аларга кам көргөнгө убактысы болбогондугун 12% эркектер жана 15% аялдар билдиришкен. Аялдар (13%) эркектерге караганда (5%) көбүрөөк ирет үй-бүлөсүндө кимдир-бирөө аларды башка адамдардын көзүнчө басынтып, кордогондугун маалымдашкан.

Аялдарга (8%) караганда эки эсе көп эркектер (16%) мектепте мугалимдер тарабынан сабалганын айтышкан.

19-таблица. Бала чагындагы (18 жашка чейинки) зомбулук тажрыйба

Бала чагында аларга карата зомбулуктуу иш-аракеттердин жасалышы жөнүндө суроолорго «ооба» жооп берген эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Мен 18 жашка чыкканга чейин үйдөн ата-энем бир жериме чаап жиберген же жаакка чапкан учурлар болгон.	16,9	18,5
Мен 18 жашка чыкканга чейин үйдөн кур, таяк же чыбык же дагы бир катуу нерсе менен сабаган учурлар болгон.	12,5	11,5
Мен 18 жашка чыкканга чейин үйдөн этим көгөрүп, издер калып калгычакты сабаган учурлар болгон.	5,9	5,1
Мен 18 жашка чыкканга чейин үйдөгүлөрдүн бирөөсү мени башкалардын көзүнчө басынтып, намысыма тийген учурлар болгон.	4,9	12,8
Мен 18 жашка чыкканга чейин ата-энемдин экөө тең же алардын бирөөсү мага кам көрүүгө алы келбей калганга чейин арак ичип же баңгизат сайынып алган учурлар болгон.	1,5	5,8
Мен 18 жашка чыкканга чейин ата-энемдин экөө тең же алардын бирөөсү мага кам көрүүгө алы келбей калганга чейин көп иштеген учурлар болгон.	11,8	15,2
Мен 18 жашка чыкканга чейин ата-энемдин экөөсү тең же алардын бирөөсү башка өлкөдө иштеп, мага кам көрө алышкан эмес.	5,3	3,7
Мен 18 жашка чыкканга чейин бирөө менен сексуалдык байланышта болгом, анткени мени коркутушкан же буга күч менен мажбурлашкан	0,3	1,7
Мен 18 жашка чыкканга чейин бирөөлөр менин жамбашымды же уяттуу жерлеримди кармалаган же мени алардын уяттуу жерлерин кармалоого мажбурлашкан.	2,5	2,7
Мен 18 жашка чыкканга чейин менин апамды жолдошу же өнөктөшү уруп-сабап жаткандыгын көргөм же уккам.	9,6	25,3
Мен 18 жашка чыкканга чейин мени мектептеги мугалимдер уруп же жазалаган учурлар болгон.	16,4	7,5

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Эсимде, атам апамды көп сабачу. Мен 4-класста окуп жүргөндөгү бир окуяны унута албайм. Атам мас болуп келип, апамды уруп-сабады, анан биз апам экөөбүз сарайдагы малдын арасына жатып уктаганбыз. Ушул убакка чейин эсимде. Атам апамды сабаганда апамдын бети-башы баары кан болуп, үйдөн качып чыкканбыз, апам үстүнө бир нерсе кийип чыкканга жетишпей калган, бирок мени аяп, үшүп калбасын деп кийизге ороп, жылытканга аракет кылган эле. Биз сыртта, уй-эчкилердин арасында уктадык. Жаз мезгили эле, март же апрель болсо керек, күн суук болчу, мен абдан корккон элем» (Нарын облусу).

8.2. Зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге болгон мамиле

Зомбулукка болгон мамиле, социалдык ченемдер жана зомбулукка байланышкан стереотиптерге ыктуу болуу коомдо орун алган зордуктоо учурларынын санына гана эмес, зомбулук жасаган жана зомбулукка дуушар болгон адамдар коомдо кандай кабылданышына жана аларга болгон мамилеге да таасирин тийгизет. Изилдөөнүн маалыматтарынан көрүнүп тургандай, аялдарга карата жолдоштору тарабынан зомбулук жасалса боло берет дегендей калыптанып калган түшүнүктөр бар, мындай терс түшүнүктөрдү аялдар да, эркектер да колдошот.

Сурамжылоого катышкандардын зомбулукка болгон мамилеси 20-таблицада берилген. Аял-

дар менен эркектердин үй-бүлөлүк зомбулук боюнча берген жоопторунда айрым айырмачылыктар бар. Мисалы, аялдардын 10 пайызы жана эркектердин 13 пайызы аялы жолдошу менен жыныстык катнашта болгусу келбесе, эркек аны муштап жиберсе болот деп эсептешет. Эркектердин да (62%), аялдардын да (54%) жарымынан көбү эгер аял эркектин көзүнө чөп салса, эркек аны урса болот деп белгилешкен. Эркектерге (25%) салыштырмалуу аялдардын көбүрөөгү (31%) аял үй-бүлөсүн сактап калуу үчүн зомбулукка чыдашы керек деп эсептешет. Эркектерге (55%) салыштырмалуу аялдардын көбүрөөгү (61%) кээде бала өзү таяк жегенге татыктуу болгон учурлар бар деп белгилешет.

20-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндөгү мифтерге мамиле

Аялдарга карата зомбулук жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Зомбулукка болгон мамиле		
Аял үй-бүлөнү сактап калуу үчүн зомбулукка чыдашы керек.	24,8	30,6
Аял аны сабоого өзү татыктуу болгон учурлар бар.	39,8	36,4
Эгер аял эркектин көзүнө чөп салса, ал аны урса болот.	62,1	54,0
Аялы аны менен интимдик байланышта болууну каалабаса эркек аны урса болот.	13,2	10,1
Бала аны сабаганга татыктуу болгон учурлар да болот.	55,2	60,9
Зордуктоо жөнүндө мифтерге болгон мамиле		
Эгер аял зордуктоого кабылса, демек ал өзү өзүн ошондой абалга алып келген.	19,8	15,4
Айрым учурларда аялдар чындыгында эле өздөрү зордукталышын каалашат.	27,8	11,4
Эгер аял бар күчү менен каршылык көрсөтпөсө, демек, зордуктоо болгон эмес десе болот.	41,5	35,8
Эгер аял зордукталса, ал жеңил ойлуу эмеспи же жүрүм-туруму жаман аял эмеспи деп аныктап алуу зарыл.	29,5	36,5

Сурамжылоого ылайык, эркектер зордуктоо жөнүндө терс мифтерге аялдарга караганда көбүрөөк ыктуу болушат, бирок аялдардын кыйла чоң үлүшү (11-37%) да бул көз караштарды колдошот, ал эми айрым учурларда аялдар эркектерге караганда көбүрөөк стереотиптүү болушат. Айталы, аялдардын 37 пайызы жана эркектердин 30 пайызы эгер аял зордукталган болсо, ал жеңил ойлуу эместигин же жүрүм-туруму начар аял эместигин аныктап алуу зарыл

деп эсептешет. Эркектер (28%) кээ бир учурларда аялдар чындап эле зордукталууну каалашат деген пикирди аялдарга (11%) караганда кыйла көбүрөөк колдошкон. Аялдардын үчтөн биринен көбүрөөгү (36%) жана эркектердин 42 пайызы, эгер аял күч жумшап каршылык көрсөтпөсө, анда зордуктоо болгон эмес деп эсептешет. Мында аялдардын 20% жана 15% эгер аял зордукталган болсо, демек, ал өзү өзүн ушундай жагдайга алып келген деп ишенишет.

Тереңдетилген интервьюлар учурунда респонденттерден аялын сабаса болобу, эгер болсо, кайсы учурларда деп сурашкан.

Эркектер менен болгон интервьюлардан

Аялдарды тил албагандыгы үчүн сабашат, алар жолдошторуна каяша айтышат, унчукпай калбайт, эгер эркектики туура эмес болуп калса, унчукпай коюп, кийин анын ачуусу тараганда айтса болот эле да».

Менин оюмча, башкы себеп – кызганыч, өз тажрыйбамдан айтып жатам. Мен кызганычтан улам сабайм. Достор, тааныштар да таасир эте алышат, өзүмдүн башымдан өткөн. Жолдошу менен аялдын ортосуна кийлигишет, анан алардын ортосунда уруш чыгат, көчөдөн эле, ошол досторунун арасынан эле чатакташып кетишет. Жана мен айткандай эле көбүнчө кызганычтан болот, эгер жолдошу кызганса, сабап коюшу мүмкүн».

Айрым аялдар жолдоштору мас болуп келсе, эшиктен кире электе эле өздөрү аларды уруп-согуп киришет. Мындай учурларда аялдар өздөрү күнөөлүү. Анан аялдар өздөрү ушинтип отурса, жолдоштору алардан ашып буттары менен да тепкилеп салышат да».

Мен мындай деп ойлойм да. Ишене алышпайт – курбулары менен жолугууга уруксат беришпейт, курбулары менен эле эмес, кошунасыныкына да жиберешпейт. Жумушка да ошол себептен жиберешпейт – анткени, ортолорунда ишеним жок. Аялдарын кызганычтан улам сабашат деп ойлойм» (Нарын облусу).

Респонденттердин жаш курагына жараша жопторун изилдөө көрсөткөндөй, жаш эркектер (18-28 жаш) улуу курактагы эркектерге (45-59 жаш) караганда зордуктоо жөнүндө мифтерге көбүрөөк колдошот. Айталы, жаш эркектердин көпчүлүгү (60%) эгер аял болгон күчү менен каршылык көрсөтпөсө, анда ал сексуалдык мамилелерге көңүлү болгон, демек, муну зордуктоо деп айтса болбойт деп эсептешет. Дээрлик ар бир экинчи жаш эркек (49%), негизинен, «жаман

аялдарды» зордукташат жана эгер аял зордукталдым деп арызданса, адегенде ал өзү жеңил ойлуу аял эмеспи, аягы суюк аял катар таанымал эмеспи деп аныктап алуу керек деп эсептешет. Эркектердин аял киши үй-бүлөнү сактап калуу үчүн зомбулукка чыдап жашашы керек деп эсептеген пикири дээрлик жаш курактан көз каранды эмес болуп чыкты. Зордуктоо жөнүндө мифтерди колдогон аялдардын эң көп үлүшү ортоңку курактык топто (29-44 жаш) белгиленген.

11-сүрөт. Кандай аялдарды көп зордукташат

49%

Дээрлик ар бир экинчи эркек негизинен «жакшы эмес аялдарды» зордукташат деп болжолдошот

21-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле жаш курактык топтор боюнча

Аялдарга карата зомбулук жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын жаш курактык топтор боюнча катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Курагы (жаш)		
		18-28	29-44	45-59
Зомбулукка болгон мамиле				
Аял үй-бүлөнү сактап калуу үчүн зомбулукка чыдап жашашы керек	эркектер	22,3	25,9	25,0
	аялдар	25,4	33,1	31,0
Зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле				
Эгер аял күч менен каршылык көрсөтпөсө, зордуктоо болгон эмес	эркектер	60,2	46,2	50,3
	аялдар	25,2	44,9	29,9
Эгер аял зордукталса, ал жеңил ойлуу эмеспи же аягы суюк аял эмеспи деп аныктап алуу керек	эркектер	49,4	42,0	36,8
	аялдар	22,9	47,7	29,4

Айрым стереотиптерге макул болуу деңгээли респонденттердин билимине жараша өзгөрүлгөн. Айталы, жогорку билимдүү эркек респонденттер билими 9 класс же андан төмөн болгон эркектерге салыштырмалуу «аял үй-бүлөнү сактап калуу үчүн зомбулукка чыдап жашашы керек» деген пикирге дээрлик 4 эсе аз ирет кошулушкан (13% жана 56%), ошондой эле «айрым учурларда

аял аны уруп-сабоого өзү татыктуу болот» (23% жана 58%), же «сексуалдык катнашта болууга макул болбой койсо, аялды чаап жиберсе болот» дегенге эки эсе аз ирет макул болушкан (10% жана 25%). Аялдардын жоопторунда да билим деңгээлинин жогору болушуна жараша зомбулукка байланышкан стереотиптерге ыктуулук да төмөнүрөөк болгон тенденция байкалган.

22-таблица. Аялдарга карата зомбулукка жана зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле билим деңгээлине жараша

Аялдарга карата зомбулук жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын билим деңгээли боюнча катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Билим берүү			
		Негизги жалпы (9 кл.) жана андан төмөн	Орто жалпы (11 кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Зомбулукка мамиле					
Аял үй-бүлөсүн сактап калуу үчүн зомбулукка чыдап жашашы керек	эркектер	55,6	28,7	9,6	12,5
	аялдар	21,7	36,7	20,9	13,8
Аял аны уруп-сабаганга кээде өзү татыктуу болот	эркектер	58,3	43,9	35,3	22,7
	аялдар	31,3	41,3	39,5	13,3
Эркек аны менен сексуалдык катнашта болгусу келбесе, аялын чаап жиберсе болот	эркектер	25,0	13,0	7,6	10,2
	аялдар	10,3	13,8	4,8	3,4
Зордуктоо жөнүндө мифтерге мамиле					
Эгер аял зордукталса, демек, буга ал өзү себепкер болгон	эркектер	43,3	16,5	24,5	18,7
	аялдар	16,7	18,8	15,8	6,9
Айрым учурларда аялдар чындап эле өздөрү зордукталууну каалашат	эркектер	55,8	28,0	38,9	29,2
	аялдар	14,8	13,8	23,5	10,7

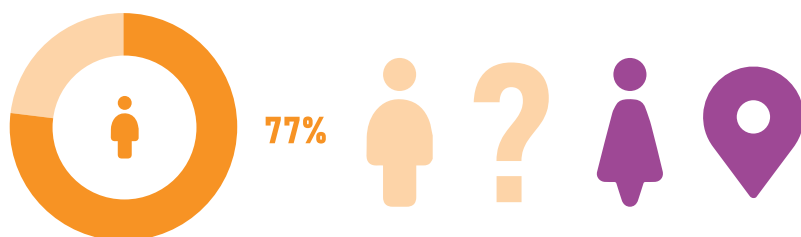
8.3. Мамилелердеги көзөмөл

Мамилелердеги көзөмөл аялдардын ой пикирлерин жана муктаждыктарын угууну жана эске алууну каалабоого алып келүүсү мүмкүн, аларды каалоосун басмырдайт жана көпчүлүк учурда зомбулукка алып келет.

11-диаграммада сурамжылоого катышкан эркектердин өз аялын же мамилеси бар өнөктөшүн көзөмөлдөөсү жөнүндө жооптору берилген. Аларга ылайык, жети ырастоонун ичинен үчөөсү боюнча эркектердин үчтөн биринен көбү, төртөө боюнча - эркектердин жарымынан көбү көзөмөлдөйт.

Эркектердин көпчүлүгү (77%) аялы/өнөктөшү кайда экендигин дайыма билип тургум келет деп айтышкан, эркектердин 73 пайызы жашоосундагы маанилүү чечимдер боюнча аялдарына караганда көбүрөөк укугу бар экендигин белгилешкен, эркектердин үчтөн экиси (64%) аялына айрым кийимди кийүүгө уруксат беришпей турганын, ал эми 60 пайызы алар жыныстык катнашты кааласа, жубайы макул болууга милдеттүү деп эсептешет.

12-сүрөт. Жубайы кайсы жерде жүргөндүгүн билүү каалоосу

Эркектердин көпчүлүгү жубайы/өнөктөшү кайсы жерде жүргөндүгүн бардык учурда билгилери келишет

11-диаграмма. Мамилелердеги көзөмөл

Жубайын/өнөктөшүн көзөмөлдөө жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектердин пайыздык үлүшү (пайыз түрүндө)

Эркектердин жарымына жакыны (46%) аялдарынын / өнөктөштөрүнүн баарлашуу чөйрөсүн көзөмөлдөйт - алардын ким менен мамиле күтө турганын же ким менен күтпөй турганын тескеп, көрсөтмө берип турушат. Эркектердин үчтөн биринен көбүнүн (38%) ички өзүн-өзү сыйлоо сезиминде көйгөйлөрү бар, анткени аялдары

жакшынакай кийинип алса башка эркектердин көңүлүн бурууга аракет кылып жатат деп эсептешет. Аялдарга үстөмдүк кылуу жана психологиялык басым жасоо менен ар бир үчүнчү (35%) эркек аялы анын башка аялдары болушу мүмкүн экенин билип коюшун каалайт.

Эркектер менен болгон интервьюлардын материалдарынан

Мен аялыма уруксатсыз бир жактарга барууга тыюу салам. Анын курбуларына жолугуп турганынын эмне кереги бар? Эгер ал анын турмушу биздикинен жакшыраак экенин көрсө, өз жашоосуна ыраазы болбой, талаш-тартыш, чыр-чатактар чыга баштайт. Ошондой эле аял киши иштебеши керек, ал үйдө отуруп, үйдөгү жумуштарды аткарып турганы жакшы» (Чүй облусу).

Кимдир-бирөө аялын башкаларга көрсөткүсү келбейт. Аял канчалык көчөдө көп жүрсө, ошончо ушак-айың ээрчийит. Аял азгырыктарга бат алданат, ошондуктан үйдө болуп, чоочун көздөрдөн алыс эле болгону оң. Ошондой эле ал өзүнүн ар-намысын бекем сактоого тийиш. Негизи, аял – үйдүн куту, анын орду – үйдө болот. Эгер аял бардыгы анын пайдасы үчүн жасалып жаткандыгын түшүнсө, таарынбашы керек» (Ош облусу).

Идеалдуу эркек аялын катуу кармайт, аны туура эмес иштерден коргойт, болбосо ал жаман сөз сүйлөп же жаман иштерди жасашы ыктымал» (Ош облусу).

Изилдөөнүн маалыматтарына таянсак, билим деңгээли жогорураак болгон эркектердин көзөмөл кылуу шкаласы кыйла төмөнүрөөк болгон. Айталы, жогорку кесиптик билими бар эркектердин 22 пайызы эгер аялы кооз кийинип жүрүүнү кааласа, демек, башка эркектердин

көңүлүн өзүнө бургусу келет дегенге кошулган, ал эми 9 класс же андан төмөн билими бар эркектердин ушундай пикирге кошулгандарынын үлүшү эки эсе көп – 58 пайыз болгон. Бул тууралуу кененирээк төмөнкү таблицада берилген.

23-таблица. Мамилелерге көзөмөл кылуу билим деңгээлине жараша

Аялын/өнөктөшүн көзөмөлдөө жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон эркектердин пайыздык үлүшү билим деңгээлине жараша (пайыз түрүндө)

	Билими			
	Жалпы орто (9 кл.) жана төмөн	Орто жалпы (11 кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Эгер мен сексуалдык катнашты кааласам, аялым/өнөктөшүм буга макул болууга тийиш.	65,6	65,3	51,5	50,7
Мен аялыма/өнөктөшүмө айрым кийимди кийүүгө уруксат бербейм.	74,2	62,5	54,0	53,3
Бизге таасир эте турган маанилүү чечимдер боюнча өнөктөшүмө караганда менин укугум көбүрөөк.	77,3	79,5	67,3	56,6
Мен өзүмдүн аялыма/өнөктөшүмө ал ким менен мамиле кура ала тургандыгын айтам.	54,5	43,5	44,0	31,6
Менин аялым/өнөктөшүм кооз кийинсе, мен ал, балким, башка эркектерге жагынгысы келет деп ойлойм.	57,6	31,1	22,8	22,4
Мен аялым/өнөктөшүм каякта жүргөндүгүн дайыма билип тургум келет.	89,4	72,3	72,0	65,3
Мен аялым/өнөктөшүм менин башка аялдарым болушу мүмкүн экендигин билишин каалайм.	45,5	33,0	30,7	21,3

8.4. Аялына/өнөктөшүнө карата зомбулук

Зомбулукту өлчөө

Аялдарга карата зомбулук жөнүндө анык, ишенимдүү жана этикалуу маалыматтарды топтоо оор милдет болуп саналат. Адамдар зомбулуктун көрүнүштөрүн ар кандай түшүнүшөт жана көбүнчө психологиялык формаларды так аныктай алышпайт. Изилдөөнүн этикалык алкактары менен ыкмалары коопсуздукту, купуялуулукту камсыз кылууга жана зомбулуктун курмандыктары экинчи жолу виктимизацияга дуушар болушун болтурбоого багытталган. Берилген суроолордун ырааттуулугу сакталып, адегенде зомбулуктун психологиялык жана экономикалык формалары, андан кийин дене бойлук, сексуалдык түрлөрү боюнча суроолор берилген. Алар качандыр бир кезде же акыркы 12 ай ичинде аялына/өнөктөшүнө карата зомбулуктуу иш-аракеттерди жасоого байланышкан. IMAGES ыкмасында зомбулуктун төрт түрү – психологиялык, экономикалык, дене бойлук жана сексуалдык түрлөрү боюнча эл аралык деңгээлде стандартташтырылган суроолор колдонулат, алардын ар бири бир нече суроолор менен бааланат. Өмүрүндө жана акыркы 12 ай ичинде орун алган зомбулуктун жогоруда белгиленген бардык түрлөрү эске алынат.

Аялдарга карата аялы/өнөктөшү тарабынан психологиялык зомбулук болгондугу жөнүндө маалымат төмөнкү суроолорду пайдалануу менен топтолгон:

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди мазактап, же атайылап жаман абалда болушуңузга мажбурлап турчу эле?
- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу башка адамдардын көзүнчө сизди басынтып же басмырлап турчу эле?
- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизге жинденип карап, кыйкырып же бир нерселерди сындырып сизди чоочутуу же коркутуу максатында бир нерселерди жасады эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизге зыян келтирем деп коркутту эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди үйдөн кууп чыкты эле?

Аялга карата анын жолдошу/өнөктөшү тарабынан экономикалык зомбулук жөнүндө маалымат төмөнкү суроолорду берүү жолу менен топтолду:

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизге ишке орношууга, ишке барууга, соода кылууга же акча табууга тыюу салды эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сиз тапкан акчаны сиздин эркиңизге каршы тартып алды эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу үйгө керектүү нерселерге акча жетишпей жаткандыгын билип туруп, өзүнүн акчасынан алкоголь ичмидиктерине, тамекиге же өзүнө керектүү башка нерселерге коротту эле?

Аялга карата акыркы же учурдагы күйөөсү/өнөктөшү тарабынан болгон дене бойлук зомбулук жөнүндө маалымат төмөнкү суроолорду пайдалануу жолу менен топтолду:

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизге кол көтөрүп же сизге зыян келтире турган нерсе менен уруп жиберди эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди түрткүлөдү эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди муштуму же сизге зыян келтире турган башка нерселер менен койгулады эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошуңуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди тепкилеп, сүйрөп, уруп-сабап, муунтуп же этиңизди күйгүзүп салды эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдо-шунуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди коркутуп, сизге каршы бычак же башка курал колдонду эле?

Сексуалдык зомбулук колдонуу жөнүндө маалымат стандартташтырылган суроолордун негизинде топтолду, анын ичинде аялдар менен эркектерге төмөнкү суроолор берилди:

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдо-шунуз/өнөктөшүңүз канчалык көп жолу сизди каалооңузга каршы аны менен секс кылууга мажбурлады эле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдо-шунуз/өнөктөшүңүз сиз каалабасаңыз деле порнографияны көрүүгө мажбурлады беле?

- Сиздин азыркы же каалаган башка жолдошунуз/өнөктөшүңүз сексуалдык жактан сиз каалабаган бир нерселерди жасоого мажбурлады беле?

Зомбулук боюнча бөлүм зомбулуктуу иш-аракеттер жөнүндө маалыматтарды алуу боюнча эл аралык ыкмаларды эске алуу менен иштелип чыкканына жана маалыматтарды топтоо тажрыйбалуу талаалык кызматкерлер тарабынан жүргүзүлгөнүнө карабастан бул изилдөөдө жана

каалагандай башка изилдөөдө да зомбулук, айрыкча сексуалдык зомбулук жөнүндө маалыматтар азыраак берилип калуу ыктымалдыгын толугу менен жокко чыгарууга болбойт.

Изилдөөнүн жүрүшүндө никеде турган же мурда никеси бар болгон эркектерден өзүнүн аялына/өнөктөшүнө карата зомбулук жасагандыгы, ошондой эле аялдардан алардын жолдошу/өнөктөшү тарабынан зомбулук жасалгандыгы жөнүндө маалыматтар топтолгон.

Жүргүзүлгөн эсептөөлөр боюнча, эркектердин 28 пайызы аялына/өнөктөшүнө карата качандыр бир кезде психологиялык зомбулук, 18 пайызы – дене бойлук же экономикалык зомбулук, 12 пайызы – сексуалдык зомбулук көрсөткөн. Аялдардын жоопторуна таянсак, алардын 47 пайызы качандыр бир кезде өмүрлүк жары/өнөктөшү тарабынан психологиялык зомбулукка дуушар болгон, 38 пайызы – экономикалык, 34 пайызы – дене бойлук жана 14 пайызы – сексуалдык зомбулукка кабылышкан. Ошентип, аялдардын жоопторунда эркектердин зомбулук жөнүндө жоопторуна караганда зомбулук учурлары тууралуу 1,5-2 эсе көп маалымат берилген. (24-таблица).

24-таблица. Жубайына/өнөктөшүнө карата зомбулук

Жубайына/өнөктөшүнө зомбулуктун ар кыл түрүн жасаган эркектер менен жолдошу/өнөктөшү тарабынан зомбулукка кабылган аялдардын каты (пайыз түрүндө)

		Качандыр бир кезде	Акыркы жылда
Психологиялык зомбулук	эркектер (жасашат)	27,7%	8,3%
	аялдар (кабылышат)	47,3%	14,3%
Экономикалык	эркектер (жасашат)	18,3%	5,0%
	аялдар (кабылышат)	38,0%	13,0%
Дене бойлук	эркектер (жасашат)	18,0%	7,0%
	аялдар (кабылышат)	33,7%	7,3%
Сексуалдык	эркектер (жасашат)	11,5%	2,8%
	аялдар (кабылышат)	14,2%	3,3%

Акыркы жылда психологиялык зомбулук жасаган эркектердин саны – 8%, экономикалык зомбулук жасагандар – 5%, дене бойлук – 7%, сексуалдык – 3%. Аялдардын жоопторуна ылайык, акыркы жылда жолдошу/өнөктөшү тарабынан психоло-

гиялык зомбулукка кабылгандар – 14%, экономикалык зомбулукка кабылгандар – 13%, дене бойлук зомбулукка кабылгандар – 7%, сексуалдык зомбулукка кабылгандар – 3% болгон.

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Эң капа кылган эскерүүлөр – атамдын апам менен болгон чыр-чатактары, атам кээде апамды сабачу. Атам иним экөөбүздү да сабап койчу, өтө катуу деле эмес, бирок сабачу. Ошентип, бала чагымда мазактоолор да, дене бойлук жазалоолор да болгон... Азыр аялым экөөбүз бири-бирибизге кыйкырышкан, тилдешкен күндөр, албетте, болот, кээде колум деле тийип калат. Ар кандай жагдайлар болгон, бир жолу аялым кеч келди. Каякта болдуң, эмне кеч келдиң деп сурасам, күмөн саната тургандай жооп берген. Ошондо кол көтөргөм. Же болбосо баланы жакшы карабаганы үчүн кол көтөргөм. Үйдө иштебей отуруп, баланы карабай, балам жыгылып, чекесин жарып алыптыр. Демек, телефон чукулап отуруп, баланы караган эмес. Ошондо да кол көтөргөм» (Чүй облусу).

Бул эми үй-бүлөлүк турмуш да, ар кандай учурлар болот, ооба, кээде кыйкырып, таарынтып алышым мүмкүн, жиниң келген мезгилде катуу тие турган нерселерди айткың келет да. Ооба, тарбиялап коюш керек деп аялыма кол көтөргөн учурларым болгон. Мен «турмуш» деп айттым го, ушул сөздүн экинчи бөлүгү «муш» деген сөз болуп жатпайбы, демек, үй-бүлөдө ар кандай талаш-тартыштар болот, казан-аяк кагышпай койбойт, менин ата-энем деле ушинтип жашашчу, мен да ушинтип жашап жатам, тарыхта дайыма ушундай болуп келген жана боло берет. Эркек – үй-бүлө башчысы жана аял ага баш ийиши керек» (Ош облусу).

Мен аны тимеле катуу сабайм деп айта албайм, биз көбүнчө айтыша кетебиз. Ошентсе да биздин кичинекей балдарыбыз бар, алар биздин урушканыбызды көрүшүн каалабайм. Урушуп кеткен учурда жиним келип 1-2 жолу чаап жибершим мүмкүн. Ал ошого жеткирип жиберет да, унчукпай басылып кал десем болбойт. Анан мени өзүң ушуга жеткирдиң, сеники туура эмес да деп айтам. Ошентип ал мени жеткирип ийгенде нерв болуп, сабап коюшум ыктымал» (Нарын облусу).

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан

Уруш-талаш, албетте, болот. Кээде кол көтөрөт. Мурун кайындарым менен бирге жашаганда уруш-талашыбыз азыраак болчу. Биякка көчүп келээрибиз менен жолдошумдун мурдуна эч нерсе жакпай калды. Бир тамагың супсак дейт, бир үйдүн ичи кир дейт, бир акчаны көп коротуп жатасың дейт. Үйгө келгенде ызырынып эле турат. Мени ар кандай жаман сөздөр менен тилдейт, анан мен да кээде ага каяша кылып, тилдейм. Бирок мен көбүнчө теңелбей, чыдап эле койгонго аракет кылам. Болбосо аны менен талашып-тартышсаң өзүңө эле жаман. Жакында эле үйгө маанайы жок келип, балдардын кийими кир го деп кыйкыра баштады. Терезедеги пардаларды сыйрып алып, мага ыргытты. Буга чейин муздаткыч бузулуп калып тамак-аштын баары ачып кеткен болчу. Анан ал кечке чейин ачка жүрсөм жакшынакай тамак бергенге жарабайсың деп кыйкырды. Мен ага картөшкө кууруп бере калайын дегем. Анан эле ал жиндеп, сковородканы алып көчөгө ыргытып жиберди. Анан мени да чачымдан сүйрөп эшикке алып чыгып, аркама эки-үч ирет муштады. Мен ыйлап жибердим, ал болсо сыртка чыгып кетип, ошол боюнча кийинки күнү кечинде гана үйгө келди».

Үй-бүлөмдү сактап калайын деп уруп-сабаса да, тилдесе да чыдап келе жатам. Мындан да катуу сабап баштагандан Кудай сактасын. Башкаларды уруп-сабап, майып кылып койгон же өлтүрүп койгон окуяларды угуп-көрүп эле жүрбөй-бүзбү. Колумдан келишинче аракет кылып жатам. Кээде корком, бир муштап өлтүрүп коюп, балдарым жетим калбаса экен деп. Мендей болуп чыдап жашап жүргөндөр толтура. Жолдошуң жок болсо кантип жашайсың анан? Балдарым менен каякка батам? Бизди ким багат?» (Чүй облусу).

25-таблицанын маалыматтарына таянсак, жубайларына карата психологиялык жана экономикалык зомбулукту көбүнчө улуу курактагы эркектер (45-59 жаш) жасашат - 31% жана 23%. Ал эми дене бойлук жана сексуалдык зомбулук 29-44 жаш курактагы жана 45-59 жаш курактагы эркектерге бирдей колдонулат. Өзүнүн жубайы-

на/өнөктөшүнө карата дене бойлук зомбулукту бул жаш курактагы эркектердин 20-21% колдонушат, сексуалдык - 13%. Аялдардын жолдошу/өнөктөшү тарабынан аларга карата жасалган зомбулуктун түрлөрү жөнүндө жооптору дээрлик жаш курагына көз каранды эмес.

13-сүрөт. Ар башка жаш курактагы эркектер тарабынан жасалган зомбулуктун түрлөрү

25-таблица. Аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасоо эркектер менен аялдардын жаш курактык топтору боюнча

Жубайына/өнөктөшүнө карата ар түрдүү зомбулук жасаган эркектер менен жолдошу/өнөктөшү тарабынан зомбулукка кабылган аялдардын жаш курактык топтор боюнча катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Курагы (жаш)		
		18-28	29-44	45-59
Психологиялык зомбулук	эркектер (жасашат)	19,1	28,8	31,4
	аялдар (кабылышат)	46,5	46,1	50,0
Экономикалык зомбулук	эркектер (жасашат)	7,6	20,2	22,6
	аялдар (кабылышат)	36,6	36,2	42,0
Дене бойлук зомбулук	эркектер (жасашат)	7,6	21,4	20,4
	аялдар (кабылышат)	33,8	31,2	37,5
Сексуалдык зомбулук	эркектер (жасашат)	4,6	13,6	13,3
	аялдар (кабылышат)	17,9	11,5	15,5

26-таблицада көрсөтүлгөндөй, жогорку билимдүү эркектер билими төмөн болгон эркектерге караганда аялдарына зомбулукту азыраак жасайт, муну менен катар бардык курактагы аялдар зомбулукка кабыла тургандыгы белги-

ленген. Ошол эле убакта жогорку билимдүү аялдар (20%) билим деңгээли төмөнүрөөк болгон аялдарга караганда көбүрөөк ирет жолдоштору тарабынан сексуалдык зомбулук болгондугу тууралуу кабарлашкан (12-14%).

26-таблица. Аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасоо эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша

Жубайына/өнөктөшүнө карата ар түрдүү зомбулук жасаган эркектер менен жолдошу/өнөктөшү тарабынан зомбулукка кабылган аялдардын билим деңгээлине жараша катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Билими			
		Жалпы орто (9 кл.) жана төмөн	Орто жалпы (11 кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Психологиялык зомбулук	эркектер (жасашат)	41,1	28,0	24,4	28,4
	аялдар (кабылышат)	55,1	44,5	44,2	46,7
Экономикалык зомбулук	эркектер (жасашат)	28,8	24,3	18,5	15,9
	аялдар (кабылышат)	39,1	38,2	44,2	36,7
Дене бойлук зомбулук	эркектер (жасашат)	26,0	21,7	14,3	22,7
	аялдар (кабылышат)	40,6	32,7	37,2	33,3
Сексуалдык зомбулук	эркектер (жасашат)	20,5	16,9	7,6	3,4
	аялдар (кабылышат)	11,9	14,9	14,3	20,0

8.5. Бала чактагы зомбулук тажрыйбасынын зомбулук колдонуу практикасына тийгизген таасири

Бала чактагы зомбулуктун тажрыйбасы менен учурдагы мамилесинде зомбулук жасоонун ортосундагы байланышты изилдөө үчүн усулдукка ылайык атайын эсептөөлөр жүргүзүлгөн.

Алынган маалыматтар бала чактагы зомбулуктун тажрыйбасы менен учурдагы мамилесинде зомбулук жасоонун ортосунда байланыш бар экендигин көрсөтүп турат. 27-таблицада көрүнүп тургандай, бала чакта башынан зомбулук өткөрбөгөн респонденттер 18 жашка чейин зомбулукка дуушар болгондорго салыштырмалуу аялына сейрек зомбулук көрсөткөн. Ошол эле учурда, бала кезинен зомбулуктун көбүрөөк түр-

лөрүнө дуушар болгон эркектер аялына / өнөктөшүнө көбүрөөк зомбулук көрсөтүшөт. Мисалы, бала кезинде зомбулуктун 1-2 түрүнө дуушар болгон эркектердин катарында бала кезинде зомбулук көрбөгөн эркектерге салыштырмалуу аялына / өнөктөшүнө психологиялык зомбулук жасагандардын саны 2 эсеге көп болгон. Улуу куракта аялына зомбулук жасагандардын жарымынан көбү (61%) бала кезинде зомбулуктун 3-4 түрүнө дуушар болгон эркектердин катарын толуктайт, ал эми зомбулуктун 5-6 түрүнө дуушар болгондордун ичинен 77 пайызы учурдагы аялына/өнөктөшүнө зомбулук көрсөткөндүгү аныкталган.

14-сүрөт. Зомбулук жасоо жана бала чактагы тажрыйба

61%

Бала чагында зомбулуктун 3-4 түрүнө кабылган зомбулуктуу тажрыйбаларда жубайлык зомбулук колдонулган

77%

Бала чагында зомбулуктун 5-6 түрүнө кабылган зомбулуктуу тажрыйбаларда жубайлык зомбулук колдонулган

27-таблица. Эркектин аялына/өнөктөшүнө зомбулук жасашы жана бала чагындагы зомбулук тажрыйбасы

(пайыз түрүндө)

Аялына/өнөктөшүнө карата зомбулуктун жок дегенде бир түрүн колдонушкан (психологиялык, экономикалык, дене бойлук мүнөздөгү)	Бала чагында зомбулукка дуушар болгон эмес	Эркекке бала чагында колдонулган зомбулуктуу практикалардын саны			
		1-2 түрү	3-4 түрү	5-6 түрү	7-8 түрү
Психологиялык зомбулук	18	40	61	77	100
Экономикалык зомбулук	8	25	50	65	100
Дене бойлук зомбулук	9	30	36	70	100
Сексуалдык зомбулук	4	20	28	35	50

Ушуга окшош көз карандылыктар зомбулуктун башка түрлөрү - экономикалык, дене бойлук жана сексуалдык зомбулук боюнча да аныкталган.

Аялына/өнөктөшүнө зомбулук көрсөткөн эркектердин ичинен басымдуу көпчүлүгү (81%) бала

чагында атасы апасын сабаганына күбө болушкан. Ал эми бала кезинде апасына дене бойлук зомбулук жасалганына күбө болбогон эркектердин ичинен аялына зомбулук жасагандары сейрек болгон - 19 гана пайыз.

Аялдар менен болгон интервьюнун материалдарынан

Менин апам да эч качан иштеген эмес, негизинен атам акча тапчу. Апам көп учурда атамдын орой мамилесине чыдачу. Эми мен да минтип чыдап отурам. Анан эмне кылам? Бара турган жерим жок болсо. Балдарымды ким багат? Анын үстүнө азыр кош бойлуумун. Албетте, чыдагандан башка айлам жок. Жолдошум өзгөрүп, кыйкырып-урганын токтотсо экен дейм. Бирок ага деле оор экенин түшүнөм. Такай иштейт, эс албайт, чарчайт. Чыдайм да эми, балдарга ата керек. Биринчи кезекте, ошол атасы багып жатпайбы буларды, акча таап. Мен өзүм мынча баланы бага албайм. Балам, албетте, кээ бир маселелер боюнча атасы менен макул болбошу мүмкүн, бирок баары бир өзүн эркек катары алып жүргөндү үйрөнүшү керек. Мен ага бул нерсени үйрөтө албайм да. Кыздарым да атасы, коргоп ала турган адамы бар экендигин сезиши керек» (Чүй облусу).

Эркектер менен болгон интервьюнун материалдарынан

Атамдан үйрөнгөн жаман адаттарым жөнүндө айта турган болсом, бул - аялын уруп-сабоо болсо керек».

Албетте, эркек бала муну көбүнчө атасынан үйрөнөт. Ал атасынын апасына жасаган мамилесин көрөт да, ошол жүрүм-турумду кайталайт. Сырттан карап баалай турган болсок, мен аялым менен атам-апамдын мамилеси кандай болсо, ошондой мамиледе жашайт экенмин. Мен муну түшүнүп турганым менен баары бир ачуумду жеңе албай, аялыма кол көтөрүп жүрөм» (Чүй облусу).

Эркектер аялга кандай мамиле кылуу керектигин атасынан үйрөнүшөт. Мен өзүмдүн ата-энемдин мамилеси кандай болсо, аялыма ошондой мамиле кылууга аракет кылам. Ата-энем кандай жашаса, ошондой эле жашайм» (Ош облусу).

Эксперттердин пикири

- Менимче, биздин эркектер аялдарын уруп-сабоо аркылуу өздөрүнүн эркектик кайраттуулугун көрсөткүсү келет. Азыр мурдагы замандагыдай согушуп, мамонтко мергенчилик кылып кереги жок эмеспи. Көп учурларда аялдарга үй-бүлөсүн багууга туура келип жатат, экономика төмөндөп, жумушсуздук көбөйдү, пандемия болду дегендей. Ушунан баарын билимсиздикке, адамдардын ортосундагы мамиленин маданияты төмөндүгүнө, алкоголь менен иштебеген мыйзамдарга көбөйтсөк, эркек кишиге өзүн эркек кылып көрсөтүү үчүн башка жол деле жок калып жатпайбы.
- Анан дагы көпчүлүк эркектердин психологиясы мындай да: алар стресстен, ачуусунан арылуу үчүн арак ичишет. Өтө көп ичип мас болуп калган адам эмне кылып жатканын өзү деле билбей калат эмеспи. Алар кайсы бир клубдарга барып, достору менен чогуу арак ичишет, анан достору аялы жөнүндө бирдеме айтып, жаагын сындырып салбайсыңбы деген сыяктуу нерселерди айтып, көкүтүшөт. Анан үйүнө келгенде аялдары бирдеме десе эле уруш-талаш башталат. Мен ушундай деп ойлойм. Бардык жинин, стрессти үй-бүлөсүнөн чыгарышат.

8.6. Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар жөнүндө кабардар болуу

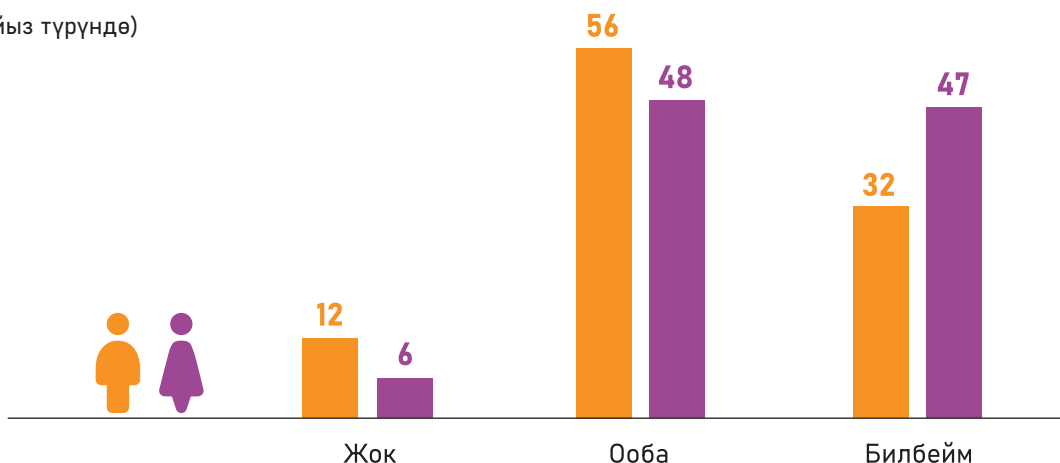
Респонденттерге үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө мыйзам тууралуу билиши жана бул боюнча пикири жөнүндө бир катар суроолор берилген. Эркектер (56%) аялдарга (48%) караганда зомбулуктан коргоо жана сактоо жөнүндө мыйзамдын бар экендиги жөнүндө жакшы биле тургандыгы

аныкталган. Кыргызстанда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар жок деп эсептеген респонденттердин арасында эркектердин саны (12%) аялдардын (6%) санына караганда эки эсе көп болгон.

12-диаграмма. Үй-бүлөлүк зомбулук жаатындагы мыйзамдар жөнүндө маалымдуулук

Кыргызстанда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар бар экендиги жөнүндө билген же билбеген эркектер менен аялдардын катышы

(пайыз түрүндө)

28-таблицага ылайык, эркектердин салыштырмалуу көпчүлүгү (39%) үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндөгү мыйзамдар аял үчүн эркекти айыптоо жолун жеңилдетет дегенге кошулат. Бул көз карашты колдогон аялдардын үлүшү төмөнкүчө - 28%. Эркектердин 29 пайызы жана аялдардын 20 пайызы үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар өтө катаал деп санашат. Ошол эле учурда, эркектер (41%) менен аялдардын (42%)

салыштырмалуу көпчүлүгү мыйзамдар жабыр тарткандарды коргоону камсыздай албайт деп эсептешет.

Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдардын мазмунун билбеген жана сунушталган суроолорго жооп бере албаган эркектер менен аялдардын да үлүшү жогору (28-40%) экендигин белгилей кетүү керек.

15-сүрөт. Эркектердин үй-бүлөлүк зомбулук чөйрөсүндөгү ой пикирлери

28-таблица. Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө мыйзамдар боюнча айтылган нерселерге аялдар менен эркектердин пикири

Үй-бүлөлүк зомбулук жаатындагы мыйзам жөнүндө айтылган нерселерге макул болгон же макул эмес эркектер менен аялдардын жоопторунун бөлүштүрүлүшү (пайыз түрүндө)

	Эркектер			Аялдар		
	Макул	Макул эмес	Билбейм	Макул	Макул эмес	Билбейм
Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндөгү мыйзамдар аялдар үчүн эркектерге айып тагуу мүмкүнчүлүгүн өтө жөнөкөйлөтүп салышкан	39	32	29	28	34	38
Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө мыйзамдар өтө катаал	29	43	28	20	40	40
Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө мыйзамдар жабырлануучулардын корголушун камсыздай алышпайт	41	29	30	42	26	32

Ар түрдүү жыныстагы балдарга, бойдон алдыруунун себептерине болгон мамиле

9. Ар түрдүү жыныстагы балдарга, бойдон алдыруунун себептерине болгон мамиле

Бул бөлүмдө респонденттердин ар кандай жыныстагы балдар тууралуу стереотиптерге болгон ыктуулугу жөнүндө маалыматтар камтылган. Белгилүү болгондой, ар кандай стереотиптерге ылайык, эркек бала тукум улоочу, коргоочу ж.б.у.с катары кабылданып, бул болсо үй-бүлөдөгү кыздар менен балдардын ортосундагы теңсиздикке алып келет. Коомдо бул стереотиптерди

колдоо түйүлдүк кыз экендигин билгенден кийин бойдон алдыруунун саны көбөйүшүнө алып келиши мүмкүн, анткени эркек балдар көбүрөөк артыкчылыкка ээ болуп саналат.

9.1. Ар кандай жыныстагы балдарга болгон мамиле

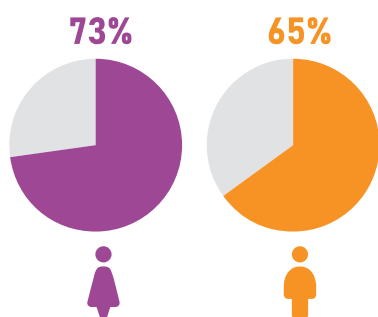
29-таблицада респонденттердин ар кандай жыныстагы балдар жөнүндө айтылган ар түрдүү ырастоолорго макул же макул эместиги тууралуу жоопторуна байланышкан маалыматтар берилген.

Эркек да, аял да респонденттер балдар жана кыздар жөнүндөгү алардын үй-бүлөдө теңсиз абалда болушуна өбөлгө түзгөн терс гендердик стереотиптерди колдошот. Айталы, эркектер менен аялдардын көпчүлүгү уул тукум улайт (эркектердин 86 пайызы жана аялдардын 77 пайызы), карыганда сени багат (эркектердин 86 пайызы жана аялдардын 73 пайызы), ошондуктан уулдуу болуу маанилүү деген стереотипти колдошот.

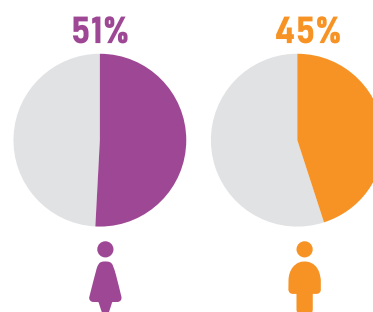
Сурамжылоого катышкандардын айтымында, карыганда кам көрүү жагынан алганда кыздын мааниси чоң (эркектердин 87 пайызы жана аялдардын 77 пайызы). Кыздардын төрөлүшү каржылык жоготууга алып келет деген пикирди колдогон аялдардын саны 2,5 эсе көп (13% аял жана 5% эркек). Аялдар эркектин калың төлөшү маанилүү экендигин эркектерге караганда көбүрөөк колдошот (73% аялдар, 65% эркектер), ошондой эле кызына калың суроо маанилүү деп эсептешет (51% аял жана 45% эркек). Ошол эле учурда, эркектердин да, аялдардын да ою боюнча, эркекке кызына калың сурагандан көрө калың төлөө көбүрөөк маанилүү болуп саналат.

16-сүрөт. Респонденттердин калың жөнүндөгү ой пикирлери

Эркек адам аялы үчүн калың төлөөсү маанилүү

Кыз бала үчүн калың суроо маанилүү

Ар түрдүү жыныстагы балдарга, бойдон алдыруунун себептерине болгон мамиле

29-таблица. Ар башка жыныстагы балдарга болгон мамиле

Кыздар менен балдарга карата айтылган стереотиптүү нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын катышы

(пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Эркек балалуу болуу маанилүү, анткени ал тукум улайт	85,8	77,0
Эркек балалуу болуу маанилүү, анткени ал сен карыганда сени багат	85,7	73,0
Кыздуу болуу маанилүү, анткени ал сен карыганда сени багат	87,2	77,4
Кыздуу болуу – бул каржылык жоготуулар	5,2	13,3
Кызың үчүн калың суроо маанилүү	44,9	51,0
Эркек колуктусу үчүн калың төлөшү маанилүү	64,6	72,5

Изилдөөдө баланын жынысы жана бойдон алдыруу жөнүндө айрым стереотиптик пикирлерге макул болуу менен респонденттердин билиминин ортосунда өз ара байланыш бар экендиги аныкталган. Жогорку билими бар эркектер (35%) 9 класс же андан төмөн билими бар (67%) эркек-

терге салыштырмалуу кызы үчүн калың суроо маанилүү деп эки эсе аз ирет айтышкан. Жогорку билими бар аялдар (44%) орто билими бар аялдарга салыштырмалуу (84%) эркек колуктусу үчүн калың төлөшү маанилүү экендиги туурасында эки эсе аз ирет айтышкан.

30-таблица. Ар кайсы жыныстагы балдарга эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша болгон мамиле

Кыздар менен балдарга карата айтылган стереотиптүү нерселерге макул болгон эркектер менен аялдардын алардын билим деңгээлине жараша катышы

(пайыз түрүндө)

	Жынысы	Билими			
		Жалпы орто (9 кл.) жана төмөн	Орто жалпы (11 кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Кызы үчүн калың суроо маанилүү	эркектер	66,7	45,8	38,6	35,5
	аялдар	45,3	62,7	56,4	29,6
Эркек колуктусу үчүн калың төлөшү маанилүү	эркектер	80,0	66,5	59,8	62,3
	аялдар	79,7	84,2	81,6	44,4

9.2. Бойдон алдырууга мамиле

31-таблицада респонденттердин бойдон алдырууга байланышкан ар кандай ырастоолорго макул экендиги жөнүндө жооптору берилген. Жалпысынан алганда, респонденттердин көпчүлүгү эгерде кош бойлуулук аялдын ден-соолугуна зыян келтире турган болсо, бойдон алдырса болот деген пикирде (эркектердин 66 пайызы, аялдардын 82 пайызы). Калган учурларда эркектер менен аялдардын көбү бойдон алдырууну колдошпойт.

Зордуктоонун кесепетинен боюнда болуп калган учурларда бойдон алдырууга болгон мамиле өзгөрө тургандыгы аныкталган: 64% аялдар бул учурда бойдон алдырса болот деп эсептешет, бирок ушундай эле пикирдеги эркектердин саны 2,5 эсеге аз (26%). Эгер түйүлдүк кыз болсо бойдон алдырып салуу керек деп эсептеген респонденттердин саны өтө аз, антсе да бул пикирдеги эркектердин пайызы аялдардын көрсөткүчүнөн 2 эсеге көп болгон (24% эркек жана 12% аял).

31-таблица. Бойдон алдырууга мамиле

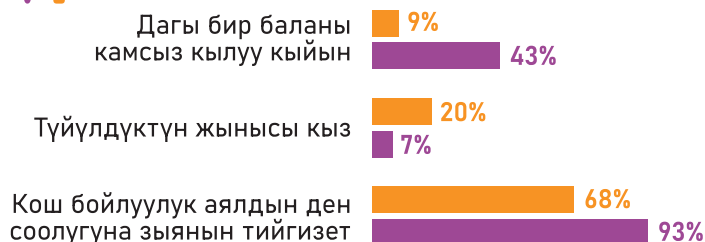
Белгилүү бир учурларда бойдон алдырууну колдогон эркектер менен аялдардын катышы (пайыз түрүндө)

	Эркектер	Аялдар
Үй-бүлөдө балдар жетиштүү	34,2	39,2
Үй-бүлөдө эркек балдар жетиштүү	31,1	25,5
Үй-бүлөдө кыз балдар жетиштүү	31,6	23,6
Пландалбаган кош бойлуулук	16,7	36,8
Дагы бир баланы камсыздоо кыйын	14,0	30,4
Түйүлдүк кыз болчу	23,9	11,8
Кош бойлуулук аялдын ден-соолугуна зыян келтирет	65,7	82,2
Зордуктоонун натыйжасында кош бойлуу болгон	25,7	63,5

Аялдар менен эркектердин бойдон алдырууга болгон мамилеси алардын билим деңгээлине жараша кыйла айырмаланат. Айталы, жогорку билими бар респонденттердин ичинен төмөнкү учурларда бойдон алдырса болот деп эсептегендер: эгер дагы бир баланы камсыздоо оор болсо – 9% эркек жана 43% аял; эгер түйүлдүк кыз болсо – 20% эркек жана 7% аял; эгер кош бойлуулук аялдын ден-соолугуна коркунуч туурдурса – 68% эркек жана 93% аял. Билим деңгээли төмөнүрөөк болгон эркектер үй-бүлө кедей болгон учурда түйүлдүк кыз болсо бойдон алдырса болот деп эсептешет жана аялдын ден-соолугу-

на коркунуч туулган жагдайда бойдон алдырууну сейрек колдошот.

17-сүрөт. Бойдон алдыруунун болжолдуу себептери

32-таблица. Эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша бойдон алдырууга болгон мамиле

Белгилүү бир учурларда бойдон алдырууну колдогон эркектер менен аялдардын билим деңгээлине жараша катышы (пайыз түрүндө)

	Жынысы	Билими			
		Жалпы орто (9 кл.) жана төмөн	Орто жалпы (11 кл.)	Башталгыч жана орто кесиптик	Жогорку кесиптик
Дагы бир баланы камсыздоо оор	эркектер	21,1	16,7	16,1	9,2
	аялдар	27,5	33,0	20,9	43,3
Түйүлдүк кыз болсо	эркектер	33,8	22,8	32,5	20,3
	аялдар	11,6	9,3	14,0	6,9
Кош бойлуулук аялдын ден-соолугуна зыян келтириши мүмкүн	эркектер	63,9	70,7	55,9	68,2
	аялдар	72,5	86,9	88,4	93,3

10. Корутунду

Эркектер жана гендердик теңчилик боюнча эл аралык изилдөө (IMAGES) Кыргызстанда 2021-жылдын май айынан сентябрь айына чейин жүргүзүлгөн. Бул изилдөө эркектердин гендердик теңчиликке жана үй-бүлөдөгү ролдорго, тарбиялоого жана кам көрүүгө, үй-бүлөлүк мамилелердин динамикасына жана жубайлык зомбулукка болгон мамилесин изилдөөгө багытталган.

Изилдөө сандык сурамжылоолордон жана сапаттык компоненттерден турат. Сандык компонент «Теңдик нуру» Демилгесинин пилоттук жамаатарында жашаган 300 аялды жана 600 эркекти «бетме-бет» ыкмасын колдонуу менен стратификацияланган туш келди тутумдук тандоолор боюнча сурамжылоону камтыган. Сандык изилдөөдө ProMundo Институту тарабынан берилген стандартташтырылган анкета пайдаланылган.

Сапаттык компонентте пилоттук жамааттардын аялдары жана эркектери менен 25 тереңдетилген жарым-жартылай түзүмдөшкөн интервью жана 5 эксперт менен интервью камтылган. Сапаттык изилдөөдө эркектер менен аялдардын гендердик ролдоруна, чечим кабыл алуу, жубайлардын зомбулугу жана үй-бүлөлүк стратегиялар жөнүндөгү ынанымдарына жана түшүнүктөрүнө басым жасалган.

Изилденип жаткан жамааттарда эркектер аялдарга караганда көбүрөөк билимдүү. Башталгыч билимдүү аялдардын үлүшү эркектердин санынан 5 эсе жогору (11% жана 2%). Жогорку кесиптик билими бар эркектердин үлүшү жогорку билими тууралуу диплому бар аялдардын үлүшүнөн 1,5 эсе жогору (19% жана 12%).

Пилоттук жамааттардагы эркектердин ишке орношуусу аялдарга караганда туруктуу болуп саналат. Пилоттук жамааттардагы эркектердин үчтөн экиси (65%) формалдуу жана формалдуу эмес тармактарда иштешет, алардын жарымынын туруктуу жумушу бар. Эркектердин 9 пайызы эч качан иштеген эмес жана 18 пайызы жумушсуз болуп саналат. Мындан айырмаланып, формалдуу жана формалдуу эмес тармакта иштеген аялдардын үлүшү 38% түзгөн, алардын туруктуу жумушу бар (38%), эч качан иштебеген аялдардын үлүшү 30%, жумушсуздар – 22 пайызды түздү.

Пилоттук жамааттардагы эркектер менен аялдардын никелик абалындагы айырмачылыктар аныкталды. Айталы, расмий түрдө никеге турган эркектердин үлүшү (77%) аялдардын үлүшүнөн (73%) жогору, ал эми аялдардын катталбаган никеде болгон учурлары эркектерге салыштырмалуу эки эсе көп болгон (9% жана 4%). Ажырашкан аялдардын үлүшү ажырашкан эркектердин үлүшүнөн 4 эсе жогору (8% жана 2%), жесир аялдардын саны жесир эркектердин санына караганда үч эсе көп болуп саналат (6% жана 2%). Ошол эле учурда үйлөнө элек эркектердин үлүшү (15%) аялдардын үлүшүнөн (5%) үч эсе жогору болуп саналат.

Жалпысынан алганда, эркектер гендер жөнүндөгү салттуу стереотиптерге аялдарга салыштырмалуу көбүрөөк ыктуу болушат. Ошол эле убакта кээ бир маселелерге келгенде аялдар консервативдүү көз карашта болушат. Бул үй-бүлөлүк жашоонун бардык чөйрөлөрүнө тиешелүү, анын ичинде чечим кабыл алуу, бала багуу, үй жумуштары, жубайлар ортосундагы мамилелер ж.б маселелерге тиешелүү болуп саналат. Терс гендердик стереотиптерди колдоо жаш курагы өйдөлөгөн сайын көбөйүүдө жана билими көбүрөөк төмөн деңгээлдеги эркектерге жана аялдарга көбүрөөк өлчөмдө мүнөздүү.

«Чыныгы» аял изилденип жаткан жамааттардагы эркектер менен аялдардын баамында эр-

кекке бай ийүүчүлүк, анын тилин алуу, үй-бүлө жөнүндө кам көрүү сыяктуу сапаттар менен мүнөздөлөт, ал тамак-аш жасоо жана балдарды багуу менен алектениши керек.

Бул жүрүм-турум моделин кызга сиңирүү үчүн ал ар кандай тыюу салуулар менен чектелип турууга тийиш. Эркек болуу дегендик, тескерисинче, үйдө акыркы чечимди кабыл алуу, үй-бүлөлүк бюджеттин чыгымдарын башкаруу дегенди билдирет. Эркек бала багуу милдеттерин аткарууга жөндөмсүз деп эсептелет.

Айталы, эркектердин 83 пайызы жана аялдардын 62 пайызы өз үйүндө чечим чыгарууда акыркы сөз эркектики болушу керек деген пикирде, эркектердин 75 пайызы жана аялдардын 62 пайызы жакшы аял ал чечимге макул эмес болсо да эч качан эркектин чечимине каршы чыкпайт деп эсептешет. Сурамжылоого катышкан эркектердин төрттөн үчү жана аялдардын үчтөн экиси кызга кырк үйдөн тыюу дегенге кошулат, ал эми эркектердин 67 пайызы жана аялдардын 63 пайызы аял күйөөсүнүн уруксатысыз үйдөн чыкпашы керек деп эсептешет. Эркектердин жарымына жакыны (51%) жана аялдардын дээрлик үчтөн экиси (64%) эркектер балдарга кам көрө албайт деп эсептешет, ошондуктан баланын жалаягын алмаштыруу, жуунтуу жана тамактандыруу - эненин милдети деп эсептешет.

Изилдөөдө эркектер менен аялдар сексуалдык жашоо жана балалуу болуу тууралуу стереотиптерге ыктуу болуша тургандыгы аныкталган, алар аялдар менен эркектердин жүрүм-турумуна, анын ичинде көп аял алууга карата кош стандарттарды карманышат, бул болсо аялдардын теңсиздигине, зомбулукка жана басмырлоого көмөкчү болот. Эркек баланын төрөлүшү артыкчылыктуу болуп саналат, мында аял эркек бала төрөй албаса, демек, бул анын күнөөсү деп ишенген эркектердин саны (9%) аялдарга (5%) караганда эки эсе көп болгон.

Изилдөөгө катышкандардын жооптору кымбат сатып алуулар жөнүндө чечим кабыл алууда гендердик теңсиздиктин бар экени жөнүндө тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. Айталы, эркектердин 33 пайызы жана аялдардын 40 пайызы гана машина же тиричилик техникасы сыяктуу ири сатып алуулар боюнча чечим кабыл алууда паритет бар экендигин билдирген. Ошол эле учурда бирдей сандагы эркектер менен аялдар жубайлары/өнөктөштөрү менен биргеликте тамак-ашка жана кийимге канча акча сарптоону чечээрин айтышкан.

Ошол эле учурда, мындай чечимди башка бирөө кабыл ала тургандыгын айткан аялдардын үлүшү (5%) тамак-ашка жана кийимге акча коротуу боюнча чечимди башка бирөө кабыл ала тургандыгын айткан эркектердин үлүшүнө (1%) караганда 5 эсе жогору болуп саналат.

Изилдөөгө ылайык, бойго бүтүрбөөчү каражаттарды сатып алуу чечимин эркектер да (31%) жана аялдар (39%) да кабыл алышат, мында респонденттердин үчтөн бир бөлүгү контрацептивдерди сатып алышпайт. Көпчүлүк окуяларда гигиеналык каражаттарды сатып алуу жөнүндө чечимди аялдар кабыл алышат, антсе да мындай чечимди эркектер кабыл алат деген эркектердин саны (21%) аялдардан санына (9%) караганда болжол менен 2 эсеге көптүк кылган.

Негизинен респонденттердин үй-бүлөлөрүндөгү милдеттер салттуу түрдө бөлүштүрүлгөн. Аялдар менен эркектердин катышуусу алардын жубайлары тарабынан бааланбай калган учурлар бар: ар бир аял же эркек өзүнүн катышуусун берки тарапка караганда жогору баалаган. Ошого карабастан, көпчүлүк учурларда (75-91%) жууп-тазалоо, тамак-аш жасоо аялдарга мүнөздүү эмгек чөйрөсү болуп саналат. Эркектер мындай иштерге аралашат, бирок, негизинен, кээде гана (9-25%).

Эркектердин үчтөн экиси (69%) жана эки эсе аз сандагы аялдар (30%) үйдү ремонттоо иши ме-

нен жалаң эркектер алектене тургандыгын билдиришкен. Азык-түлүктү ким сатып алат деген суроо боюнча аялдар менен эркектердин берген баалары эки башка: кээ бир үй-бүлөлөрдө бул жалаң эркектердин иши, ал эми башка үй-бүлөлөрдө бул иш менен аялдар гана алектенет. Айыл тургундарынын үй иштеринин арасында бакчада иштөө жана мал багуу маанилүү орунду ээлейт. Малы жана бакчасы бар эркектер бул иш менен дайыма эркектер алектене тургандыгын айтышат. Аялдар болсо буга макул эмес, алар өздөрү деле эркектер менен катар эле бакчада да иштеп, мал да багып жатабыз деп эсептешет. Үй-бүлөлүк мамилелерин «жакшы» деп баалаган эркектердин үлүшү (95%) аялдардын үлүшүнөн (84%) жогору. Аялдарга караганда эркектер мамилебиз жаман да эмес, жакшы да эмес деп сейрек жооп беришкен (эркектердин 1 пайызы жана аялдардын 9 пайызы).

Баарлашуу жана жашоодогу көйгөйлөр менен кыйынчылыктарды талкуулоо, албетте, үй-бүлөлүк жашоонун маанилүү бөлүгү болуп саналат жана жубайлардын ортосундагы мамиленин сапатына таасирин тийгизет. Изилдөөгө ылайык, эркектер менен аялдар күнүмдүк көйгөйлөрүн жетиштүү деңгээлде талкуулашпайт – эркектердин жарымы гана (50%) жана аялдардын 56 пайызы ушул жуманда өз көйгөйлөрүн өнөктөшү менен талкуулаганын билдиришкен. Аялдардын 13 пайызы жана эркектердин 4 пайызы өнөктөшү менен жашоодогу кыйынчылыктарды өтө көп убакыт мурун талкуулаганын же таптакыр эле талкуулабаганын айтышкан.

Эркектер да, аялдар да кыздарга турмушка чыгууга жана бала төрөөгө аялдар үчүн – эң ылайыктуу курак деп 20-21 жашты, ал эми эркектин үйлөнүшү үчүн – 22-23 жашты эсептешет.

Респонденттер аялдар сексуалдык мамиле курса болот деп сунуштаган курак дээрлик нике курагына дал келген. Эркектердин сексуалдык мамиле курса боло турган орточо курагы 19-20

жаш деп белгиленген, тактап айтканда, биринчи үйлөнгөн мезгилинен 2-3 жаш мурда болушу керек деп эсептелинген.

Жалпысынан алганда, кош бойлуу аялга кам көрүүдө эркектердин ролу пассивдүү экендиги белгиленген, көпчүлүк эркектер аялды дарыгерге чейин коштоп баруу менен гана чектелишет, алардын көпчүлүгү дарыгердин кабыл алуусуна кошо киришпейт жана өнөктөш төрөткө катышпайт.

Изилдөөнүн жүрүшүндө эркектер менен аялдардын эркектин декреттик өргүү алууга болгон укугу жөнүндө жетиштүү деңгээлде маалыматы жок экендиги аныкталды – болгону эркектердин 7 пайызы жана аялдардын 6 пайызы гана ушундай мыйзамдын бар экендигин билишет. Ошол эле учурда эркектердин жарымынан көбү (57%) жана аялдардын жарымына жакыны (49%) мындай мыйзам Кыргызстанда жок экенин айтышкан.

Эркектер балага кам көрүү үчүн аялдар менен бирдей сандагы өргүү күндөрүн алууга тийиш эмес деп эркектер (41%) аялдарга караганда (28%) 1,5 эсе көп айтышканын белгилеп коюу маанилүү болуп саналат. Дээрлик бирдей сандагы эркектер (29%) менен аялдар (27%) эркектер бала багуу боюнча өргүү алууда аялдар менен бирдей укуктарга ээ болушу керек деп эсептешет. Белгилей кетчү нерсе, эркектердин (30%) жана аялдардын (46%) кыйла көп бөлүгү бул суроого жооп бере алышкан жок.

Акыркы баласын багуу боюнча милдеттердин бөлүштүрүлүшүнө жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, аялдар менен эркектердин жоопторунда олуттуу айырмачылыктар бар. Көпчүлүк аялдардын жоопторуна ылайык, баланы багуу боюнча бардык жоопкерчилик аялдардын мойнунда: балага күнүмдүк кам көрүү – 70%, ооруп калган балага кам көрүү – 82%, жалайын алмаштыруу – 75%, баланы жуунтуу – 80%. Эркектердин көпчүлүгү баланын жалайын алмашты-

руу (65%) жана баланы жуунтуу (72%) аялдардын гана милдети деп эсептешет, ошентсе да балага күнүмдүк кам көрүүнү жана ооруп калган баланы багууну алар жубайы менен бирдей деңгээлде эле аткарабыз деп айтышкан.

Мындай айырмаланып, бул милдеттердин бардыгын алар жубайы менен бирдей деңгээлде аткара тургандыгын болжол менен 2 эсе көп эркектер (46%) айтышкан. Ал эми бештен бир бөлүгү гана аялдары балдарга күнүмдүк кам көрүү менен алектене тургандыгын белгилешкен. Бала ооруган мезгилде үйдө аны менен ким калат деген суроого берилген жоопторду бөлүштүрүүдөгү абал да ушундай эле жагдайга окшош.

Эркектердин жарымынан көбү (56%) баласы менен жеке темаларда сүйлөшө тургандыгын жана үй тапшырмаларын аткарууга аялы менен теңдеш эле жардам бере тургандыгын (55%) айтышкан. Аялдар болсо бул иштер менен өздөрү гана алектенип жатабыз деп эсептешет. Мисалы, 38% аялдар балдары менен жеке темалар боюнча өздөрү гана сүйлөшөрүн айтышкан, ал эми 36% аялдар бала менен жеке мүнөздөгү нерселер жөнүндө сүйлөшүү – жубайы экөөнүн биргелешкен милдети экенин белгилешкен.

Эркектер балдарга карата өзүнүн башкы милдети деп аларды материалдык жактан камсыздоону эсептешет (96%) жана балдарды багуудагы башкы ролу акча таап, аларды багууда турат деп ойлошот (91%). Эркектер ошондой эле өздөрүн балдарды багуудагы аялдардын жардамчысыбыз деп эсептешет. Эркектер (64%) үй-бүлөлүк мамилеси бузулса, балдары менен байланышы үзүлүп калышы мүмкүн деп кооптонушат. Эркектердин жарымынан көбү (53%) балдарына аз убакыт өткөрүшөрүн мойнуна алышкан.

Бала чактагы тажрыйбага ретроспективдүү талдоо көрсөткөндөй, гендердик теңсиздик жана аялдарга карата зомбулук көптөгөн үй-бүлөлөрдө орун алган. Эркектер менен аялдар

бала кезинде көпчүлүк маселелер боюнча чечим кабыл алууда, анын ичинде – кымбат нерселерди сатып алууда, билимди тандоодо жана балдарды үйлөнтүүдө эркектердин аялдарга үстөмдүк кылгандыгына күбө болушкан.

Айталы, респонденттердин үй-бүлөсүндө негизги маселелер боюнча чечүүчү сөз аталарына тиешелүү болгон. Үйлөнүү жана турмушка чыгуу жөнүндө чечимди, негизинен, ата-энелер кабыл алат. Ошол эле учурда, эркектер кыздардын турмушка чыгуу маселеси боюнча уулун үйлөнтүү маселесине караганда жубайына анча үстөмдүк кылышпайт. Белгилей кетүүчү нерсе, үйлөнүү/турмушка чыгуу жөнүндө маселелерди чечүүдө балдардын өздөрү катыштырылбайт деле – эркектердин айтымында, ага-инилердин 5% жана эже-сиңдилердин 6 пайызы үйлөнүү/турмушка чыгуу жөнүндө өз алдынча чечим кабыл алышкан, ал эми аялдардын пикири боюнча – ага-инилердин 14% жана эже-сиңдилердин 18% өздөрүнүн жубайларын өз алдынча тандашкан. Ошентип, бала кезинен эле эркектер менен аялдар эркектин үй-бүлөдөгү үстөмдүк кылган жана аялдын экинчилик, баш ийген ролун бекемдеген стереотиптик түшүнүктөрдү өздөштүрүшкөн. Бул үй жумуштарын бөлүштүрүүдө аялдарга балдарды багуу, үй-бүлө мүчөлөрүнө тамак жасоо жана аларды тейлөө боюнча күнүмдүк милдеттер жүктөлгөн, ал эми эркектерге үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрүнүн абалына тиешеси бар болгон бардык маанилүү үй-бүлөлүк чечимдерди кабыл алуучу адамдардын ролу ыйгарылган гендердик теңсиздиктин сакталышына жана калыбына келип турушуна таасирин тийгизет.

Бала чагында респонденттер зомбулуктун бардык түрлөрүнө дуушар болушкан, аларга карата психологиялык, дене бойлук, сексуалдык сыяктуу зомбулук түрлөрү колдонулган, ошондой эле аларга тоготпогон, теңсинбеген мамиле жасалган. Эркектер менен аялдар үй-бүлөдө дене бойлук зомбулукка (17-19%) жана ырайымсыз мамилеге (ар бири 5 пайыздан) болжол менен бирдей санда дуушар болушкан.

Ошол эле убакта аялдар (25%) эркектерге (10%) караганда 2,5 эсе көп ирет атасы апасын уруп-сабаган учурларга күбө болушкан. Эркектердин 3 пайызы жана аялдардын 5 пайызы бала чагында сексуалдык зомбулукка кабылган, мында аялдар эркектерге караганда сексуалдык зомбулукка көбүрөөк дуушар болушкан. Аялдарга (8%) караганда эки эсе көп эркектер (16%) мектепте мугалимдер тарабынан сабалганын айтышкан. Ошентип, бала чактагы зомбулукка байланышкан тажрыйба эркектерде аялдарга карата зомбулуктуу баарлашуу формасын өнүктүрүү, ошондой эле аялдардын зомбулукка чыдоо керек деген түшүнүгүн бекемдөө үчүн жагымдуу шарттарды түзгөн.

Изилдөө бала чактагы зомбулуктун тажрыйбасы менен улуу куракта зомбулук жасоонун ортосунда байланыш бар экендигин көрсөтүп турат. Айталы, бала чагында апасына дене бойлук зомбулук жасалышына күбө болгон эркектер мындай тажрыйбасы жок эркектерге салыштырмалуу аялына сейрек учурда гана зомбулук көрсөткөн. Бала чагында зомбулукка дуушар болгон эркектер аялына көбүрөөк зомбулук көрсөтүшкөн. Эркек бала кезинде канчалык көп ирет зомбулукка кабылса, улуу куракта аялына карата ошончолук көп ирет зомбулук көрсөтөт. Ошентип, үй-бүлө гендердик теңсиздикти жана аялдарга карата гендердик зомбулукту сактоо жана калыбына келтирип туруу институту катары чыгууда.

Бирдей укуктар менен мүмкүнчүлүктөр жөнүндө мыйзам бар экендиги тууралуу 12% эркек жана 13% аял билишет. Сурамжылоого катышкан аялдар менен эркектердин көпчүлүгү Кыргызстанда аялдар менен эркектердин укуктары жана мүмкүнчүлүктөрү бирдей деп эсептешет (эркектердин 65 пайызы жана аялдардын 61 пайызы), бирок аялдар менен эркектердин теңчилигине жетүү үчүн кошумча иш алпаруу зарыл (72% эркектер жана 80% аялдар). Жалпысынан алганда, эркектер аялдардын укуктарын илгерилетүүгө терс көз карашта болушат, эркектердин 16 пай-

ызы аялдар укуктарга ээ болгондо эркектердин укуктарын алып алышат деп, ал эми аялдар иштегенде эркектердин жумушун тартып алышат (13%) деп эсептешет.

Эркектердин жарымынан көбү (55%) жана аялдардын 41 пайызы Кыргызстанда нике жөнүндө мыйзамдар эркектер менен аялдарга бирдей багытталган деп эсептешет. Ошол эле убакта нике тууралуу мыйзамдарды билбей тургандыгын эркектердин 25 пайызы жана аялдардын 35 пайызы белгилеген.

Эркектердин салыштырмалуу көпчүлүгү (40%) Кыргызстанда ажырашуу жөнүндөгү мыйзамдар эркектер менен аялдарга бирдей багытталган деп эсептешет. 24 пайызы ажырашуу жөнүндөгү мыйзамдар аялдардын укуктарын коргоого көбүрөөк басым жасайт деп ишенишет. Тескерисинче, аялдардын салыштырмалуу көпчүлүгү ажырашуу боюнча мыйзамдарды билбей тургандыгын айтып, суроого жооп бере алышкан эмес. Эркектердин (40%) жана аялдардын (36%) салыштырмалуу көпчүлүгү алимент жөнүндө мыйзамдарды билбейт. Мыйзам эркектер менен аялдарга карата бирдей адилеттүү деп эркектердин 38 пайызы жана аялдардын 26 пайызы ишенишет.

Пилоттук жамааттарда эркектер менен аялдардын үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана сактоо жөнүндө мыйзамдын бар экендиги тууралуу маалыматы аз - эркектердин 44 пайызы жана аялдардын 52 пайызы же бул суроого жооп бере алган эмес, же мындай мыйзам жок деп айтышкан. Мыйзамдын бар экенин 56% эркектер жана 48% аялдар билет. Кыргызстанда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы мыйзамдар жок деп эсептеген респонденттердин арасында аялдарга (6%) караганда эркектердин саны эки эсе көп (12%). Эгер биз ар кандай жыныстагы балдарга жана бойдон алдырууга болгон мамилелер жөнүндө айта турган болсок, аял да, эркек да респонденттер эркек балдар менен кыздардын үй-бүлөдөгү теңдеш эмес абалына көмөкчү бол-

гон терс гендердик стереотиптерди колдошот. Айталы, эркектер менен аялдардын көпчүлүгү уул тукум улайт (эркектердин 86 пайызы жана аялдардын 77 пайызы), карыганда сени багат (эркектердин 86 пайызы жана аялдардын 73 пайызы), ошондуктан уулдуу болуу маанилүү деген стереотипти колдошот. Ал эми кыздын маанилүүлүгү - ал карыганда сени багат деп эсептешет (эркектердин 87 пайызы жана аялдардын 77 пайызы).

Эреже катары, кош бойлуулук аялдын денсоолугуна зыян келтире турган учурларды кошпогондо, эркектер менен аялдардын көбү ар кандай себептерден улам бойдон алдырууну жактырышпайт (эркектердин 66 пайызы, аял-

дардын 82 пайызы). Түйүлдүк кыз болсо, кош бойлуулукту токтотууга болот дегенге респонденттердин эң аз бөлүгү гана кошулган, бирок эркектердин пайызы аялдардыкына караганда эки эсеге көп болгон (24% эркектер жана 12% аялдар). Бул көрсөткүч аялдар менен эркектердин билим деңгээлине жараша ар кандай болуп өзгөрүп турат: жогорку билимдүү аялдар билим деңгээли төмөнүрөөк болгон аялдарга караганда көбүнчө дагы бир баланы багуу мүмкүн эместигинен улам бойдон алдырса болот деп эсептешет жана түйүлдүк кыз болсо бойдон алдыруу керек дегенди сейрек колдошот. Жогорку билими бар эркектер башкаларга караганда кедейликтен улам бойдон алдырууну сейрек колдошот.

11. Сунуштамалар

Изилдөөнүн натыйжаларына таянуу менен Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке жетүү үчүн төмөнкүдөй сунуштамалар иштелип чыкты:

Мамлекеттик бийлик органдары үчүн:

- Гендердик теңчиликке жетүү боюнча улуттук иш-чаралар планына (УИП) аялдар менен эркектердин коомдук жана жеке жашоодогу гендердик теңчилик, эне жана ата болуу баалуулуктары, кош бойлуу аялдарга кам көрүү маселелери боюнча маалымдуулугун, репродуктивдүү ден соолук жана үй-бүлөнү пландоо, үй-бүлөлүк жашоо менен карьераны айкалыштыруу ж.б. боюнча базалык билимдерин жогорулатууга, ошондой эле эркектер менен аялдардын ортосундагы гендердик теңчилик идеяларына оң таасирин тийгизүүчү маалыматты коомчулук ичинде жайылтууга багытталган чараларды киргизүү. Эркектер менен эркек балдарга адамдардын, айрыкча аялдардын зомбулук болгон учурлардагы жүрүм-

турумундагы өзгөчөлүктөрү жөнүндө маалымат берүүгө багытталган чаралардын комплексин иштеп чыгуу талап кылынат.

- Жарандык коом менен өнөктөштүктө мектеп окуучуларынын, жаштардын жана калктын аялдар менен эркектердин коомдогу жана үй-бүлөдөгү ролуна карата мамилесин жана жүрүм-турумун өзгөртүү боюнча өнөктүктөрдү иштеп чыгуу жана уюштуруу.
- Гендердик аспекти билим берүү саясатына интеграциялоо, анын ичинде мектептик окуу китептерин кайра карап чыгуу, билим берүү процессинде терс гендердик стереотиптерди колдонушун жана жайылтышын болтурбоо максатында мугалимдерди окутуудан өткөрүү.
- УИПке аялдардын экономикалык жана саясий укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багытталган чараларды киргизүү.
- Балдардын мектепке чейинки мекемелерин ачуу жана аялдар үчүн жумуш орундарын түзүү жолу менен өзгөчө айыл жергесиндеги аялдардын экономикалык жигердүүлүгүн

- жана иш менен камсыз болушун жогорулатуу боюнча чараларды камтуу. Ишке орношуу жана эмгек жаатында гендердик теңсиздикти азайтууга багытталган маалыматтык жана агартуучулук өнөктүктөрдү өткөрүү.
- жеке сектордогу иш берүүчүлөрдүн ата-эне болгон аялдар менен эркектердин балага кам көрүү боюнча өргүүгө чыгууга болгон укуктарын сакташы боюнча текшерүү жүргүзүү, аялдар менен эркектердин декреттик өргүү алуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө маалымдуулугун жогорулатууга багытталган маалыматтык өнөктүктөрдү (ЖМК жана жарандык коом менен биргеликте) өткөрүү.
 - эркектерди кош бойлуу аялга кам көрүүгө аралаштырууга көмөктөшкөн программаларды иштеп чыгуу жана ишке киргизүү (ата-эне болуу мектеби, ата болуу мектеби ж.б.).
 - Адам укуктарынын стандарттарына жана кызмат алуучулардын муктаждыктарына ылайык зомбулуктан жабыркаган аялдар үчүн кызмат көрсөтүүнүн стандарттарын сапаттарын жогорулатуу. Жабыркагандар үчүн узак мөөнөттүү мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдү ишке киргизүү жана агрессорлор үчүн реабилитациялоочу кызмат көрсөтүүлөрдү ишке киргизүү.

Жергиликтүү бийлик органдары үчүн:

- Мамлекеттик органдар жана жарандык коом менен өнөктөштүктө калктын (аялдар, эркектер, балдар ж.б.) стереотиптерге жана гендердик зомбулукка болгон мамилесин өзгөртүү боюнча иш-аракеттер планын иштеп чыгууга катышуу;
- Жергиликтүү жамааттарда зомбулукка бөгөт коюу жана ага каршы күрөшүү боюнча иш-чараларды өткөрүү.

Жарандык коом үчүн:

- Аялдар менен эркектердин бирдей мүмкүнчүлүктөр принциби, үй жумуштарын бөлүштүрүү жөнүндө маалымдуулугун жогорулатуу боюнча, ошондой эле төмөнкүлөргө

багытталган үзгүлтүксүз жана туруктуу маалыматтык өнөктүктү уюштуруу:

- Гендердик теңчилик боюнча маалыматты/изилдөөлөрдү/талдоолорду коомчулукту маалымдоо максатында окутуучу видеолор түрүндө жайылтуу.
- ЖМК өкүлдөрүн гендердик сенсификацияга жетүү жана гендердик теңчилик, гендердик зомбулук жөнүндө маалыматты туура чагылдыруу максатында окутуу.
- Эркектерди аялдар менен эркектер үчүн бирдей укуктар менен мүмкүнчүлүктөр теңчилигин илгерилетүү ишине аралаштыруу.
- Зордук-зомбулуктан жабыркагандар үчүн мамлекеттик органдар жана коомдук уюмдар/кризистик борборлор тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтар, жардамдын түрлөрү жана байланыш маалыматтары тууралуу маалыматты жайылтуу.

Жалпыга маалымдоо каражаттары үчүн:

- Жалпыга маалымдоо каражаттарын гендердик көйгөйлөрдү чагылдырууга, маалымдоого, билим берүүгө, үй-бүлөлүк милдеттерди теңдеш өнөктөштүктө бөлүштүрүү, репродуктивдүү ден соолук, жоопкерчиликтүү ата-эне болуу, интимдик мамилелер, үй-бүлөдөгү зомбулук жөнүндөгү телеберүүлөр, репортаждар жана макалалар аркылуу гендердик теңчиликке карата позитивдүү мамилени калыптандырууга тартуу;
- Аялдардын үй-бүлөдөгү жана коомдогу салттуу ролу жөнүндө стереотиптерди бекемдеген аялдардын сексисттик образдарын жайылтууга тыюу салуу.

1-тиркеме. Акыркы жылдагы жубайлык зомбулук жана качандыр бир мезгилдеги зомбулуктуу иш-аракеттердин түрлөрү боюнча маалыматтар

(пайыз түрүндө)

		Качандыр бир кезде	Акыркы жылда
Психологиялык зомбулук			
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу мазактап же атайылап жаман абалда болушуна мажбурлап турчуңуз эле?	эркектер (жасашат)	22,9	20,1
	аялдар (чыдашат)	37,1	36,8
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу башка адамдардын көзүнчө басынтып же басмырлап турчу элеңиз?	эркектер (жасашат)	11,2	12,4
	аялдар (чыдашат)	31,0	28,1
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу чоочутуу же коркутуу максатында бир нерселерди жасадыңыз эле?	эркектер (жасашат)	7,6	21,4
	аялдар (чыдашат)	33,8	31,2
Сиз жубайыңызга/өнөктөшүңүзгө канчалык көп жолу зыян келтирем деп коркуттуңуз эле?	эркектер (жасашат)	4,6	13,6
	аялдар (чыдашат)	17,9	11,5
Сиз канчалык көп жолу жубайыңызга/өнөктөшүңүзгө зыян келтирүү максатында ал жакшы көргөн адамдарга жамандык кылдыңыз эле?	эркектер (жасашат)	4,0	7,5
	аялдар (чыдашат)	16,5	25,0
Экономикалык			
Сиз жубайыңызга/өнөктөшүңүзгө канчалык көп жолу ишке орношууга, ишке барууга тыюу салдыңыз эле?	эркектер (жасашат)	9,0	18,0
	аялдар (чыдашат)	24,1	37,0
Сиз жубайыңыздын/өнөктөшүңүздүн тапкан акчасын канчалык көп жолу анын эркине каршы тартып алдыңыз эле?	эркектер (жасашат)	3,3	8,2
	аялдар (чыдашат)	10,2	16,0
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу үйдөн кууп чыктыңыз эле?	эркектер (жасашат)	5,9	10,6
	аялдар (чыдашат)	17,9	6,5
Сиз канча жолу өзүңүздүн акчаңыздан алкоголь ичимдиктерине, тамекиге же өзүңүзгө керектүү башка нерселерге короттуңуз эле?	эркектер (жасашат)	12,9	13,5
	аялдар (чыдашат)	23,0	50,0
Дене бойлук			
Сиз жубайыңызга/өнөктөшүңүзгө канча жолу кол көтөрүп же ага зыян келтире турган нерсе менен уруп жибердиңиз эле?	эркектер (жасашат)	11,3	19,1
	аялдар (чыдашат)	24,0	34,0
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канча жолу түрткүлөп, жулкулдаттыңыз эле?	эркектер (жасашат)	17,4	26,1
	аялдар (чыдашат)	31,5	28,6
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу муштом же ага зыян келтире турган башка нерсе менен койгуладыңыз эле?	эркектер (жасашат)	5,7	10,0
	аялдар (чыдашат)	15,7	14,3
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу тепкилеп, сүйрөп, уруп-сабап, муунтуп же денесин күйгүзүп салдыңыз эле?	эркектер (жасашат)	0,8	1,6
	аялдар (чыдашат)	8,5	5,0
Сиз жубайыңызды/өнөктөшүңүздү канчалык көп жолу бычак же башка курал менен коркуттуңуз эле?	эркектер (жасашат)	0,6	1,7
	аялдар (чыдашат)	3,2	12,5

		Качандыр бир кезде	Акыркы жылда
Сексуалдык			
Сиз кайсы бир мезгилде аялыңызды же өнөктөшүңүздү (учурда же мурун) ал каалабаган учурда жыныстык катнашта болууга мажбурладыңыз беле?	эркектер (жасашат)	12,7	16,2
	аялдар (чыдашат)	13,7	37,5
Сиз өзүңүздүн аялыңызды же өнөктөшүңүздү (учурда же мурун) ал каалабаган учурда порнографияны көрүүгө мажбурладыңыз беле?	эркектер (жасашат)	1,1	0,0
	аялдар (чыдашат)	2,2	10,0
Сиз өзүңүздүн аялыңызды же өнөктөшүңүздү (учурда же мурун) сексуалдык жактан ал каалабаган бир нерселерди жасоого мажбурладыңыз беле?	эркектер (жасашат)	3,8	9,2
	аялдар (чыдашат)	3,7	15,4

«Теңдик нуру» демилгесинин пилоттук жамааттарындагы
гендердик теңчилик жана гендердик мамилелер

Чүй, Ош жана Нарын облустарынын
12 пилоттук муниципалитети менен айылдарындагы
«Эркектер жана гендердик теңчилик (IMAGES)»
изилдөөсүнүн жыйынтыктары

Изилдөөнүн жетекчиси:

Изилдөөнүн эксперти-методолог:

Ассистент-котормочу:

Компьютердик верстка:

Илибеева Л.

Карпович Е.

Жумабаева Г.

Дизайн-студия Nara-Bara

